

YÖN

HAFTALIK GAZETE

BU SAYIDA

NİMET ARZIK

Devrini tamamlamış
bir insan: İnönü

DOĞAN AVCIOĞLU

Ticaret alanında
sömürmeye son

Ş. S. AYDEMİR

27 Mayıs ihtilâlinde
beliren iki cereyan

TURAN GÜNEŞ

D. P. iktidarı

YILMAZ İDİL

Bir yabancı şirketin
sömürücü iç yüzü

ŞÖKRÜ KOÇ

Biz, CHP'liler...

HALİM KÖYLÜ

Dış ticaret
dolapları

İLHAN TARUS

Senatör Esat Çağa
ile bir konuşma

Dr. TURHAN TOKGÖZ

«Kuvayı Milliye»
devrinde sosyalizm
ve

Prof. EDWARD S. MASON

Niçin sosyalizmden
başka çıkar yol
olmadığını anlatıyor

TÜSTAV

AF PAZARLIKLARI

Cumhurbaşkanına açık mektup

Sayın Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, ihtilalden bu yana toprak reformunun bir an evvel gerçekleştirilmesi için çalışırlardı. Sadece sizin sözlerinizle bizleri oyalamakla ne çıkar? Sayın Tarım Bakanı, Nisan içerisinde toprak tevziyatı yapılacak diyordu. Köylüyü oyalamakta olduğunuz göz önünde, Maalesef ondan da topraksız

Bizler geçim sıkıntısı çekerken. Sayın senatörler ve milletvekilleri kendi menfaatlarını düşünüyorlar. Acaba işsiz ve topraksız köylüyü bir an bile olsun düşündüler mi? Hiç zannetmiyorum düşüneceklerini. Düşünse idiler toprak reformunun bir an evvel gerçekleştirilmesi için çalışırlardı.

Bizler geçim sıkıntısı çekerken. Sayın senatörler ve milletvekilleri kendi menfaatlarını düşünüyorlar. Acaba işsiz ve topraksız köylüyü bir an bile olsun düşündüler mi? Hiç zannetmiyorum düşüneceklerini. Düşünse idiler toprak reformunun bir an evvel gerçekleştirilmesi için çalışırlardı.

formunun bir an evvel gerçekleştirilmesi için çalışırlardı.

Sayın Cemal Gürsel, bizler hiç bir zaman ağaların arazisini istemeyiz. Yalnız Hazineye ait arazilerin dağıtımını yapılırsa. Biz topraksızları sıkıntıdan kurtarmış olursunuz.

Yalnız köyümüzde, bu Hazine arazisinde ağalar malımızın otlakıyesi diye çalışmaktadır. İçlerinde 500 ve 1000 dönüm arazisi olan ağalar var. Bunlardan 50 ve 100 tane sığırları olurlar vardır. Buna karşılık, bizlerin 1 dönüm yeri yoktur. Bu ağalar malımızın otlakıyesi dedikleri bizler için kadastraya olmuş 23, 24, 25, 26, 32, 41, 51, 57, 76, 120, 189, 204, 205, 206 ve 207 parselleri senede sürecek zilliyetlerine alıyorlar. Nerde kaldı bizim vatandaş haklarımız? Hani bizim hürriyetimiz? Bizler 5 ve 6 çocuklarımızı beslemek için inim inim inerken, bizlere tevzi edilecek yerleri sürüp, bizlerin haklarını ihlâl ediyorlar. Bu haksızlıkların önüne geçin diye kimlere müracaat edeceğiz?

Sayın Cemal Gürsel, toprak reformunun bir an evvel gerçekleşmesi şart. Gerçekleşmezse bizler geçim sıkıntısı içerisinde ne yapacağız? Ya bizim yerlerimiz bir an evvel teslim edilmezse veyahut bizlere iş verilmezse, Bizim 40 hanelik köy, hükümet idaresinde değil 3-5 ağanın idaresindedir. Bu 6 senedir sürüp gitmektedir. Toprak reformu yapılırsa sözle değil ilgili makamlara bir an evvel emir verilerek tevziyatın gerçekleştirilmesini istiyoruz.

Hürmetlerimle,
Ali Tandoğan
(Camuscu köyü — Adana)
(Mahkeme kararına uyarak)

yayınladığımız tekdizdir.)

Adana utanç duymadan kazanç yapanlar bölgesi değil, bilâkis milli ziraat istihsalin en kıymetli mahsullerini tabiatla mücadele ederek topraktan meydana getiren şerefli çiftçiler diyandır.

Hangi tarihlerde ziraat işletmemizde çalıştığımız hatırlıyamadığım sayın öğretmen Erol İşisagin kasten şahsım hakkında derginizin 14/Mayıs/1962 tarihli ve 22 sayılı nüshasının ikinci sayfasında yazdığı yazının konusunun hükümlerine dayanarak tekdizini ve cevabımın nesrinin rica ederim.

Evvelâ tekdiz edeyim:

1 — Avratmezari çiftliğinin tamamen Fazlı Metoya ait olduğu yalandır. Bu çiftliğin tapularına göre, bütün arazisi 6200 dönümdür. Fakat resmî kadastraya ölçülerine göre 350 dönüm noksanıdır. Bu noksanlık Ceyhan ırmağının erozyonu neticesidir.

2 — Bu çiftliğin arazisi içinde 30 senedenberi bilgi, emek, büyük masraflar ederek meydana getirilmiş portakal bahçesinin miktarı 950 dönüm değil 300 dönümdür.

3 — Bütün bu arazinin ve bahçenin içinde Fazlı Metonun hissesi aneak dörtte biridir. Hesap yapmasını bilmesi lazım gelen sayın Öğretmenin carî kanunlarımıza göre benim büyük bir toprak sahibi olmadığımı hesaplayabilir. Elbette devlet çiftçilik ya-

pabilecek topraksızları toprak, evsizleri ev, işsizleri iş sahibi yapmayı da plânlayacaktır.

4 — Avratmezari çiftliğinde büyük emeklerle ve uzun yıllar boyunca çalışarak meydana getirilen portakal bahçemiz iddia edildiği gibi Türkiyenin en büyük bahçesi değildir. Adanada genç müteğbibler tarafından bu bahçenin iki misli sahasında narenciye bahçeleri yetiştirilmiştir.

5 — Fazlı Metonun ziraat işletmesine gitmek için kullandığı 1953 model Buick arabasını da kendisine çok görmemek lazımdır. Çünkü devlet memurlarının, iktisadi gelir teşekküllerinin, ilâce, sanayici, hülâsa çok sayıda iş adamlarının da işlerinde kullandıkları arabaları vardır. Kastî değil ise, milli istihsalin bir parçasını teşkil eden her iş kolunda araba kullanılması anormal bir hal imiş gibi teşhîre lâyık görülmemelidir.

6 — Fazlı Metonun çiftlikteki sayfiyesine gince: 1947 senesinde Ceyhan ırmağının tıyganında yıkılmış eski iki katlı bir binanın enkazından elli metre kare üzerinde yapılmış zemlin üzerinde iki odalı çok mütevazî bir meskendir.

Sayın öğretmen kendisini takdim ederse çiftliğe birlikte gider fotoğrafını çeker ve derginizde teşhîr edersiniz. İş zamanlarında 15 günde değil her gün işime gider ve işimi bizzat idare ederim.

7 — Ziraat işletmem Adananın düzelli işletmelerinden biridir. Türkiyenin hiç bir yerinde temerküz kampları yoktur ve

27 MAYIS DEVRİMİ

Fransa Bölgesi Öğrenci Birliği, geçen hafta bir bildiri yayınlamıştır. Bu bildirden 27 Mayıs devrimi ile ilgili kısmı sunuyoruz:

27 Mayıs 1960 günü Türk ordusu, bir zümre egemenliği kurmuş toprak ağalarının ve fırsat düşkünü iş adamlarının temsilcisi, gerici devrim düşmanı, cumhuriyetten bu yana yapılan hemen her şeyi yıkmaya yolunu tutan bir antidemokratik yönetme karşı, ulus adına, ulusun isyan hakkını kullanmıştır. Bu hak, sonradan bir takım kişilerin işine geldiği için adlandırdıkları «bir hükümet darbesi» isteginden doğuyor olamazdı. Bu ihtilâl 28 Nisan'da ilk defa açık olarak kendini gösteren, bugüne kadar da devam eden toplum katlarındaki, toplumsal ve ekonomik plânlarda özgürlük, eşitlik isteminin cevabıydı. Hepimiz de biliyoruz ki ihtilâller, toplumların her alandaki yapısını (moral, toplumsal, ekonomik) değiştirmek amacını güderir. Bu yapıcı ilkesinden uzaklaşan her devrim hareketi, ona karşı olan, küçük azınlığın istemeyerek de olsa ekmeğine yağ sürer.

27 Mayıs hareketi, hiç şüphesiz demokratik düzeni yeniden kurma amacını güdüyordu. Bu demokratik düzene, köylünün, işçinin, kıscacı büyük çoğunluğun, toplumsal, insanî haklarını sağlamak değilse nedir?

Bu ana ilkel bir kıyıya itildiğinde, görmezlikten gelindiğinde, demokrasi bir içinden çıkmaz fasit daireden başka birşey olamaz. Oysa, hepimizin istediği, övgüsünü yaptığı, ülkemizde yerleşmesini istediği demokrasi, hiç çekinmeden heri sürebiliriz ki, meclislerde belli bir zümrenin temsili sorunu değildir. O, halkın toplumsal haklarını elde etmesi sorunudur. Bunu gerçekleştirme yollarını arayan, bu yolu bulamayan bir hükümet eninde sonunda kendi kendini yıkmaya mahkumdur. Üstelik bu hükümet bir ihtilâlin ardından iş başına gelmiş bir hükümetse...

kurulamaz. İdare ettiğim rak sahibi olarak topraktan istihsal yapmağa çalışan Adana bölgesini utanç duymadan kazanç yapan bir memleket olarak teşhîr etmeye yeltenmeyi, ancak kastî ve marazî bir düşüncenin mahsulü olarak kabul etmek lazımdır. Kaldı ki çiftçi zümresi (Adana dahil) zaman zaman tabiatın kadına nûrayarak kazanç yerine büyük zararlar da maruz kaldığından gerçekliği yarıdan göre Devlet tarafından himayeye lâyık görülmemekte ve bu sebepten ziraat borçları da on senede tahsilde bağlanmaktadır.

9 — Hangi iş kolunda bileşimini sermayesini te-sebbüsünü ortaya koyarak bir iş yerli meydana getirilmiş ve istihsal yapmaya çalışan bir müteğbibis ile işçisi arasında kâr taksimini düşünülmiştir ki, tarlalarda muvakkat bir zaman için çalışan tarım işçisi hakkında düşünülebilsin... biri de Adana bölgesidir. Amma tarım işçisinin de gündelikleri, haftalıkleri çok emek ve masraflarla meydana gelen bu istihsal hamlelerinin Adana çiftçisi edebiyatını değil, tabiatını yapmaktadır. Ve topraktan yeni milli ser-vetler çıkardığından tel'ine değil takdire şayandır. Senede bir ciro yapan si-gortasız toprakla uğraşan Adana çiftçisinin istihsal masraflarını ve çok defalar zararlarını bir tarafa bırakarak yalnız kâr hanelerini görmeye çalışanlar samimi insanlar değildirler. Han, hamam, apartman, ticarethane, fabrika hülâsa her mülkiyet gibi toprak mülkiyetinde anayasamızın teminatı altındadır. Bu suretle topr-

10 — Hayatının hiç bir devresinde bar eğlenceleri meraklısı olmadım. Kimse beni barda gördüğünü iddia edemez.

Barların her içtimai sınıf arasında müşterileri vardır. Yalnız çiftçileri teşhîr etmeye kalkışmak gizli maksatlı bir iddiadır. Barlar maalesef konunun musamaha ettiği çok zararlı eğlence yeridir.

Adana Çiftçi Birliği Başkanı Yüksek Mühendis Fazlı Meto

refah yolu

TASARRUFLARINI ZİRAAT BANKASINDA TOPLAYANLARA AÇIKTIR

ZİRAAT BANKASI

(Basın A - 2406/31)

HAFTALIK FİKİR VE SANAT GAZETESİ

İmtiyaz sahibi ve mesul müdür: DOĞAN AVCIOĞLU

Kurucuları: Cemal Reşit Eyüboğlu, Mümtaz Soysal, Doğan Avcıoğlu
(BASIN AHLAK YASASINA UYMAI TAAHHÜT ETMİŞTİR)

İDAREHANE: BAKANLIKLAR — ANKARA.
ATATÜRK BULVARI 137/8
Telefon: 12 72 88 ★ İstanbul Bürosu: Mollafenari sokağı 32 Çagalıoğlu. Posta kutusu: 512 — İstanbul, Telefon 229315 ★ Dizilip basıldığı yer: YATAN Gazetecilik ve Matbaacılık T.A.Ş. — İSTANBUL

ABONE: Yıllığı (52 sayı) 50 T.L., altı aylığı (26 sayı) 25 T.L., üç aylık (13 sayı) 12:50 T.L.'dir. 1962 yılı için özel indirimli abone tarifesi: Yıllık 40 T.L., altı aylık 20 T.L., üç aylık 10 T.L.'dir. Yurt dışı abonelerinde posta ücreti tutarında ilâve yapılır.

İLÂN: Beher sütunda santimetresi 25 T.L. dir. 1, 2, 4, 5 ve orta sayfalara ilân kabul edilemez. Renkli ilânlar özel tarifeye ve pazarlığa tâbidir. Devamlı çıkacak ilânlar için özel anlaşmalar yapılır. İlânlardan dolayı hiç bir mes'uliyet kabul olunmaz.

BAKIŞ

Türkiye için neden sosyalizmden başka çıkar yol yok ?..

Harvard Üniversitesi Profesörlerinden Edward S. Mason'un «Az gelişmiş ülkelerde Ekonomik Plânlama» adlı kitabını okuyunca, akıl için yol birdir sözünün doğruluğuna inandık.

Harvardlı profesör, ne sosyalisttir, ne de planlamaya özel bir sempati duymaktadır. Fakat profesör, YÖN'ün aylardır tam inançla savunduğu «Türkiye için sosyalizmden başka çıkar yol yoktur» tezini, bir bilim adamının tarafsızlığıyla sistemli bir şekilde ortaya koymaktadır. Mason, bugünkü siyasi kadronun sosyal adalet içinde hızlı kalkınmayı neden gerçekleştiremeyeceği sorusunu da aydınlatmaktadır.

Bu fikirler YÖN okuyucularının yabancıları değildir. Fakat 1962 Türkiye'sinin gerçeklerini görmemekte ısrar eden politikacılarımızı ve düşünmekten korkan aydınlarımızı uyarmak için, kitabın sadıkane bir özetini vermeyi vazife bildik.

D. A.

Kalkınmış Batı Avrupa ülkelerinin bugünkü durumları büyük ölçüde özel teşebbüsün eseridir. Gerçi Batı Avrupa ülkelerinin kalkınmalarında devletin rolü birçoklarının sandığından fazla olmuştur. Fakat devletin oynadığı bu rol özel teşebbüsün başarısını küçümsemeye yetmez. Yalnız buna bakarak Yirminci Yüzyılın ikinci yarısında kalkınma çabası içinde bulunan az gelişmiş ülkeler için de, en uygun yolun serbest teşebbüs olduğu savunulmamalıdır. Sosyalist düşünceler ve refah devleti özelemleri bir yana, az gelişmiş bölgelerin koşulları, kalkınmış ileri ülkelerin kalkınma örsesi koşullarından o kadar değişikdir. Sırf bu değişiklikler devlete önemli ödevler yüklemektedir. Bunlardan bazıları şöyle sıralanabilir:

1 — Az gelişmiş ülkeler kalkınma vetiresine, bugünün gelişmiş ülkelerinin başlangıç durumuna nazaran, daha düşük bir seviyeden başlamaktalar. Yani fert başına milli gelir, onların başlangıç seviyesinin altındadır. Tasarruf temayülü azalmaktadır. Ekonominin piyasaya açılmış bölümü küçüktür. Okuma yazma bilmeyen insan sayısı kabardır. Buna karşılık, akile ekonomik davranış daha az gelişmiştir.

2 — Dünya küçülmüştür. Kütle haberleşme araçları, her gün fakir kütellere ne kadar fakir olduklarını söyleyip durmaktadır. Bunun iki sonucu olmuştur. Büyük kütle bir an önce Batılı hemicinlerinin sahip olduğu imkânlarla karışmak istemektedir. Aydınlar ve askerler ise bu durumun devamını bir onur meselesi haline koymuşlardır.

3 — Ondokuzuncu Yüzyıl kalkınması kültür bakımından pek az farklı topluluklar arasında bilgi, sermaye ve teknik maharet alışverişinin çok olduğu bir dünyada cereyan etmiştir. Bugün gelişmiş ve gelişmemiş topluluklar arasında büyük kültürel boşluklar vardır. Üstelik bu alışveriş hem de mahiyetini değiştirmiştir.

4 — Ondokuzuncu Yüzyıl Batı denemesi, bir çok az gelişmiş ülkelerde, gerek özel teşebbüse, gerekse yabancı sermayeye büyük bir antipati doğurmuştur.

5 — Ondokuzuncu Yüzyılda devlet müdahalesi, durgunlukla aynı anlama gelmekteydi. Bugün ve Çin örnekleri bu düşüncüyü değiştirmiştir. Bu iki örneğin az ge-

lişmiş ülkelerdeki etkisi inkâr edilemez. 6 — Siyasi iktidarın demokratlaşması, gelişmiş ülkelerde kalkınmanın meyvaları alındıktan sonra olmuştur. Buna karşılık, az gelişmiş ülkelerde bugün gerçek bir demokrasiden söz edilirse de, halk kitleleri az çok seslerini duyurma imkânına sahiptirler.

Bu değişik koşullar altında, az gelişmiş ülkelerde, burjuvazinin ortaya çıkıp da, bugün gelişmiş ülkelerin gelişmeleri sırasında oynadığı tarihi rolü oynamasına imkân yoktur. Ekonomiyi kendi kendine besleyen bir kalkınma hızına kavuşturacak yatırımlar için özel teşebbüs pek çabuk kalmaktadır. Kalkınma adına, devletin yarabileceği fozları, cömertçe dağıtarak özel teşebbüs yaratmaya ise bugünün toplumsal özelemler ve baskıları engeldir. Siyasi iktidarın demokratlaşması sonucu ortaya muhtevassız demokrasi içinde bile bu özelemler ve baskılar o kadar kuvvet kazanmaktadır ki, mevcut cılız burjuvazi toprak ağaları gibi toplumun diğer gerici kuvvetleriyle birleşmek zorunluluğunu duymaktadır. Neticede imkânları daha da azalmaktadır.

Bunun tabii sonucu devletin kalkınma ödevini üzerine almasıdır. Çünkü artık az gelişmiş ülkeler için, kalkınmadan vazgeçmek diye bir şey söz konusu değildir. Devletin atıl kaynakları, sermaye ve toprak ağalarının elinde verimsiz yerlere kullanılan imkânları, kalkınma yöneltmesinden başka yol yoktur. Bunun verimli olabilmesi ve ekonomiye gerekli itilisi getirebilmesi için, büyük hacimleri bulması ve bilinçli bir şekilde kullanılması gerekir. Böyle bir şeyin bir planı gerektireceği gün gibi açıktır.

Nasıl plân

Plân deyimi iki tip plân anlayışı arasında bir ayırım yapmayı ilüzmü kılar. Bir görüşe göre plân, geleceğin dikkatli bir tahminidir. Davranışların sağduyulu beklentilere göre ayarlanması plândır. İkinci görüşe göre plânlamaya konmuş amaçlar ve bu amaçlara ulaşabilmek için gerekli tedbirler ve reformlar vardır. Birinci görüşe göre, koodi natör piyasa mekanizmasıdır. Bu anlayış kabul edildiğinde, plânlama teşkilâtına sahip olsun olmasın, bütün modern devletler plânlı ekonomi içindedirler. İkinci

görüşte ise, geniş kontrol yetkilerini baiz bir merkezi karar verme organı temeldir. Bu merkezi karar verme organı, piyasa mekanizmasının yerini almaktadır. Ve bu sebeple bu tip plân piyasa mekanizmasına karşıdır. Bu iki uç arasında birçok plân anlayışı vardır. Daha çok hüküm olan plânlama anlayışı ise ikinci görüşe yakındır. Gerçi Sovyet Rusya da dahil hiç bir plânlı ekonomide piyasa mekanizmasından bütünüyle vazgeçilmemiştir. Fakat hiç bir zaman da gerçek plânlama sadece kâr gagesine dayanan piyasa mekanizmasını tamamlayıcı ve özel yatırımları belirli amaçlara teşvik edici tedbirler demek değildir.

Buraya kadar söylenenleri şu şekilde özetlemek mümkündür. Kalkınmanın ön gerekleri hazır olduktan sonra, teknik deyimle, kendi kendini besleyen büyümeye geçebilmek için, ekonomiye büyük bir itiş getirmek lazımdır. Bu kısa bir zaman içinde yüksek bir yatırım hacminin gerçekleştirilmesi anlamına gelir. Yüksek bir yatırım hacminin gerçekleştirilmesi, atıl ve produktif olmayan kaynakların seferber edilmesini, yeni kaynaklar yaratılmasını ve yatırımların birbirini tamamlamasını gerektirir ki, bu da ancak plânlama ile mümkündür. Diğer taraftan az gelişmiş ülkelerde özel teşebbüs, kalkınma sorununu üzerine almak bakımından çok zayıf bir aday olarak görülmektedir. Artık kütelleri bir lokma bir hırka felsefesiyle tatmin etmeye imkân kalmadığına göre, kalkınmanın devlet tarafından gerçekleştirilmesi zorunluluğunu kendiliğinden ortaya çıkarmaktadır. Tabii burada devletin bu misyona hazır olup olmaması sorunu vardır. Siyasi iktidara hâkim olan gruplar iktisadi kalkınmanın yolları üzerinde açık düşüncelere sahip ve kalkınmanın fiyatını ödemeye hazırlarsa mesele yoktur.

Yok, siyasi iktidar toprak ve sermaye ağalarının elinde ise belirli bir süre için kalkınmadan tüm ümidi kesmek gerekir.

Aralarında kalkınmanın gereklerini yerine getirmeye hazır siyasi kadroya sahip olanları bulunmakla beraber bir çok az gelişmiş ülkelerde hükümetler hâlâ akıntıya kürek çekmekle meşguldürler. Bununla beraber hemen bütün az gelişmiş ülkelerde plânlama teşkilâtını görmek mümkündür. Çünkü plânlama

teşkilâtları yöneticilerin kalkınma arzularına işaret sayılmakta ve böylece halkın özelemlerine ilgisiz kalmadığı gösterilmek istenmektedir.

Kağıt üzerinde plân

Filipinlerde hükümet organları arasında üst kademe plânlama teşkilâtı vardır. Beş yıllık plânlara hazırlanır % 6'lık kalkınma hızı kabul edilmiştir.

Teknik çalışmalarda büyük bir ustalık gösterilmiştir. Fakat bu bir akademik çalışmadan ileri gidememiştir. Çünkü siyasi kadro plân çalışmalarını sırasında bilimin tarafsızlığını kurmak ve uzmanların sevkini övmek konusunda gösterdiği cömertliği plânın kabul edilmesi ve yürütülmesi sırasında esirgemmiştir. Zaten bu cömertlik de çok zaman söze kalmış. Örneğin döviz bütçesi ve kamu iktisadi kurumları kredilerini tayin eden Merkez Bankası daima plâncılardan ayrı hareket etmiştir.

Aynı özellikleri taşıyan Pakistan ve Hindistan plânlama çalışmalarını karşılaştırmak, plânlamada siyasi kadronun önemini göstermesi bakımından son derece öğreticidir. Plânın başarısını etkileyen en büyük ayırık Pakistan'da, Plânlamanın, Hindistan'dakinin aksine kalkınmaya inanamış bir siyasi kadronun desteğinden yoksun olmasıdır. Bu ilk bakışta bir kolaylık gibi görünmektedir. Hindistan'da kuvvetli bir siyasi kadronun plânın şaretçisini, milli gelir ve istihdam amaçlarını kabul etmesine karşılık, Pakistanlı plâncılar bu bakımdan gayet serbesttirler. İsteklerini yazıp çizmekte ve amaç olarak ta kabul ettirmektedirler. Ne var ki uygulama alanına geçince Pakistan plânı, plâncıların bile tanıyamıyacağı şekilde değişmektedir. Halbuki Hindistan'da siyasi otoritenin plân çalışmalarını sırasındaki müdahalesi sadece stratejiye inhisar etmemekte, ağır ve hafif sanayi kollarına kadar uzanmaktadır. Fakat plân son şeklini alıncaya bütünüyle uygulanmakta ve bu sayede ki, Hindistan bugün kalkınma faaliyetlerine halkın katılımına en çok sağıyan ülke (Komünist memleketler hariç) özelliğini taşımaktadır.

YAŞANTI !..

Plâncılar

Yabancı uzmanlar toplantısı, plâncılarımız için tam bir zaferle sonuçlandı. Uzmanlar, Plânı hazırlayan ekibi öve öve göklere çıkardılar. Plâncılarımızı «biraz fazla milliyetçi» bulan Ameri-

Turhan Feyzioğlu

kahlar bile, bu görüşe katıldılar.

Şimdi, kalkınma Plânının dış finansmanını sağlayacak Konsorsiyumun kuruluş hazırlıkları üzerinde çalışıyor. Feyzioğlu, Pariste, bu mesele üzerinde durdu. Fakat güçlükler henüz bitmiş değil. Amerikalı dostlarımız, yardımın önemli bir kısmının projelerin finansmanı şeklinde verilmesini istiyebilecekler. Proje finansmanı, yardımın belli cenebi firmalara gitmesini sağlamak ve kalkınma politikamızın kontrol altında tutmak bakımından elverişli. Türkiye açısından ise, kalkınma programını toptan finansmanı önemli. Bu iki görüşü dengelemek kolay olmayacak.

Sam Amcanın yanı sıra, Hans Amca da, Amerikalılar tarafın-

dan hazırlanan liberal Ecebi Sermayeyi Tevlik Kanununu yetersiz buluyorlar. Ecebi firmalar için, her alanda Türklerle eşit şartlar istiyorlar!

Bu durumda, amcalarımızın, değil sadece plâncıları, bütün Türk milletini «biraz fazla milliyetçi» bulacakları muhakkak. Çünkü biz ecebilere ve ecebi şirketlere tamnan imtiyazları kaldırmakla hâlâ övünürüz de...

Anayasa dersi

Anayasayı bilmiyen sevimli başyazar ve milletvekili Gökhan Evliyaoğlu artık meclisin mutlak üstünlüğünden konuşulmayacağını yazmamız üzerine, bir sözlü soru önergesi vererek, YÖNÜ'ü Başbakanı jurnal etmiş ve Meclisin mutlak üstünlüğünü tanımayan YÖN hakkında Adalet Bakanının takibata geçmesini istemiştir!

İnönü, Antalya milletvekili İhsan Alaöv'ün bir konuşması üzerine, Meclis üstünlüğü konusundaki görüşlerini açıkladı ve biraz hukuk bilen her aklı selim sahibi insan gibi YÖN'ün yazdıklarını tekrarladi. Bu açıklama, bilgisizliği ölçüsünde fütursuz başyazarı çok kızdırdı ve gazetesinde «İnönü, Yön'ün ağızyla konuşuyor» diyerek, meseleyi kestirip attı...

protokol

ikinci İmar Kongresinin hazırlıkları sırasında müthiş bir protokol hatâsı yapıldı. Bastırılan broşürde, «Devlet Protokolüne dahil erkân» listesinde, Genel Kurmay Başkanı, Emniyet Müdüründen sonra en gerilere konmuştu! Bu müthiş gaf, bakanlığın altını üstüne getirdi. Yeniden broşür bastırmaya vakit yoktu. Mesele, broşürün içine bir yaprak koyarak çözüldü. Bu yapıda, erkân listesinde «dizi hatâsı» olduğu belirtilerek, zür dileniyor. Yeni tanzim edilen protokol listesinde, Genel Kurmay Başkanı, Cümhur-

başkanı, Cumbüyet Senatosu Başkanı, Millet Meclisi Başkanı ve Başbakanın hemen sonra yer alıyor. Onun gerisinde Anayasa Mahkemesi Başkanı ve Bakanlar var. Böylece Genel Kurmay Başkanı, Anayasa Mahkemesi Başkanının tam üstünde yer almış bulunuyor...

Ömer Ağanın oğlu

Meşhur zengin Hacı Ömer Ağanın oğlunun, zina halinde yakalanması, Yeni Sabah'ın fısıltısına bile, «bizim kapitalistlerde iş yok» dedi. Halbuki Adanada dolaşan söylentilere bakılırsa, bizim kapitalistlerde çok iş olduğuna hükmetmek lâzım.

Fısıltı yazarına, malzeme teşkil eder düşüncesineyle, Adana'da bir okuyucumuzun bu konuda, yazdıklarını aktarıyoruz:

«Hacı Ömerin oğlu İhsan Sabancı'nın son vak'ası işin iç yüzünü bilmiyenler için bir skandaldır. Fakat mesele, çok bas-kadır: Hacı Ömer, İhtilâlden sonra mallarını çocuklarına taksim etmiştir. Buların içinde alkol ve kadınları pek seven büyük oğlu İhsan Sabancı da vardır. Büyük evlât, zahmetsiz kazanan bu servete konuşca, har vurup harman savurmaya başlar. Bunu hazmedemiyen eli sıkı Ömer Ağa, oğluna devrettiği malları geri ister. Oğlu vermemekte ısrar edince de harekete geçer ve gelinini de ikna suretiyle, oğlunu kanunî yollarda vurmaya çalışır. Çıkar yol, icki ve kadın sever oğlunu, vesayet altına aldurmaktır. Böylece, Ömer Ağa, Servetini tekrar ele geçirebilecektir. Plân basittir: Kadın sever oğlunu zina halinde yakalamak. Yakalatır.

Olaydan önce Ömer Ağanın sık sık Polis Müdürlüğünü ziyaret ettiği görüldü. Emniyet Müdürlüğü binasını güneşten korumak için iki top perdelik keten alınması ve bazı odaların hadana edilmesi, tesadüfen o günlere rastladı...

Bir de Yeni Sabahın fısıltısı, bizim kapitalistleri beğenmez!

Adanalı Okuyucumuz, bu vesileyle, büyük sermayedarlardan göreceği yardımla gazetesi-ni kurtarmaya çalışan bir başyazarın 1955 te Hacı Ömere gönderdiği mektuptan söz açıyor. Başyazar mektubunda, «Türkiye-de sermayeyi kalemiyle savunan tek gazeteci olduğumu, bu sebeple sermayedarlar tarafından desteklenmesi gerektiğini, yazarak, Akbanktan 25 bin lira kredi almak için Hacı Ömerin aracılığını istiyordum!»

Mektup yıtılıp atılmış ve kredi de verilmemiş...

Dokunulmazlık!

Milletvekilleri, millet hizmetinde korkusuz çalışsınlar diye tamnan dokunulmazlığı, etraflarını korutmak için kullanma huyundan bir türlü vazgeçemiyorlar. Bunun son örneğini, CHP. Ankara Milletvekili Balâ eşrafından İb-

İbrahim İmirzalıoğlu

rahim İmirzalıoğlu verdi.

Eski CHP. Kars Milletvekili Şemsi Ataman ile bir mesken inşaatı yüzünden ihtilâfa düşen İmirzalıoğlu, dokunulmazlıktan gelen kudretini, önce işçilere karşı gösterdi. İşçiler karakolda alınan ifadelerinde milletvekilinin onlara:

«Siz komünistsiniz. Rusyaya gidin» diye bağırıldığını söylüyorlar.

Bu sırada, karakolun önünden Şemsi Ataman ile arkadaşı yargıtay üyelerinden Lâtfi Dalamanoğlu geçer. Bunun üzerine, işçilerden öfkesini alamayan eşraftan milletvekili «Polis efendi, bunları da içeri alın» diye haykırır. Yargıtay üyesi, yaklaşan polislere «Benim de dokunulmazlığım var» der ve kendini tanıtır. Polisler, iki câmi arasında kahr. Fakat efendi tabii olan Yargıtay üyesi Lâtfi Dalamanoğlu, karakola girerek, polisleri müskül durumdan kurtarır ve meselenin büyümesini öner...

Mesele şimdi Savcılıktadır. Fakat dokunulmazlık yüzünden davanın görülmesi, İmirzalıoğlu Milletvekilliğini kaybetmeden mümkün olmayacaktır.

Maliye Bakanına

Sümerbankın Yıldızda bir Porselen Sanayi fabrikası vardır. Süs eşyası yapar. Nejat Eczacıbaşı'nın ve Gorbun ailesinin de birer seramik fabrikaları vardır. Onlar da süs eşyası yapar. Yalnız Sümerbankın fabrikası, yüzde 40 oranında istihsal vergisi öder. Eczacıbaşı ve Gorbun ödemez! Bu yüzden Sümerbank mamullerini satmak mümkün olmaz!

Gayrimeşru rekabet dedikleri başka bir şey değildir ve bu durum ilgili bakanların gafletleriyle sağlanmıştır. «Herkes vergisini ödiyecek» diyen Maliye Bakanının dikkatine sunarız.

Karakurt ve Servet Beyanı

CHP. Urfa Senatörü Esat Mahmut Karakurt, Roma Bankası direktöründen servet beyanı hakkında dilediklerini tanıdıklarına anlatıyor. Roma Bankasının Türkiye'deki şubesinin başında bulunan direktör şöyle diyor: «Servet beyannameyi usulünü koymakla çok iyi bir hizmet yaptınız. Bu lüzumlu bir şey. Şimdi neden vazgeçmek istiyorsunuz? Kad'iyen bu evlâden vazgeçmeyin.»

İtalyan direktörü haklı söylüyor. Bütün yabancı bankaların bu görüşü paylaşacağını sanıyoruz. Zira onlar da yerli bankaların geniş ölçüde vergi kaçır-malarından şikâyetçi. Yabancı bankalar vergi kaçırmaya cesaret edemiyor, bu yüzden de yerli bankalarla rekabet şansları azalıyor. Bu sebeple yabancı bankalar, servet beyanını gayri mesru rekabete son verecek bir çare olarak benimsiyorlar.

Vergi kaçakçılığı yapmayan yerli bankalar için de durum aynı değil mi?

Radyonun korkusu!

Ankara Radyosu, 27 Mayıs konusunda gazetecilerle bir açık oturum tertipledi: Açık oturuma, Ankaradaki gazete ve dergilerin hemen hepsi çağrılmıştı. Fakat Yön çağrılmadı! Devlet Radyosu, Yöncülerin fikrini ısıtırmekten korktu.

Olaydan dolayı, Radyonun açık fikirli ve cesur bir kimse olarak tanıdığımız Müdürü Mahmut Öngören'in de, bizim kadar fıldıldığını sanıyoruz.

SOKAK DEREBEYİNE CEVAP

Diyarbakırdaki pazusu kuvvetli ağalardan Muharrem Gönül'ün tekiğini geçen sayımızda okudunuz. Diyarbakırda, bir sokak derebeyi gibi fütursuz hareket eden ağa, cevabında kendini zavallı bir kahveci olarak gösteriyor. Halbuki Diyarbakırda herkes bu gölgesinden bile korkulan şahıs tanır. Muharrem ve kardeşi İsmail—ki ağa diye çağırılır—CHP. fedailerindedir. Fedai kardeşlerin bir çok öldürme ve yaralama olaylarına isimleri karışmıştır. 1957 seçimlerinden önce ağanın D.P. ileri gelenlerinden Nuri Onur ile kavgaşı meşhurdur.

Çermikli fedai kardeşler Diyarbakırda işe, kahvecilik ve oyun oynatmakla başlamışlardır. Bir ara Diyarbakır Belediye başkanlığına işletmişlerdir. Şimdi de Diyarbakır-Elâzığ ve Diyarbakır-Çermik arasında otobüs işletirler ve Uludağ otobüslerinin acenteliğini yaparlar. Ağaları, çok kazandı çok hapseden, avane beslemeyi ve gazinolarla zengin sofrasını kurmayı severler. Kısaca, kendini zavallı bir kahveci gibi göstermeye çalışan Muharrem Gönül korkunç bir sokak derebeyidir.

Bunu böylece belirttikten sonra, gelişim meselenin esasına. Sözü geçen olayın kahramanı olan Amerikan askeri üssü personel müdürü İrfan Keçeciye bir rakalım. Keçeci aynen şöyle söylüyor:

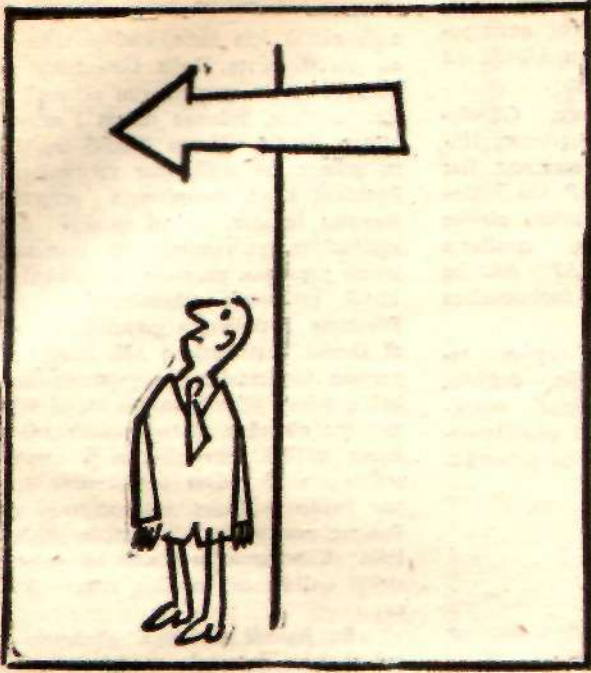
«Hâdiseye günü, personel müdürü olarak çalıştığım Pirtuclük Amerikan askeri üssünden, sivil personelin aylık vergi ve sigorta kesintilerini ilgili dairelere yatırmak üzere, yanın Michael Broh ve Roy Wain isimli Amerikalılar olduğu halde, Diyarbakıra geldim. Ödemeleri yaptıktan sonra beraberimdeki Amerika-

lılara bir meşrubat ikram etmek üzere pastahanenin hemen bitişindeki Spor Toto bayinin önüne kullandığım vasıtayı park edip, dışarı çıkmak üzere idim ki, yan kaldırımında duran ve sonradan isminin Muharrem Gönül olduğunu öğrendiğim bir adamın, «ulan anasını..... hergelesi» diye bağırıldığını duydum inip, «Ne oldu amca? Eteer birine benzettin ben ben değilim» dedim. O küfür devam edip ulan İb..... senin anasını..... P..... fırlama diye beğirmeye devam etti. O anda etraflarıma beni oldukça heyecanlandıran 40-50 kişi toplandı. Kimi amcamın, dan kimi belimden İtiyordu Ağanın yana gıda patlayan tokatı trafik polisinden yardım istememi gerektirdi. Hâdiseye mahalinden 15-20 metre ötede trafik idare etmekte olan polise durumu anlattım ve bana hakaret ve fillen tecavüz eden şahsı şikâyet ettim. Polis önce trafikci olduğunu söyledi ise de, bilâhare ısrarım üzerine beni şikâyetçi olarak ceza evine raketuna götürdü. Polis yanında İken da hi arkadan gelen ağa ve adamları hakaretler yağdırıyordu. Karakolda önce beni dinler görünce komiser, ağanın ve avanesinin her birinden karakola girme-si sonunda ağa tarafını tuttu. Azman ağam bu çocuk gençdir, affet» demeye başlıyınca, ben komiseri, karakolda şikâyetçi olarak bulunduğumu, af değil, hak istediğimi hatırlatmak lüzumunu duydum. Ağa atılıp, «ulan İb- ulan ben seni adamlarıma geberdireceğim, ananı.....» diye komiserin yanında hakarete devam etti. Komiseri beni tehdit ettiğini, bunu zapta geçirmesini söyledi. O ise ağaya beni af etmesi için yalvarıyordu. Yeniden küfürler yağdıran ağa, odanın penceresine yaklaşıp avluda bek-

liyen adamlarına, «Ulan bu adam arabasıyla bana bastı mı» diye sordu. O 40-50 kişilik grup, hep bir ağızdan gayet bozuk bir türkçe ile, «Bastı ağam» dediler ve yerlere eğildiler. Ben bu kadar kalabalık bir yalancı şahit, grubu görünce gerçekten korktum. Çünkü benim yalnız iki şahidim vardı. O da lisan bil-meyen iki Amerikalı, korkum sebebiyle komiseri dönelip, ağadan şikâyetçi olmadığımı ve barışmak istediğimi söyledim. Komiserin «müşfik (?)» aracılığından sonra ağa beni alımdan öptü ve şikâyetçi olarak girdiğim karakolu ağanın ve adamlarının acıyan bakışları arasında suçlu olarak terkettim. Derken Villâ-yete gidip Vali Muavini Süreyya Bevi gördüm. Yanında Emniyet Müdürü Celâl Bey, bir Jandarma yarbayı, bir mahalle muhtarı, ve stajyer avukat Kâmuran Bey vardı. Hâdiseyi aynen anlattım. Ağa ile mecburen de olsa barıştığımı ve şikâyetçi olmadığımı, yalnız komiserin taraf tutan davranışından şikâyetçi olduğumu söyledim Bana üzülmememi hâdiseyi unutmamı tavsiye etti. Ben de oradan yardım görmemiş olduğumdan dolayı, üzüntülü olarak ayrıldım. Hâdiseyi, bilâhare derfletmek üzere Savcı Mithat Bey'e, sonra halen Erzurumda görevli muhabirimiz Güneri Cıvaoğluna eniştesi Kurmay Yarbay Rıza Ulugbaya anlattım. Bu hâdiseye böylece kapandı.

Mecmuanızda çıkan yazı üzerine bana bazı tarihlerde bulunuldu. Bu arada bazı Diyarbakırlılar hâdiseyi tekipli etmemi istediler. Ben ise hâdisenin doğru olduğunu ve tekipli etmeyeceğimi söyledim.

İşte Diyarbakır sokaklarında iki Amerikalı şahidin gözleri önünde tokatlanan küfredilen ve bütün bunları sineye çekmek zorunda kalan personel müdürü İrfan Keçecinin sözleri Şimdilik bu kadar...

TEZ

27 MAYIS

Zinde kuvvetler!

27 Mayıs törenleri, devrimcilerin gücünü bir defa daha ortaya koydu. Bir defa daha anlaşıldı ki, Atatürk devrimlerini geriye götürmek mümkün değildir. Devrimin bekçileri kuvvetli ve uyanıktır. Dava, Atatürk devrimlerini, ileri götürmektir.

27 Mayıs, gerici kerküla günler yaşattı. Eski devir hasretleri azı gazeteler, en uysal yayınlarını bugünlerde yaptılar. İstemiye istemiye de olsa, 27 Mayıs'ı övdüler. Politikacılar, 27 Mayıs'tan yana olduklarını göstermek için, ordu mensuplarına iltifatlar yağdırdılar...

Törenlerde kahraman Harbiyelilerin eksikliği hissedildi. Zira 27 Mayıs hergeyden önce Harbiyelilerin bayramıdır. Buna rağmen, Harbiyenin varlığı neryerde duyuldu. İstanbulda, Turan Emeksizin şehit düğü yerdde, üzerinde «Harbiyeli aldanmaz» yazılı Harbiye çelengi duruyordu. Ankarada da, aralarında Hürriyet şehidi Ali İhsan Kalmaz'ın kardeşi Yılmaz Kalmaz'ın da bulunduğu 8 Harbiyeli, Ankaradaki şehitlerin mezarlarına çelenk koydu. İzmirde ise, Hava Harp Okulu ve Hava Lisesi, özel olarak şehirdde büyük bir yürüyüş ve gösteri yaptı. Balıkesir üssinden havalanan F. 100 tipi jet filolarıyla Hava Eğitim Kumandanlığına ait eğitim uçak filoları da gösteriye katıldılar.

27 Mayıs törenlerinin başka bir özelliği, Başbakan İnönü'nün taviçel tutumunun gençlerde yarattığı hayal kırıklığının açığa vurulması oldu. 27 Mayıs fikir klubünde konuşan hukuk öğrencisi Osman Çalışkan «Ben o millî kahramanla, Başbakan İnönü'yü tefrik edemiyorum» diyerek üzüntüsünü açıkladı. Genç teşekkülleri adına konuşan Faruk Narin ise «Kendilerin devredilen vazifeyi başarmak durumunda ve mecburiyetinde olanlar, şaşkınlık ve gâflet içindedir» sözleriyle, gençliğin infialini ortaya koydu. Politikacılar, bu seslenişleri duyamazlar.

ANTİTEZ

AF

inönü istifa etmez!

Koalisyonun iki kanadının af konusunda giriştiği Mahmut Paşa pazarlığı, A.P. nin bölünmesi pahasına da olsa, 27 Mayıs arifesinde bir sonuca vardı. Fakat çekişe çekişe pazarlık, af konusunda taviç vermeme İnönü'nün ancak üçüncü taviç vermesinden sonra bir kısım A.P. li idarecinin, istedikleri fiyatı elde ettiklerine inanmaları üzerine son buldu. Gerçekten, Mahmut Paşa pazarlığına, «af konusunda tarih veremem» diye başlayan İnönü, adım adım gerilerek 29 Ekimden önce 10 yıla kadar mahkûm olmalarını affını kabul etti ve müebbet hapislerin cezalarının indirilmesine rıza göstererek, yakın bir zamanda ele başlarını da affını hazırladı. Aynı gün çıkan Ulus gazetesinde ise Cihat Baban «Kayseride mahkûm olanlar arasında, kodamanlara uymak gafletini gösteren zayıflar var, onları bir gün affedebiliriz, fakat memleketin mağdûl varlığını sömüren büyük suçluları bu kafiye katmak demek, şefkati kenara itip 27 Mayıs'ı mahkûm etmek demektir. Bu da olmaz...» diye yazıyordu. Fakat oldu.

Doğrusu A.P. nin, her türlü utancı bir kenara bırakarak giriştiği çekişe çekişe pazarlık politikası başarıyla sonuçlanmıştı. A. P. İnönü'nün istifa tehditlerini ciddiye almamış, «ne koparırsam kârdir» zihniyetiyle sıkı bir pazarlığa girişmişti. Yasında avukatı Ertuğrul Akça, istifa ederim diyen İnönü'nün blöf yaptığını, yüzüne karşı bile söylemişti. K.K.K. toplantılarının birinde Akça, şöyle diyordu: «Paşam, ben C.H.P. bünyesindeki bilen, stiz iyi tanıyan C.H.P. li iki bakanla konuştum. Onlar, Paşa, durum ciddi ve tehlikeli olursa asla istifa etmez, diyorlar. Şimdi istifa ederim dediğinize göre demek durumunda bir vehamet yok, o halde müzakerelere devam edelim.»

Nitekim edildi ve İnönü bir sürü taviç verildi. O kadar ki, af protokollünün imzalanmasında golen başı afçı Cevdet Perin, başarımın şerefine, öğle yemeğinde bir

kaç kadeh atmadan edemedi ve bir ara gazetecilere: «İnsaf edin, C.H.P. den bundan fazla taviç koparılır mı? Ne istedik ise hepsine pek dediler. Doğrusu İnönü'nün bu kadar çabuk pes edeceğini ummuyordum» demekten kendini alamadı!

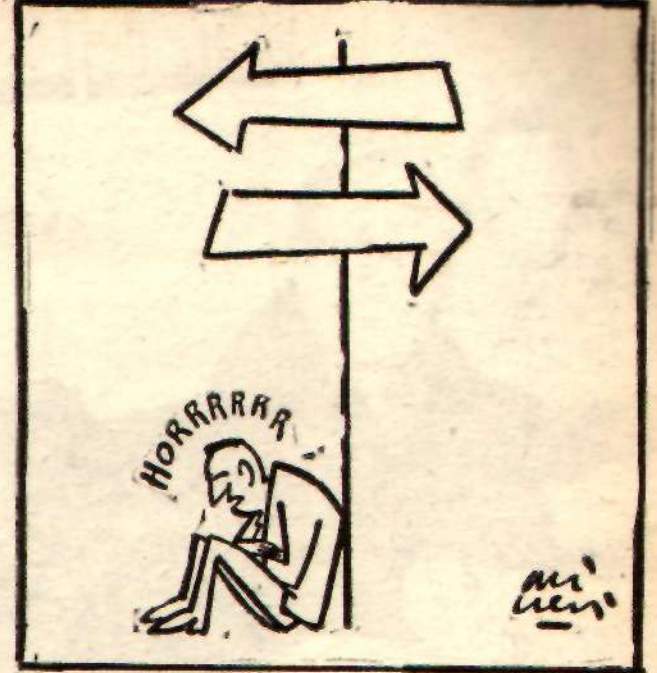
Pazarlıkların safahatı

CHP nin ve bilhassa CHP. yi tek başına idare eden, çekip çeviren İnönü'nün af konusunda bu güne kadar verdiği taviçler ibret ve dikkatle üzerinde durulmağa değer safhalar arzetti. CHP. ve İnönü, bundan sadece birkaç ay önce gayet kesin bir eda ile, «siyasi af konusunda bir tarih verilemez. Şayet tarih vermek imkân olsa, affın çıkması da imkân dahiline girmiş demektir ki o zaman affın çıkması için teşebbüse geçerdik» diyordu.

Fakat liderler toplantıları ve K.K.K. (Koalisyonu Kurtarma Komisyonu) çalışmaları devam edip gittikçe CHP. ve İnönü adım adım geriye giderek sonunda afçı AP. lileri «Bundan fazlasını elde edemedik» dedirtice safhaya ulaştılar.

Sonuç, K.K.K. nin cuma günü yaptığı toplantıda alındı ve AP. ile CHP Merkez İdare Kurulları siyasi af konusunda anlaşmaya vardılar. Varılan anlaşma şuydu: Siyasi suçlardan dolayı Yüksek Adalet Divanında hapis cezasına çarptırılanların cezalarından altı ay affedilecekti. Bu af özel bir af olacak, ilk kademeyi teşkil edecek ve 29 Ekim 1962 den önce gerçekleştirilecekti.

Cuma günü K.K.K. da varılan toplantı Basın Yayın Bakanı Kâmuran Evliyaoğlu lunun gazetecilere yazdığı şu ortak bildiri ile açıklandı: «İki iktidar partileri yöneticileri bugünkü müşterek toplantılarında hükümetin 13 Mayıs 1962 tarihli tebliğindeki görüşler üzerinde, hükümetçe verilen yeni aydınlatıcı izahat sınırları içinde birleşmişler ve varılan müşterek kararı gruplarına arzı karara bağlamışlardır. «Ortak bildiri buydu ve Evliyaoğlu bunu basına yazdırırken, CHP. li Çalışma Bakanı Bülent Ecevit de yanı başında söylenenleri başıyla tasdik ediyordu.

SENTEZ

Başı dinlemeyen gövde

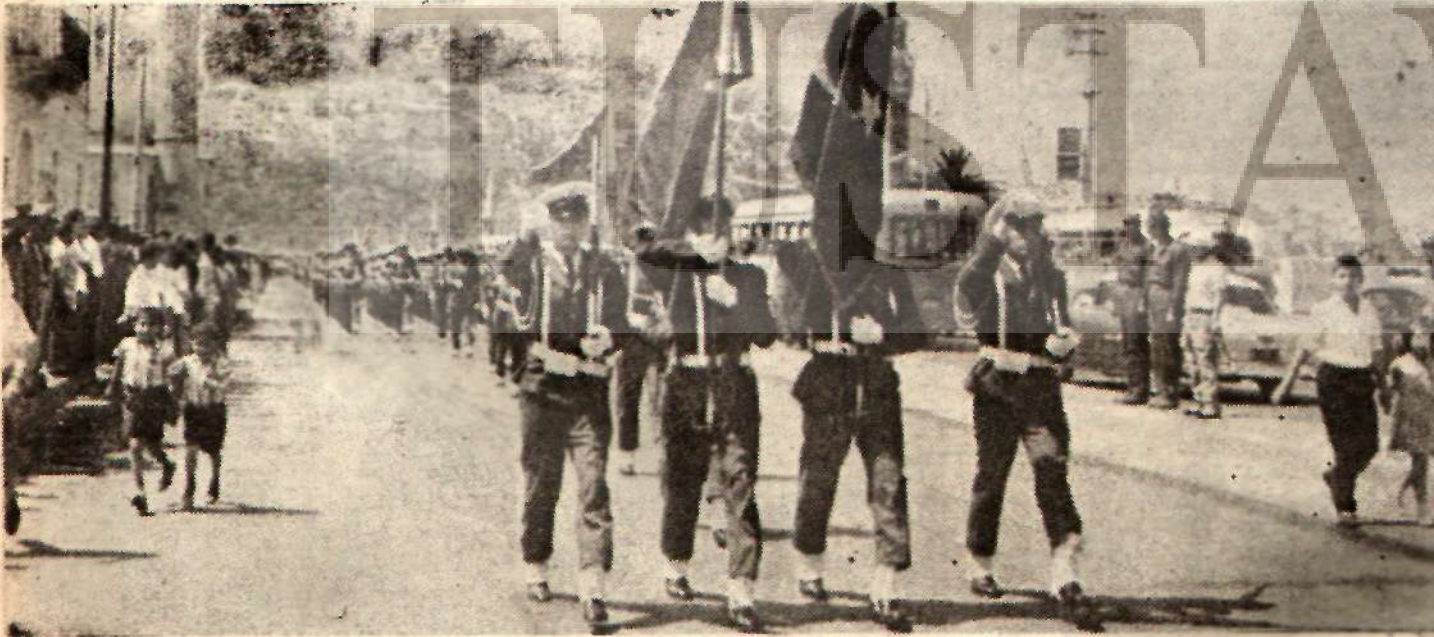
AP Genel İdare Kurulu Cuma sabahı K.K.K. toplantısına gitmeden önce sabah saat dokuzda kendi arasında 21 kişinin iştirâkı ile bir toplantı yaptı. Toplantıda, CHP. nin ve hükümetin siyasi af konusundaki davranışını gözden geçirdi. AP. Merkez İdare Kurulu üyeleri, İnönüden koparılan taviçlerin yeterli olduğu konusunda anlaşılabilir. Artık daha fazla direnmekte fayda yoktu. Bu sonuca varılmak için yapılan oylamada, 11 Genel İdare Kurulu üyesi lehte, 9 üye de aleyhte oy verdi. Gümüşpala tam oylama sırasında, söz gümüş ise sükût altındır atasözüne uyararak yandaki odaya geçti. Genel İdare Kurulu üyeleri, sonuca varduktan sonra, ortak toplantıda takip edecekleri taktiği de tesbit ettiler. AP., İnönü ve CHP. lilerden bir kere daha izahat isteyecek, izahatın tatmin edici olduğu görülürse Cevdet Perin AP. liler adına, yeni şartları gözden geçirmek üzere yirmi dakikalık bir mehil talep edecekti. Gümüşpala, bu kararlar alındıktan sonra hep beraber toplantıya gitmek için yandaki odadan davet edildi. Koalisyonu Kurtarma Komisyonu saat tam 10'da göz önünde bulundurularak siyasi aftan ne anlaşılması gerektiğini izah ettiler. Bilhassa İnönü'nün hükümet tebliğinde yer alan celtü yıllıkların affı ibaresini «cezaların altı yıla kadar olan kısmının affı» şeklinde tefsiri AP. li Bakan Merkez İdare Kurulu üyelerini pek memnun etti. Başlarını keyifli keyifli salladılar ve gözlerini kırptılar.

İzahat verme kısmı son bulunca, daha önceden kararlaştırılan şekilde Cevdet Perin, eson durumu kendi aralarında bir kere daha gözden geçirmek için İnönüden ve CHP. lilerden izin istedi. Ama Gümüşpala'nın hemen solunda oturan AP Genel Sekreter Şinasi Osma itiraz etti. Ara vermeye lüzum yoktu. Pazarlığa devam edilmeliydi. Gümüşpala da, yaverini destekler bir konuşma yapınca, AP. li bakanlar Gümüşpala'nın kulağına eğilip, biraz önce Genel İdare Kurulu toplantısında alınan kararar kendisine hatırlatıldılar. Bunun üzerine Gümüşpala da ara verilmesi teklifine katıldı ama, arkadaşlarına da içerledi.

AP. lilerin Grup Başkanlık odasında kendi aralarında yaptıkları toplantı, önceden kararlaştırılanın tam aksine sert bir çekişme içinde geçti. Gümüşpala, arkadaşlarını zapt-ı rapt altına alamamanın endişesi içindeydi ve koparılan taviçleri de yeterli görmüyordu. Şinasi Osma, Sadettin Bilgiç, Ömer Eken ve daha birkaç kişi de Gümüşpala'nın fikirlerini paylaşıyorlardı. Kemal Bağcıoğlu ise anlaşma taraftarlarına ateş püskürüyordu. Yeniden oylamaya gidildiğinde gene görüşler arasında kesin bir fark görülmedi.

K.K.K. toplantısına yeniden gidilmeye sıra geldiğinde Gümüşpala, «ben gitmiyorum» dediye de, İçişleri Bakanı Topaloğlanun âdeta kolundan zorla sürüklenmesi sonunda Ortak Toplantı salonuna yürüdü.

Toplantının ikinci bölümünde, AP. nin görüşünü, Genel İdare Kurulu üyelerinden Teşkilât Bakanı Turan Kapanlı açıkladı. AP., Hükümetin verdiği yeni izahatın ışığında, müşterek bir protokol imzalamaya razıydı. Gümüşpala itiraz etti. Genel Başkan dururken, Teşkilât Başkanı bu şekilde fikir açıklayamazdı. Genel İdare Kurulunda fikirler tam olarak tebellür etmemişti.

Hava Harp okulunun 27 Mayıs'ın yıldönümünde İzmir caddelerinde yaptığı gösteriden görünüşü.

AP'nin çekişen başları: Kapanlı, Gümüşpa'la ve Osma

Bunun üzerine Turan Kapanlı, biraz önce içinde oylama yapıldığını, 21 kişilik Genel İdare Kurulundan oniki kişinin müsbet oy kullandığını söyledi. Gümüşpalaya karşı oldukça sert konuşuyordu. Kendisini Evliyaoglu, Oral, Öktem ve Perin desteklediler. Genel İdare Kurulu karar almıştı. Karardan dönülemezdi. Bu iş bir çocuk oyuncağı değildi. İşte bu sözler, AP Genel İdare Kurulunun en ateşli müfriti Kemal Bağcıoğlunu çileden çıkardı. Yerinden fırlayıp dışarı çıktı. Çıkarken de kapıyı şiddetle çarptı.

Bağcıoğlunun hisyıyla dışarı çıkmasından sonra, önceden hazırlanmış olan protokol ortaya çıkarıldı, bunun imzalanması talep edildi. Gümüşpala ve bir takım arkadaşları daha ayağa kalkmışlardı. Protokolü imzalamayacaklarını söylediler. Ama otururlar vardı. Bunlar süratle protokolün altına imzalarını koydular. Toplantı bitti. Protokolü ilk ağzıda imzalayanların sayısı 11 idi. Biraz sonra bunlara İhsan Önal da katıldı, 12 oldular. İmzalamayanlar ise 9 idi. AP, ikiye bölünmüştü. Toplantıdan İnönü, sağında Turan Kapanlı olduğu halde çıktı. Eski müfrit AP, İ İnönüyle kol kola foto muhabirlerine poz verdi.

O gün öğleden sonra Gümüşpala, kendisini terk etmeyenlerle birlikte toplandı, toplantı sonunda kaleme alınan bir bildiri ile de, AP Genel Başkanının, Hükümet görüşüne katılmadığı, gruba gidecek olan protokol orada da tasvip görürse Gümüşpalanın «sine-i millete» döneceği açıkladı.

CHP. yöneticilerinin telâşi

Mahmut Paşa pazarlığının kısmen de olsa son bulması, CHP. ileri çok memnun etti. Hele verilen tüzüklerin çapı ve vüsati hakkında kesin bir bilgisi olmayan CHP. milletvekillerinin ağzları kulaklarına vardı.

CHP. ileri, zahiri bir çoğunlukla da olsa AP. nin af meselesini hal yoluna bağlamasından memnundular. İşte istediklerinden iyisi olmuştu. Hem dışarıya karşı Hükümet ve CHP. tüziv vermiyor görünüyordu, hem de AP. tüziv tüzivlerle de olsa ikiye bölüyordu. Ancak, CHP. yöneticilerini bu arada ürktüren bir husus vardı. Bu da basının çetesi gün anlaşılmayı detayları ile yazması ve tam 27 Mayıs arifesinde, affa karşı allerjisi bilinen çevrelerin herhangi sert bir tepkide bulunmasıydı. Bunun için derhal Merkez İdare Kurulunun basınla teması sıkça üyeleri faaliyete geçirildi. Gazeteler, imzalanan protokol gereğince cezaları on yıl bulan mahkûmların da affedileceğini, müebbed hapse mahkûm olanların cezasının müebbedlikten çıkacağını, Kayseridekilerle birlikte Adanadaki Topkapı, Uğak, Üniversite olayları suçlularının da afftan faydalanacağını yazmamalıydı. 13 Mayıs'taki Hükümet tebliğindeki esaslar dahilinde anlaşıldığını yazılması yeterdi. Sonra bir de AP den protokolü imzalayan üyelerin durumu bir hayli kritikti. Bunun için de basın, yayınlarda protokolcü 12'leri destekleyen bir hava vermeliydi. Nitekim hemen o akşam, imzacı 12'lere, K.K.K. toplantısında bulunamayan dört AP. Genel İdare Kurulu üyesinden Şeref Kayalar ile

Ertuğrul Akçanın da protokolü imzalamaya razı oldukları haberi uçurultu. Bir takım gazeteler de bu habere inandı. Ne var ki, durumu bir kere de bizzat adı geçenlerden tahkik etmek isteyenler nasıl bir oyuna getirilmek istediklerini gördüler. Şeref Kayalar evinde yatıyordu, oldukça ağır hastaydı. Eşi, «Kocam canıyla uğraşıyor, ne protokolden haberi var, ne de imzalayacak takatini» dedi. Ertuğrul Akça ise, protokolden habersiz İstanbuldaydı.

CHP. Merkez İdare Kurulu üyesi Lebit Yurdoğlu o gün koridorunda af konusunda verilen tüziv söyle izah etti: «Her ne kadar tüziv verdik gibi görünüyor ama, CHP. tüziv vermedi. Bunu tüziv tefsir etmek yanlış. Biz Meclis olarak tankları ve topları ile Meclisin üzerine yürüyenleri, 22 Şubat harekâtına katılan askerleri bile affettik. Suçları sadece anayasaya aykırı kanunlara parmak kaldırmak olanları affetmemek bugünün şartları altında mümkün değildir. Askeri affı çıkardıktan sonra, bu affı da çıkarmaya mecburuz. Artık, sadece parmak kaldıran Anayasayı çiğnediler diye yıllarca hapis yatanları affetmemek mümkün değildir. Bizim parti olarak afftan anladığımız budur.»

Gene aynı gün, aynı saatlerde CHP. İl Bayındırlık Bakanı Emin Paksüt ise, siyasi afftan kimlerin faydalanacakları, kimlerin faydalanamayacakları konusunda sorulan bir soruya, «Bu bir modalite meselesidir.» diye cevaplandırdı. Müebbed hapse mahkûm edilen ve vatan hiyanetleri tescil edilenlerin durumu sorulduğunda ise, «Biliyorsunuz ben cezacı değil hukuk davaları avukatıyım» diyerek sıyrıldı.

CHP. nin daha ikinci planda bir takım idarecileri ise gazeteci dostlarına, «saman, CHP. on yıllıkların da affını kabul etti, müebbedler de affın şumulüne giriyor gibi başlıklar vermeyin de ortalık karışmasın» şeklinde ricalarında bulundular. Doğrusu, tüzivci ve Mahmut Paşa pazarlığı CHP. idarecileri, basını idarede ustaca davrandı. Fakat İnönünün verdiği tüzivler, haftanın son günü biraz gözleri açar gibi oldu. CHP. grubu içinde ufak kıpırdanışlar başladı. Tabii Senatörlerden Mucip Ataklı, Kemal Bayazit ile yaptığı bir telefon konuşmasında, İnönünün af konusunda verdiği tüzivlerden dolayı, CHP. idarecilerine teessüflerini bildirdi. Tabii Senatörler de, 27 Mayıs törenleri dolayısıyla karşılaştıkları CHP. idarecileriyle oldukça sert ve ithamkâr konuşmalar yaptılar.

Gümüşpalanın durumu

Cuma günü, AP. grubu protokolü kabul ederse «sine-i millet» e döneceğini söyleyen Gümüşpala, ertesi gün akıl hocalarının tavsiyesiyle taktik değiştirdi. Genel Başkanlıktan çekilmiyecekti AP. adına protokolü imzalayanların, bu işe hakkı yoktu. Zira, bunlara liderlik eden Turan Kapanlı, daha önce parti teşkilât başkanlığından istifa etmişti. İstifa eden bir genel idare kurulu üyesi, parti adına oy kullanamazdı. Kapanlı taraftarları, ise yazılı olmayan istifanın hiçbir şey ifade etmeyeceğini ileri sürüyordu. Taraflar, Salı günü grup için sıkı bir kulise girdiler. CHP. ve Hükümet protokolü imzalayanları kazandırmak için kolları sıvadılar. İnönü,

Gümüşpaladan artık ümidi kesmiştir. Başbakan, Gümüşpalanın çekilmesini, onun yerini kabinde vazife almaya razı mutedil bir liderin almasını arzular gibidir.

Bu ihtimal gerçekleşmez de, Gümüşpala grup toplantısından galip çıkarsa, Hükümetin durumu tehlikeye düşmektedir. Her iki halde de, normal olarak, AP. nin bölünmesi lâzımdır. Fakat AP. içindeki olaylar mantıklı cereyan etmediği için, tarafların çeklen uzlaşması mümkündür. AP. deki bu bitip tükenmiyen bölünme ve toplanmalara artık alışılmıştır.

Bu durumda, Hükümetin sağlam temellere oturtulması da mümkün değildir. Politik kesmeğe, sürüp gideceğe benzetmektedir. Sıra ciddi kanunların çıkarılmasına gelince bu kesmeğe daha iyi göreceğiz.

İŞSİZLİK

Hangi yatırımlar?

Kayseri affı görüşmelerinin unutturduğu işsizlik müzakereleri Millet Meclisinde işsizlik içinde sürdüldü. En ciddi hatipler bile meselenin tamamıyla doğru bir teşhisini koyamadılar. Gerek muhalefet gerek hükümet sözcükleri, mevcut yatırım hacminin, bugünkü yapıyla işsizliği önlemeye yeteceği konusunda birleştiler. Muhalefet, Hükümeti bu yılın programında yer alan yatırımları çok yavaş yürütmekle suçlandırdı. Hükümet-ise, aksi tezi savunmaya çalıştı.

Devlet sektörü yatırımlarının çok yavaş yürütüldüğü bir gerçektir. Fakat Hükümet bu konuda becerikli davranrsa bile, durum çok fazla değişmeyecektir. Zira yatırım hacminin yetersizliği kadar, yatırımların teşkilî de, devlet harcamalarının önemli ölçüde iş yaratmasını önlemektedir. Mevcut devlet gelirleri ve harcamaları üzerinde temelli değişiklikler yapılmadıkça, mevcut harcama hacmi ve yapısı içinde, işsizlik gibi köklü ve esaslı bir derde çare bulunacağını sanmak hayaldir.

Durumu açıklayalım: Devlet harcamalarının hepsi yeni iş alanları yaratmaz. Carl harcamaların, kadro genişlemesine gidilmeyeceği müddetçe —ki durum budur— istihdam yaratması beklenemez. Bütün yatırım harcamaları da, yeni iş sağlamaz. Şöyle ki 5,5 milyar lira olarak ilân edilen 1962 yılı kamu yatırımlarının ancak 2,5 milyar lirası, yeni iş yaratacak niteliktedir.

Bütçe yatırımlarını ele alalım: 1962 Bütçe yatırımları 3,4 milyar liradır. Fakat bu yatırımların çoğu iş sağlamaz. Meselâ, istihlâm ve satın almalar için 111 milyon lira ayrılmıştır ki, bu yatırım işsizliğe deva değildir. 110 milyon liralık etüd ve proje giderleri, ilgili dairelerin mevcut personeliyle yürütüldüğü için, yeni iş yaratmaz. Uluslararası kurumlara iştirak için verilen 113 milyon lira yatırım sayısı da, bir tek kişiye iş getirmez. Makina ve teçhizat bölümünde yer alan 21,5 milyon liralık makam arabası yatırımları, şoför kadrolarında bile bir artışa yol açmaz. Devlet Karayolları ve Su İşlerinin miktarı 450 milyon liradan aşağı olmayacak yatırımları (kar mücadelesi, tamirat, emneten yoluyla inşaat), bu teşekküllerin kendi işçi ve personeliyle yürütüldüğünden iş sağlamaz. Özel kişilere kolaylık getiren 112 milyon lira ile, iktisadi devlet teşebbüslerine ve belediyelere yapılan yardım miktarı olan 372 milyon lira ise, bütçe yatırımları sayılamaz.

Bütün bunlar düşünüldükten sonra, istihdam yaratıcı bütçe yatırımı miktarı 1

milyar 544 milyon liraya düşmektedir. İrsafî olmak için buna, cari giderler araştırılmalı da görülen Orta Doğu Üniversitesi İnşaatı ile Spor—Toto yatırımlarını eklemek lâzımdır. Böylece, bulunan rakam 1 milyar 600 milyon liradır. Kamu iktisadi teşebbüslerine gelince, bu teşekküller yatırımlarını çoğunlukla, kendi kadrolarıyla gerçekleştirir. Bununla beraber, bu yıl işsizliği önlemek maksadıyla, yatırımların bir kısmının ihalelerle yapılması mümkündür. Fakat bu da büyük rakamlara erişemeyecektir. Devlet Plânlama Teşkilâtınca çıkartılmış, «İktisadi Devlet Teşebbüsleri» adlı kitap üzerinde yapılan incelemeler, bu yatırımlardan derhal iş sahası açan kısmının azami 900 milyon lira olacağını göstermektedir. O halde, kamu sektörü yatırımlarının iş yaratıcı nitelikte olan 5 milyar değil, ancak 2,5 milyar liradır. Kamu yatırımlarının işsizliği önleme niteliği bu ölçü içinde düşünülmelidir. Katımızca bu ölçüde bir yatırım, işsizliği önleme bakımından yetersiz kalacaktır.

Bu önemli meseleye, günlerce süren müzakereler sırasında, nedense hatiplerden hiç biri dokunmadı.

İŞÇİLER

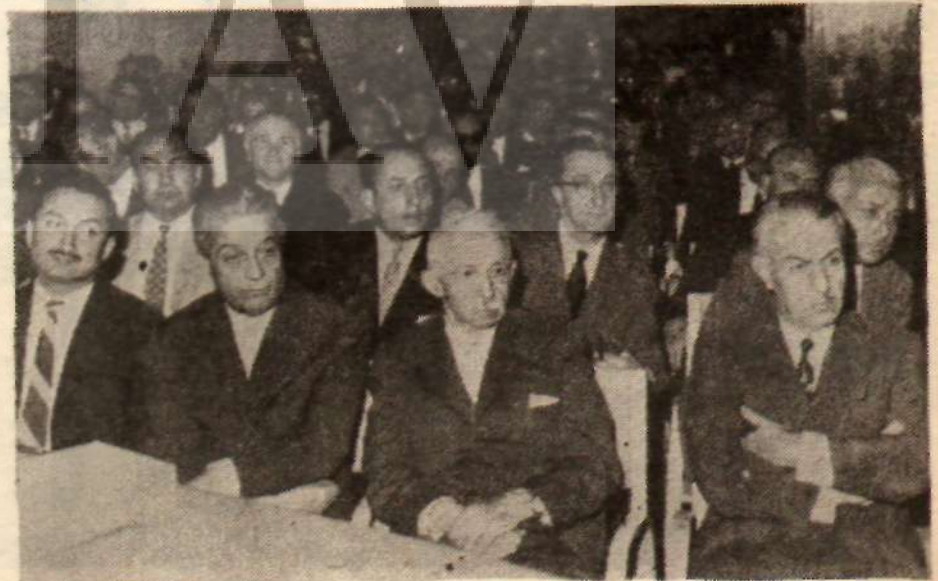
Birliğe doğru

Hafta sonunda toplanan, Cumartesi ve Pazar günleri çalışan İstanbul Tekstil ve Örne İşçileri Sendikası kongresinde, tekstil iş kolunda çalışan işçilerin bir tek milli sendika çatısı altında toplanması konusunda önemli bir adım atıldı. Kongrede alınan kararlar kadar, idareci ve delegelerin olgunluğu, işçi sınıfının kendi davalarını anlamada ileriyi ilgi çekiciydi. Gerçekten kongre, işçi dayanışmasının en güzel örneğini verdi.

İşçilerin davalarının ancak kuvvetli sendikalar, yani bizzat işçiler tarafından halledileceğinden her söz afan hatip mütefiktir. Raporda da yer alan bu hususu, Başkan Bahir Ersoy açık konuşmasında bir defa daha belirtti: Kuvvete birleşmekle varılır. Nitekim kongrede, tekstil işçilerinin bir sendikada birleşmeleri ittifakla kabul edildi.

İki gün süren toplantıda işçi meselelerine ve memleket davalarına cesaretle parmak basıldı. «Bugünkü siyasi partiler bünyesi ile işleyecek bir demokratik sistem, ne işçi ve ne de memleket davalarını halledemez» diyen delegeler, işçilerin davalarını sadece kısa vâdeli bir ücret meselesi olarak görmediklerini anlattılar. Gelir Vergisi, vergi kaçakçılığı, servet beyanının kaldırılması konularında işçiler, sadece vatanperveliklerini değil, meselelere olan vukuflarını da gösterdiler. Başkan Ersoy «Servet beyanı, vergi yükünü emek erbabının üstüne yüklemek için kaldırılıyor. Kalkarsa vurguncuların ekmeğine yağ sürülecektir. Kaldırılmasını isteyenler politika simsarlarıdır» dediği zaman bu sebeple çok alkışlandı.

Kongre sona erdiğinde görüldü ki, uyanmış ve davalarını kavramış, sınıf dayanışma ve şuuruna sahip bir çekirdek vardır. 27 Mayısın ilham alan işçiler, bu ilkelerin korunması ve sosyal adalete dayanan bir Türk toplumu kurulması hamlesinin karşısına çıkacaklar için çetin bir cevaz olsaklardır. Eski devir gibi, kolayca idare edilir bir kütle arayan politikaçılar, bunu er veya geç anlamak zorunda kalacaklardır.

Başbakan İnönü İmar kongresinde

KONGRELER

II. İmar Kongresi

İkinci İmar Kongresi haftanın başında, İmar ve İskân Bakanlığının Büyük toplantı salonunda başladı. Kongre, Cuma günü akşamına kadar sürecek. Kongrede Bölge Planlaması, Arsa Problemi, İmar mevzuatında yapılması gerekli değişiklikler, mesken ve gecekondu davası, sosyal mesken ölçüleri, Şehir Planlaması, İmme tesisleri, yapı malzemesi gibi meselelerde hazırlanan tebliğler okunacak ve tartışılacak.

Kongrenin en önemli konusunu mesken davası teşkil ediyor. Yüksek Mühendis Mimar Fikret Urgan'ın tebliği, bu meseleye ışık tutuyor. Bakanlıkça yapılan yapılan hesaplara göre, bir odada iki kişinin barındığı kabul edilse bile, halen şehirlerde 573 bin 110 meskene ihtiyaç var. 1 odaya 1 kişi hesabıyla, bu rakam 974 bin 185'e çıkıyor. Bu ihtiyaç yıldan yıla artacak. Zira 1961-70 devresinde, şehirlerde her yıl 180 bin meskene ihtiyaç var. Normal faaliyetle inşaat muhtemel mesken sayısı ise yılda 54 binden ibaret. O halde yıllık mesken açığı 126 bin 250 gibi çok büyük bir rakama erişiyor. Bir meskenin 20 bin liraya mal olduğu kabul edilirse, mesken için normal harcamaların dışında, 2 milyar 520 milyon lira yatırım yapmak lâzım. Buna, bugünkü ikân yok. O halde, mesken yatırımlarına çok daha fazla para harcamadan ihtiyaçları gidermeye çalışmak zaruri: Bu bakımdan ilk yapılacak iş, lüks mesken inşaatını durdurmak. Fikret Urgan'ın yaptığı hesaplara göre, bugün yapılan meskenlerde, ev dairelerinin ortalama büyüklüğü 100 m², apartman dairelerinin ise 80 m² dir. Bu büyüklük 60 m²'ye indirilirse, yılda 54 bin mesken yerine 30 bin fazlasıyla 84 bin mesken yapmak mümkün olacaktır.

Daha küçük eskenler yapmak, meseleyi çözmeye yetmeyecek, gecekondu sayısı artacaktır. Halen yılda ortalama 40 bin gecekondu yapılmaktadır. Bir gecekondu nun ortalama maliyeti 4 bin lira sayılabilir. Asgari sosyal şartları haiz ortalama 2,5 odalı bir mesken ise 11 bin liraya yapılabilir. Bu durumda, yeni gecekondu yapacak asgari konfora sahip meskenlere kavuşturmak için, 4 bin lira mesken kredisi isteyenler tarafından sağlanmak şartıyla, devletin her yıl bu ise 280 milyon lira ayırması lâzımdır. Fakat devlet bugün bunu dahi sağlayacak imkânlarla sahip değildir.

Yüksek Mühendis Mahir Gençay ise, mali portresini hesaplamadan gecekondu meselesini ele alıyor ve mevcut gecekonduların ıslahı çarelerini araştırıyor. Mahir Gençay'a göre, şehirlerin uygun yerlerinde bölgeler tesbit edilip parsellemeli ve arazi inşaatı hazır duruma getirildikten sonra, yıkılacak gecekondu sahiplerine dağıtılmalı.

Bu kimselere kredi, malzeme ve teknik bilgi yardımı yapılmalı. Ne çare ki, cılız bütçelerle, bugün bunu bile gerçekleştirecek durumda değiliz. Kalkınma Planı, gecekonduların ıslahına gereken fonu ayıramıyor.

Yüksek Mühendis Turhan İskit ise yapı malzemesi meselesini ele alıyor. Ucuz, bol ve standart malzeme sağlamak, mesken davasının çözülmesi yolunda atılacak en önemli adımlardan biri. Fakat İskit'in tebliği, bu konuda henüz bir şeyin yapılamadığını ortaya koyuyor.

Mesken konusunda diğer önemli bir mesele bol ve ucuz arsa sağlanması. Bu meseleyi Yüksek Mühendis Celâlettin Söngü inceliyor ve haklı olarak boş arsaların vergilendirilmesini ve belediyelerin geniş bir arsa stokuna kavuşturulmasını istiyor. Fakat arsa spekülasyonuyla mücadele, bizim hükümetlerin nedense pek fazla sevmedikleri bir konu. Yassıada davaları bir çok politikacının, arsa vuruncululuğu yaptığını ortaya koydu. Bu tatl, kolay ve garantili kazanç kapısını kapatmak kolay olmayacak.

Kısaca, İmar Kongresinde, Hükümetçe benimsenecek yeni ve köklü bir mesken politikasının temelleri atılması beklenemez. Fakat kongre, mesken harcamalarını arttırmadan ve çıkarlara fazla dokunmadan da bazı parakende çözüm yolları ortaya koyabilir. Şimdilik bu da bir kır sayılabilir.

YÖN, 30 MAYIS 1962

haftanın portresi

Yüksek cereyanlar yükseklere taramıştı bugünün dünyasında. Ot yezdiğini, güneş yaktığını, tok doyduğunu, aç açlığını, uç uç duyuyordu. Toplumlar gönüllerinin çektiği için sarvaşmasını belemişlerdi korkusuz: Yüksek cereyanlar yükseklere taramıştı bugünün dünyasında...

Yeri ve yüzündekileri son uğradıkları rında izliyememiş kişiler vardı. Yaşıyorlardı kendî ufuklarında, akımların dışında. Toplumlardan bilince habersiz: Çünkü bilgisizdiler. Toplumlardan gönülce habersiz, çünkü gönülsüzdüler. Akıllarının trağındaki sezgin anteniyle kavrayacak güçle değildi içleri. Bir gün...

Bir «feodal» partinin masalını yazsam böyle başlardı masalım... İsmet İnönü'nün konuşmasına değil, sesine kulaklarını uzatın: «Aşk vermiyem» bir ses... Kuru, kıymık kıymık... Topluma yalnızlığını hissettiren bir ses... «Fevri» bir memleket, neden en olmalıyacak kişiler baş tacı edilir bilir misiniz?... Neden herkes cehaletlerini «es» geçer, keyifliklerine göz yumar, uğruna, peşlerinden dolu dizgin sarhoşluk havasında gider düşüdümlük mü?... Yalnızlığını unutturmuşlardır millette böyle kişiler. Ellerini vatandaşın omuzuna koymuşlardı: «Sen benim kardeşimsin» diye... Başka sebep aramayın!.. Bu kardeşliğin değerini biçecek değiliz. Samimiyetsiz bir yatırım olsa bile ıstır. İşte bugün, başka ne verse millet yalnızlığını hissediyor İnönü'nün «aşk vermiyem» sesinde... Eminim ki o da, kendisini bugünkü kadar çaresiz, «zamanasız», «aşkını» hissetmemiştir ömründe... Yerinde olsam, yaradılışında olsam, acılarını en bencilini duyurdum göğsüme... Düşünün, olaylar o şekilde çişneiyor ki, işlerinde öylesine bocalıyor ki, yarım asırlık epopemden toz bulutu bile kalmıyacak bu gidile. Halbuki ben emucize beklenen adamdım... Gençler, «geçsin başa da artık emüridan» ı bile sibiriz olduğunu görsün az zaman içinde, «Hiçbiri, ah o olsaydı yapardı ederdi kurtarırdı demesin» diye bana omuz vuruyorlardı. O tecrübe yoksunlarını utandıracaktım, çünkü ben de

İsmet İnönü

Devrini

tamamlamış bir insan

Nimet Arzık

gibi, aklı selimin ak örtüsünün üstüne, par-tır patır, koyu koyu, leke leke, yağmur yağmur dökmek için...

İsmet İnönü, dünyanın değil, bugünün devlet adamının yükü olması gereken bî-llinden yüksüdüdür. Haftan da uzak ka-f-mıştır. En basit örnek: Çocuklarını alar-lım... İki iyi yetişmiş oğlu var. Bunların daha toy zamanlarını hatırlıyorum... Kı-minle dosttular?... Kime kapıları açtı?... Gürbüz halk çocuklarına mı?... Yooo! Pe-derlerinden bir makam ötede kim geliyor-sa, onun «mahdumuytu» düşüp kalkarlardı «mahdum mahduma»... Etraflarında ar-kadaş yoktu: «mahbeyn» vardı. Değil pe-derleri, onlar öldüğünden kuledde yaşarlardı hayattan uzak...

Bugün protokolün törenlerde en başta yürüttüğü bir bakau masumiyetle şunu söylüyordu, masumiyetinin ne kadar de-rine derine indişinin farkına varmadan:

— «Müthiş bir adam İnönü... Hâlâ senede 2000 sayfa okuyor, bense gazete bile okuyamıyorum»...

Vah İstaidim vah! Sana gazete bile okuyamadığın için acıyabilirim, fakat bir devlet adamının 2000 sahife okumasına senede şaşmam, şaşmam senin kadar... Çünkü ayda, 12'ye taksim edelim 2000'i, 170'e yakın sayfa eder, günde de, cömert olalım hadi, 6 sayfa!... Hükümet edenler arasında, günde başkasının düşüncesinden iki buçuk yaprak okuyana şaşan zümre, bence sadece anakronikleşmiş değil, öl-meğe başlamıştır... Dürdüğü yerde, öl-müşür düpedüz!...

Bu yazının doğuracağı düşmanlığı bi-riyorum: Biz «YÖNCÜLER» alıştık böy-le düşmanlıklara... Yalnız bizi öylesine omuz omuz destekleyen okuyucularımız da var ki, kızmış sıcaklar iniyor, serinlik-ler iniyor, aydınlıklar iniyor onları dü-ğündükçe...

Seçimlerden sonra, İnönü Başbakanlı-ğa gelince, çoğumuz sevinmedik. Daha nötr, daha sikk, daha tarihsiz bir insan istedik... Yarım asır tarih... Çok büyük yüktür tarih kitapları için de, «tarıhsiz» bizler için de, o tarihi yapan için de... Normal adımlarla yürüyemez bugünün dünyasında... Hele senelerce «otur otur, kalk kalk, sağa sağa, sola sola» diye kor-mut vermeğe bir «baş» sa partisinin «tek-lik» devrinde... Tek çocuk psikolojisini düşünlün... Sonra... Gene gerçekten kaçır-mıyalım: Toplumun yarısı «dostane» bir-ler beslemiyor paşaya... Besliyemez de... Yıldırımını üstüne daha az çeken biri ge-tirilmeliydi başa... (Bunu hep aramızda söylemiyoruz muyuz?... Söylemiyoruz muyuz hep sayın milletvekilleri?...)

Çok tecrübeli bir dostum (o da bî-süz fazlaca yükü, hayat tecrübesiyle, o ka-dar yükü ki o da bugünün dünyasını gö-remiyor):

— «Yahu, siz insanı insan istemiyor-sunuz, deve istiyorsunuz» diyordu, «onun için durmadan hayal kırıklığına uğruyo-r-sunuz»...

Bizim kuşakta hayal bıraktılar mı ki, kırıklığına uğruyalım?... Yooook, ben insa-nı «deve» istemiyorum... Deve kindardır. Bir kere o kini ben ne yapayım... İnsan için durmadan hayal kırıklığına uğruyo-r-sunuz»...

Bizim kuşakta hayal bıraktılar mı ki, kırıklığına uğruyalım?... Yooook, ben insa-nı «deve» istemiyorum... Deve kindardır. Bir kere o kini ben ne yapayım... İnsan için durmadan hayal kırıklığına uğruyo-r-sunuz»...

«Zamanın yapmış insanların zaman-ı geçi bu «tarıhsiz» dünyada!...

mucize bekliyordum kendimden, utandıra-madım... Dram konusu değil mi?... Dramı da açıyor. Trajedi konusu... İçin trajik kıs-mı... İnönü hâlâ kendinden mucize bekle-mekte... Hâlâ, «Ben olmasam demokrasi olmaz» düşüncesinde, istediği kadar «ken-dinize yeni bir şef anl edin, benim bir saygım...» v.s. deyip dursun... Bir ses fısıltıyor kulaklarıma? «İyi anma şimdi de, sen vatsın... Amma açık ta var... İşsizlik te var... Onlar n'olacak»?... İnönü yerine geçecekleri gelince... Aksal mı?... Öbürü-nün ne çaptı, ne seziş var onda... İhtir-astları arasında bocalayan oşaka genç ka-biliyetler mi?... Kabiliyetlerine yazık... Keşke yeni bir partide belirsedyiler... Mem-leket bir dönemeçte. İçinde buldukları parti, o dönemecin partisi oğil. (Öbürle-ri de öyle ya) çoktan zamanını yapmış, «anakronikleşmiş» çoktan...

Asıl hâtâ

Asıl hâtâ bizde... Biz her şeyi İnönü'nün hayundan biliyoruz, ken-dî «suuyumuz» bakmadan... kindar diyoruz... Ne dere-ce doğru bilmem fakat şahş kusur veya mezilyetlerin dev olaylarla ilgili ne?... Gö-rüşümüz ilkel... Görüşümüze yanalım. «50 yaşından sonra fizîğe merak sarıms, kim-yaya batmış çökmiş» diye hayranlık dö-vülmeleri içinde hâlâ bir zümre...

Bizim kuşak der ki, «en nihayet, ellisinden sonra kimya ve fizik'e sarılma-masum bir hobby'dir. Keşke onun yerine, yerine değil de yanında, sosyal problemleri düşüncesinde pliyarış kotarmış ekonomik problemlerin üzerine eğilmiş, memleketin bünyesini kavramış, yeryüzündeki yeni istiyorum, fakat taş devrinin tunc devrinin akımları anlamış olsaydı İnönü...»

Yanlış anlaşmış saygı kavramından sıyrılmam. Bizde saygı, oğul için, babanın karşısında sigara tüttürmemek, ayak ayak üstüne atmamaktır. Vatandaş içine ağır ve acı gerçekleri «esumaktır» büyüklerin ölünde... Bence, artık kaderin başımıza kondurduğu kişileri dut ağacı sikkeler gibi sikkemek zamanı gelmiş geçmek üzeridir...

Hem onları kendilerinden kayandırmak, hem bütün rahat yalanları tuz dular

ihtilalinde iki cereyan

Çağımızda ihtilaller, yalnız bir liderler veya bir kadro hareketi değildir. Eğer ihtilâl, millet yapısında sosyal gelişmeleri ve sosyal reformları da hedef tutuyorsa, onun, daha evvel-den, belirli ve sınırlı bir doktrine, bir fikir sistemine dayanması şarttır.

ŞEVKET SÜREYYA AYDEMİR

27 Mayıs ihtilâlinin getirdiği Millî Birlik idaresi devrini inceleyecek olan yarıncı yazarlar, bu devre damgasını vuran iki ayrı cereyanın, bizzat ihtilâl kadrosu içinde uyandırdığı çatışmaları ilgi ile inceleyeceklerdir. Bu cereyanlardan biri, memleketin, Batı mânâsı ile demokratik, normal bir hukuk devletinin kurulması çabasıdır. İhtilâl bunun için yapılmıştır. Bu sloganla başlamıştır. 1950—1960 arasında soysuzlaştırıldığı iteri sürülen demokrasi çabamızın kurtarılması ve bu çabanın, bütün demokratik müesseselerin kurulması ve korunması suretiyle tamamlanması devasıdır. Bu dava 27 Mayıs hareketinin hedefi olarak ilân olunmuştur. Bu çaba, Batı demokrasisi düzeninde normal bir gelişmeyi savunmaktaydı. Şu halde, bu çerçevede içinde kalıp, bu yönde geliştiği müddetçe, 27 Mayıs ihtilâlinin, inkılâpçı bir cephesi olamazdı. Hareket, bir demokratik hüriyetler ve haklar çabası olarak kalmak zorundaydı ve öyle kalmaya çalıştı.

İkinci cereyan, ihtilâlin önder kadrosunu teşkil eden Millî Birlik Komitesi için de daha sonra belirdi. Bu cereyan, 27 Mayıs hareketinin yalnız demokratik müesseseleri kurtarmak ve demokratik bir hukuk yapısı ile yetinmek çerçevesini aşmıyordu. İnkılâpçı bir heyecan yaratmak, bu heyecanı kitlelere maletmek, memleketin ancak inkılâbın başarabileceği dâvalara el atmak, ona göre müesseseler kurmak istiyordu. Bu cereyanı savunanlara göre ihtilâl derinleşmeliydi. Süreli olmalıydı. Normal bir hukuk nizamı içinde kendini hapsedmemeliydi. Dinamik bir mücadele hareketi haline gelmeliydi. Sosyal reformlar yapılmalıydı. Hülâsa ihtilâl bir inkılâp haline döndürülmeliydi.

İş bu şekli alınca, tabiatıyla akademizm ile inkılâpçı fikir sistemleri birbirleri ile karşılaşacak, çatışacaktır. Yani akademizm, yahut üniversiter hukuk gö-

rüleri ve ölçüleri, inkılâpçı doktrinlerin karşısına çıkacaktır. Yani, 27 Mayıs, gâ-yelerine sadık kalarak, yalnız demokratik bir hukuk devletine varmak hareketi savunanlar, üniversiter hukukun bilgilerini ve bilgilerini seferber ederek, muhafazakâr bir kadro halinde, diğer arkadaşlarının karşısına çıkacaklardır. Kendi klasik formüllerini savunacaklardır. Zaten man-trik, daha ilk adında onların tarafında olacaktır. Çünkü 27 Mayıs, sadece demok-rasinin kurtarılması için yapılmıştır. Yeni bir Anayasa, yeni bir seçim kanunu, yeni seçimler ve nihayet bu seçimlerde kazanacak siyasî partiye iktidarın devri ve sonra kıylalara dönüşü arkaya bile bakmamak ve yapılanları unutmak!

Bu grup haklı görünüyordu. Şekiller ve mantık belgeleri onların lehindeydi. Fazla olarak savundukları ve bağlandıkları cereyan açık, gelişme yönleri belli ve hedefleri herkeşin anlayacağı şeylerdir.

İkinci cereyana gelince; bu cereyanı savunanlar, memleketin tarihinden, iktisad-den geri kalmışlığından, sosyal yapısındaki illetlerden çağımızın sosyal akımlarından, dinamik ve inkılâpçı bir mantığın icap-larından deliller getirmek zorundaydılar. Yeni heyecanları, yeni fikirleri, yeni he-defleri ortaya sermeli idiler. Kısacası bir fikir, bir ideoloji mihverini ortaya koymak ve onun üstün sonuçlarına arkadaşlarını inandırmak güçlüğü karşındaydılar. Çünkü birkaç ay içinde tamamlanacak bir Anayasa, bir Seçim Kanunu ve yeni se-çimlerle hemen kurulabilecek bir demok-ratik hukuk devleti yerine, dayanakları, usulleri ve sonuçları belirsiz bir karışık davayı savunuyorlardı.

Bu karşılaşma aynen bizim tasvir ettiğimiz gibi mi olmuştur? Bunu iddia et-miyoruz. Biz, ihtilâlin önderleri arasında az çok şekillenmiş olan iki cereyanı tecrid ederek formüllemeye çalışıyoruz. Bun-ların sınırları arasında şu veya bu farklar olabilir. Ama daha sonra belirtiler bu

rürüz ki onları savunanlar, daha ilk adımda, müsavî olmayan silâhlarla karşılaşmış-lardır. Birinci cereyan, daha ilk adımda üniversiter hukuka arkasını dayamış, ihtilâlin vaatlarına ve ihtilâlcilerin andlarına bağlı kalarak kendi manevra sahasını ko-layca ve kesin olarak seçmiştir. İkinci cereyan ise, ilk sığınagını, bir bakışta hiç kimsenin söz edemeyeceği ve hattâ arka-daşlarının da kayıtsız şartsız katılacağı, Atatürk hâtralarında ve Atatürk devrimle-rinde bulmuştur. Onlara göre dava şuydu:

Bir Atatürk vardır ve memlekette Atatürk devrimleri olmuştur. Ama ne var ki, bu devrimler tamamlanmamıştır. Hat-tâ son 15 yıl içinde büsbütün soysuzlaştırılmıştır da. O halde 27 Mayıs ihtilâlcilerinin vazifeleri, Atatürke dönmek, Ata-türk devrimlerini benimsemek, onların dok-trinlemlerini korumak ve bunları tamamlamaktır. Parti enflasyonları, başboş parti kavgaları, adına demokratik denilen, fakat seçmenlerinin en az yarısı okuyup yazma bilmeyen bir memlekette yapılacak güya serbest seçimler bizi ancak, ihtilâl-den önceki düzensizliğe götürür. O halde ihtilâl yaşamalı ve devam etmelidir. İhtilâl mahkemeleri kurulmalı ve memleketin içindeki mukavemetler gerici cereyan-lar söndürülmelidir. Toprak sahasında, iş hayatı sahasında, sağlık alanında, eğitim alanında geniş ve cesur reformlara gidilmelidir. Bu reformlar ise, birbirleri ile da-laşmaktan başka marifetleri olmayacak olan yarıncı siyasî partiler tarafından bar-şarılamaz. O halde bir disiplin idaresine, güdümlü bir demokrasi sistemine gitmeli-yiz. Bizim tarihî vazifemiz, yalnız seçim-leri yapmak ve iktidarı en çok oy alan partiye devretmekle bitmez. Kaldı ki yar-ın en çok oy kazanacak parti, daha ihtilâlin akışı günlerinde belirmiştir bile. Bu parti, devrilen partinin yerini alacak ve onun bütün kin ve gayzını miras olarak benimseyerek intikamcı ve ihtilâl düşmanı bir parti olacaktır...

★

Bu cereyanlar, ihtilâl önderleri arasında tartışılırken, ikinci cere-yanın şansı gittikçe zaafa uğru-yordu. Çünkü meselâ Atatürkçülük çaba-sını alamı. Evet, Atatürk vardı. Atatürk devrimleri vardı. Ama bu devrimler bir fikir sistemi içinde işlenmiş, sistemleştiril-miş ve bir Atatürkçülük doktrini halinde tedvin edilmiş değildi. Vaktâ bunun soçu kendilerinin olamazdı. Atatürk devrimle-rini yaparken bu gençlerden çoğu doğma-mıştı bile! Bu sistemleştirme, 1920 — 1960 arasında ve memleketin fikir ve siyaset alanında yer alan aydınlar tarafından ya-pılmamıştı. Eğer bu iş yapılmamışsa suç o aydınlarındı. Ama ne var ki şimdi, Ata-

Atatürkçülüğü halinde döndürülmüş bir anlamlar manzumesi ile karşılaşıyordu. Atatürkçülük, fikir ve sistem olmaksızın çr karılmış «Zindeyiz! Yolundayız!» gibi yu-vurlak kelimelerle sadece bir gösteri mal-zemesi haline getirilmek yönü tutulmuştu. Büyük, dinamik ve istikbale şamil değer-le-rinden koparılmıştı.

Bundan başka, Atatürk devrimlerine bağlansın veya bağlanmasın, sosyal re-formlar, sosyal hareketler, sosyal devlet deyince de, en az bir sosyal doktrin teme-line arka vermek lazımdı. Halbuki ortada böyle bir sosyal doktrin temeli de yoktu. Niyetler hâlisti. Ama ifadeler karışık! He-le imkânlar ve usuller büsbütün perişan!

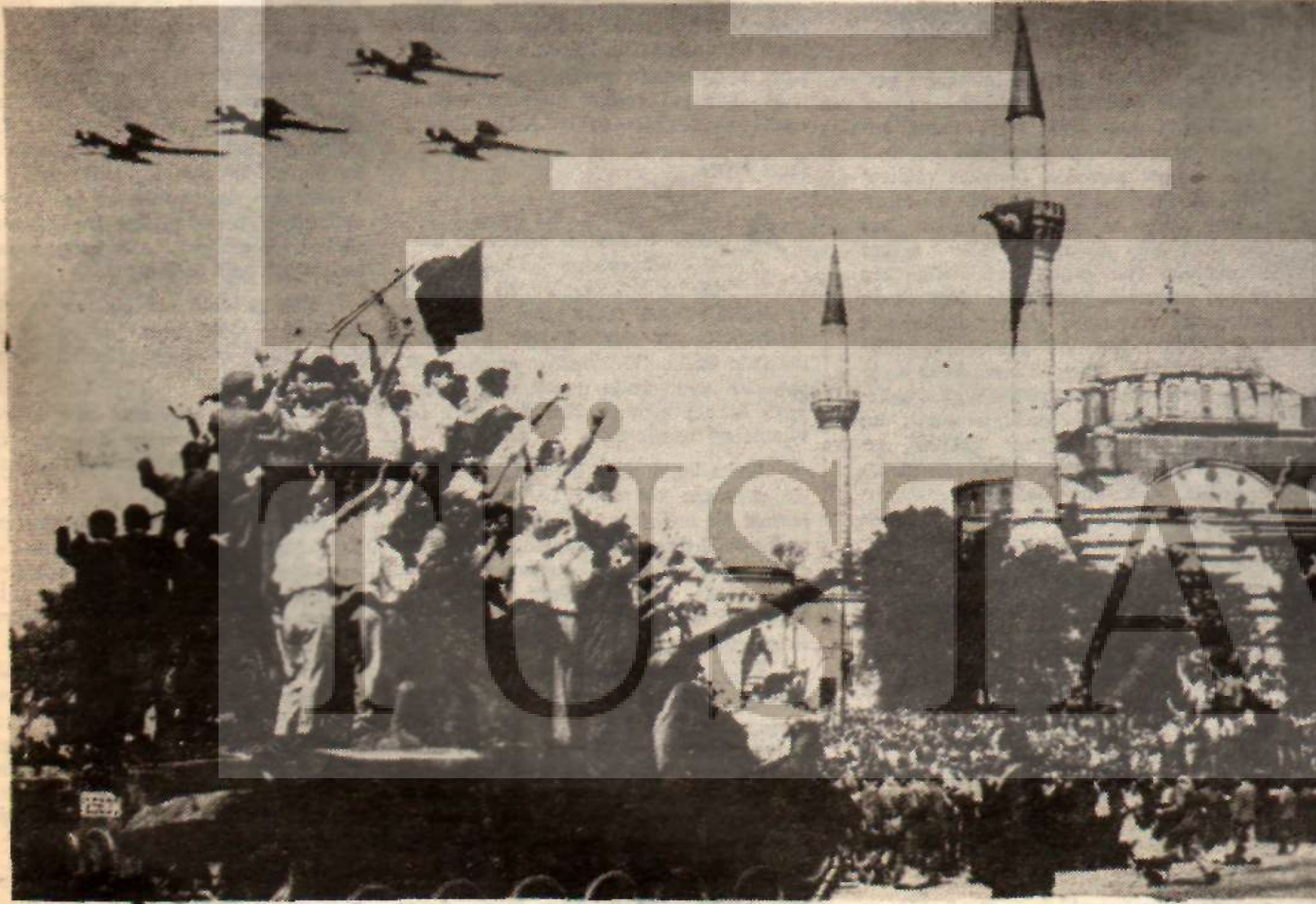
İşte o zaman ve hele ihtilâlin akışı Yassıada dâvaları içinde düğümlenen bu tasfiyeler sanki ihtilâlin mihveri imiş gibi bir halde meydan alınca, ihtilâlin haya-sını ve vazifesini kurtarmak işi artık ciddi bir mahiyet aldı. Yoksa herşey yarıyerde kalır ve bizzat ihtilâl kozunu kaybedebilirdi. Çünkü bir an gelmişti ki, Sayın Gür-selin ifade ettiği gibi, Millî Birlik Komite-si toplantıları birer meydan muharebesi halini almıştı. Bir karar vermek lazımdı ve bu karar verilmeliydi.

Kaldı ki, birinci cereyanın her zaman ifadesi ve savunulması kabil olan hedefleri yanında ikinci cereyan gittikçe hedefsizleşiyordu. Fikir sistemleri, inkılâp tekniği yerine, eklektik, yahut derleme bir takım söz oyunları ile, meselâ «Ülkü birliği» gi-bi, basit bir takım kombinezonlara dayanan ömsürsüz ve tatbik kabiliyetinden mahrum denemeler arasında parçalanıp gidiyordu. Hareket, hem lidersiz, hem fi-kirsiz kalmıştı. Halbuki genç, dinamik ve her sosyal harekete lazım olduğu kadar ihtirâslı bir kadro ortadaydı. Ve bu kad-ro, hattâ her şeyi bırakıp yalnız Atatürk devrimlerini koruma dediğimiz hareket mihverine bağlanabilirdi. Gene fikir gıdar-sını bulur ve yolunu kurtarabilirdi. Böyle bir yolculukta ise bizzat kendilerine cephe alan arkadaşlarının da yardımlarını ka-zanmak belki mümkün olabilirdi.

Ama olmadı. Fikir ve hareket sistem-leri belirmeyince de, M.B.K. içindeki si-nir çatışmaları ve iktidar kombinezonları zaten netice veremedi. Nitekim vermedi. Artık mücadele özünü kaybetmişti. Sar-vunduğu fikir ve hareket düsturu, nkeç-riktan sosyalizme kadar dağılan ve bütün-lük arzuetmeyen inkılâpçı cereyan bir gün ve bir darbe ile tasfiye edildi g'i.

Hepsi de aynı derecede vatansever olan, hepsi de aynı iyi niyetlerle gelen, hepsi de başladıkları eser uğruna başları-nı koyan ve ilk zamanda beklenmedik bir disiplin başarısı ve ayrı ayrı önderlik va-sıfları gösteren M.B.K. nin bu parçalanış-ı, 27 Mayıs hareketinin bir şanssızlığı olmuştur. Eğer 27 Mayıs ihtilâlcileri, üniversiter hukuk gayretleri ile, millet ya-pısında yapılacak reformları bağdaştırma-yı bilseydiler, Türkiye bugünkü sonu be-lirsiz çatışmalardan kurtulabilirdi. Tari-hinin yeni bir namle devresine girebilirdi. İhtilâlin nimetleri, intikamcı ve şumartılmış bir kalabalığın istismar konusu olarak har-canıp gitmezdi. Demokratik bir devlet an-layışı ile sosyal bir devlet anlayışı bağda-ştrılabilirdi. Bu bağdaşma olunca da, yal-nız sosyal reformlarımızı başarmakla kal-maz, bizzat Atatürk devrimlerini de, ruhu ve organları ile tamamlamış olurduk. Büt-tün bunlar olunca da Türkiye, bugün ol-duğu gibi, yarın için bir takım halledil-memiş meseleler karşısında kalmazdı.

Vaktâ bugün de Türkiye Anayasa-mıza göre, sosyal bir hukuk devletidir. Ama hukuk denilen müessesenin belirli anlamı yanında S o s y a l denilen müessese, anlamsız ve hattâ havadadır. Bu sosyal devlet oligarşik bir sınıf devleti mi ola-caktır? Derebeylik ve toprak ağalığı kalur-tularının kanunlarla savunulduğu bir Gü-neydoğu Asya tipi devlet mi olacaktır? 1950 — 1960 İktidarı sırasında sürüklen-dimiz gibi, şehirlerin her sokağında bir milyoner ve aynı şehirlerin etrafında yüz-binlerce köksüzden geçekonda orduları yaratan bir sosyal farklılaşma devleti mi olacaktır? Yahut bugün olduğu gibi, yarı nüfusu işsiz fakat «köylü kendi mektebini kendi yapısın. Köylü köyünün yolunu ken-di yapısın.» deyince de bir takım dema-gogların «Olamaz, bu bir angaryadır!» diye direttiği, her ihtimale gebe bir devlet mi olacaktır? İşte bütün bu problemler bugün ortadadır.

Kalkınma programı

V- Ticaretle sömürücülüğe son(★)

Ziraat ve sanayi gibi değer yaratıcı bir faaliyet sayılmadığı için, birçok ahlâkçı ve iktisatçı tarafından ticaretle iyî gözle bakılmamıştır. Liberalizm in öncülerinden Quesnay bile, meşhur iktisadi tablosunda, tüccarları kısır sınıf sayar.

Bu düşünceler mübalağalıdır. Malların istihsalı kadar, müstehlâke ulaştırılması da önemli ve lüzumlu bir iktisadi faaliyettir. Bununla beraber, kötü ve ilkel bir ticaret şebekesinin, üretici ve tüketicinin zararına işleyen büyük bir istismar kaynağı olduğu da unutulmamalıdır.

Perakende ticaret

Memleketimizde, ziraatte olduğu gibi ticaretle de, çok ufak ve ilkel aile işletmeleri çoğunluktadır. Her sokakta bir kaç bakkal, kasap, manav v.s. görmek mümkündür. Meselâ bir bakkal, semtin ihtiyacı rahatça karşılayabileceği halde, yanyana üç dört bakkala sık sık rastlanır. Bunların sayıları yıldan yıla artar. Ekonomik ve sosyolojik şartlar, perakende ticaretin yıldan yıla alabildiğine genişlemesine yol açmaktadır. Rahat, kolay ve kazançlı bir faaliyet sayılan ticaret insanları kendine çekmektedir. Gerçekten memleketimizde mal alıp satmak, iş piyasasında kol ve kafa gücünü satmaktan çok daha kârlıdır. Ufak bir dükkân sahibi, önemsiz bir sermaye ile ve pek alıntı dökmeden, bir işçiden kat kat fazla para kazanabilir. Perakende ticaretin vergi de ödemesi, bu avantajı artırmaktadır. Hele, herşeyin kolayca ve yüksek fiyatla satıldığı enflasyon yıllarında, ufak bir dükkân sahibi olmanın cazibesi mîthîştir. Diğer taraftan memleketimizde çöplükte de olsa, horoz kalmak eğilimi kuvvetli gözlenmektedir. Bir iş yerinde tâbi şekilde çalışmaktan daha az kazanç getirirse bile, işinin sahibi olmak arzusu büyüktür. Ufak memurun, bir çok çiftçinin ve işçinin rüyası, bir dükkân açabilmektir. Perakende ticaret sektörü, bu yüzden, lüzumundan çok fazla gelişmektedir.

Bu, büyük bir israf kaynağıdır:

1. Bir defa, tek bir satış yeri tarafından karşılanabilecek ihtiyacı, birkaç satış yeri arasında bölünmesi, iş hacmini daraltmaktadır. Bu durum, ufak aile işletmelerinin bazı hallerde çok düşük bir hayat seviyesine rıza göstermelerine yol açabilir.

2. Bir satış yerinin rahatça karşılayabileceği ihtiyacı, bir kaç satış yeri arasında bölünmesi, malzeme ve insan israfına sebebiyet vermektedir. Bugün geniş işgücü kaynaklarımızı bol bol israf edebileceğimiz düşünülse de, yarıncı ve plânlı kalkınma devresine girdiğimiz zaman, uyanık bir işgücünü, ticaret sektörünün lüzumsuz yere genişlemesinde harcamanın mahzurları ortaya çıkaracaktır. Malzeme israfı ise, fakir Türkiyenin hoş görülebileceği karşılamaması gereken bir lükstür.

3. Perakende ticaret yerlerinin aşırı çoğalması, hizmetin kalitesiz ve ilkel şekilde yerine getirilmesi bir yana, pahalılık yaratmaktadır. Çok satış yeri, az sürüm, yüksek fiyat demektir.

4. Dağınık ve ilkel bir ticaret şebekesi, enflasyon ve karaborsa için uygun bir ortam yaratır. Hızlı bir kalkınma gayretine girişildiği zaman ortaya çıkacak enflasyonist tazyiklerin kontrol altına alınması güç olur.

5. Nihayet dağınık ve iptidai bir ticaret şebekesi, devletin vergi alma imkânlarını azaltmakta, plânlı gidişi zorlaştırmaktadır. Politik bakımdan da, bu sektördeki aşırı genişlemelerin, muhafazakar eğilimleri kuvvetlendirici ileri sürülebilir.

Çare? Sektörde, rekabeti gerçekleştirecek tedbirler olarak, zayıfların tasfiyesi düşünülebilir. Fakat bu, yavaş, ıstıraplı ve israflara sebebiyet veren bir yoldur. Bu yüzden, sektörün teşkilâtlandırılması daha uygun düşmektedir:

1. İlk olarak, perakende ticaretin alabildiğine genişlemesi durdurulmalıdır. Bu bakımdan, lisans usulü zarurî olabilir.

2. İlkel işletme sahipleri, kendi rızalarıyla ticaretle bıraktıkları zaman, işyerlerinin başkalarına devri önlenmelidir. Geniş bir mesleki eğitim gayreti, gençlerin başka faaliyetlere yönelmesini sağlayarak, sektördeki tasfiyeyi kolaylaştırabilir.

3. Ufak ticari işletmeler, çeşitli teşvik tedbirleriyle birleşmeye, ortak mübayaa merkezleri kurmaya ve teşkilâtlanmaya yönlendirilmelidir.

4. Her türlü teşvik tedbirine başvurarak işçi, memur gibi çeşitli zümrelerin, memleket çapında tüketim kooperatifleri kurmaları sağlanmalıdır.

5. Devlet, bu konudaki yersiz propagandanın tesirinde stıyılarak, büyük perakende satış mağazaları açmamalıdır. İhtisasa hürmet ederek, bazı iktisadi devlet teşebbüslerine ait perakende satış büroları, ayrı bir ticari teşkilâta toplanmalıdır.

(★) Bu yazı dizisinin I, II, III ve IV üncü kısımları YÖN'ün 12, 13, 14 ve 15 inci sayılarında yayınlanmıştır. Bir süre ara verdiğimiz bu yazı dizisinin diğer kısımlarını yayınlamaya önümüzdeki sayılarda devam edeceğiz.

YÖN, 30 MAYIS 1962

Doğan Avcioğlu

Zirai pazarlar

Mesele, perakende ticaretin teşkilâtlandırılmasıyla bitmemektedir. Malların üreticiden tüketicie ulaşımına kadar geçireceği bütün ticari yollar ıslâh edilmelidir. Bu bakımdan ilk ele alınacak mesele, zirai pazarların perişan haline son verilmesidir:

Teşkilâtsiz, parasız ve bögüsz ufak çiftçi kütüleri, mahdut sayıdaki tefeci ve mutavassıt tarafından insafsızca sömürülmektedir. Bu alandaki devlet müdahalesi yetersiz kalmakta, ufak çiftçi mahsüllünü çok daha önceden, ona kredi açan tefeciye veya mutavassıt devretmek zorunda kalmaktadır. Böylece, borç içinde bulunan çiftçi, bu sömürücüler için boğaz tokluğuna çalışmak zorunda kalmaktadır.

Köylü ailelerin kooperatiflerde toplanması, mevcut durumun mahzurlarını bir dereceye kadar azaltacaktır. Fakat bu, yeterli değildir. Devletin, istismarçı mutavassıtın yerini alması lazımdır. Bugün müstahsil aleyhine işleyen Toprak Ofis ve benzeri kurumların, asıl gayeleri-

Ticarethane...

ne uygun şekilde çalışmasının sağlanması, belli başlı zirai mahsüller için, Toprak Ofis çapında mübayaa kurumlarının kurulması ve devlet tekeli tesisinden çekinilmemesi, ufak çiftçilerin sömürülmesini önlemek bakımından lüzumludur.

Zirai mahsüllerin standardizasyonu, mahsüllün toplandığı değirmen, mezbaha v.s. gibi çavuzların mal akımını kolayca takip edilecek şekilde ıslâhı, devletin belli fiyatlarla zirai mahsül satışlarına hâkim olmasını kolaylaştıracaktır.

Bunun yanı sıra, şehir ve köy arasındaki alım satımları gerçekleştirecek memleket çapında teşkilâtlanmış genel çiftçi kooperatiflerinin kurulması faydalıdır. Çiftçiler, bu genel kooperatifler vasıtasıyla, şehirden satın almaları gerekli maddeleri sağlayabilirler ve devlet mübayaalarının dışında kalan mahsüllerini satabilirler.

Dış ticaret

Dış ticaret, bugünkü haliyle, memleket kalkınmasını baltalayan bir sömürücülük ve kaçakçılık kaynağıdır.

Bir defa, dış ticaret büyük ve kolay kazanç kaynağıdır. Çok kabaca bir hesaplâ, yılda 5 milyon lirayı bulan ithalât, 2 milyar lira civarında kazanç sağlanmaktadır. Bu büyük kazanç, büyük ihalâtçıları siyasi bakımdan korkunç bir baskı grubu haline getirmektedir.

İkinci olarak, dış ticaret, dışarıya döviz kaçırmanın başlıca yoludur. İsviçre Bankalarına aktığı söylenen milyolar, ithalât fiyatlarını olduğundan yüksek, ihracat fiyatlarını olduğundan düşük göstermek suretiyle, yurt dışına kaçırılmıştır.

Üçüncü olarak, ihracatın bir kaç firma elinde bulunması, ihracat malları üreticilerinin sömürülmesine yol açmaktadır. Piyasaya hâkim olan mahdut sayıdaki firma, mübayaa fiyatlarını çok düşük tesbit ederek, ihracata yönelen zirai mahsülleri yok pahasına satın alabilmektedir. Meselâ bir Amerikan firması ve ona tâbi bir kaç yerli firma, tütün müstahsilini istedikleri gibi soyabilmektedir. Tamamiyle bağıboş bırakılan yapağı piyasasında bu yılki normal fiyatların 16 — 17 lira civarında olması gerekirken, aralarında kapalı şekilde anlaşan bir kaç firma, müstahsilden alım fiyatlarının 12 — 13 lirayı aşmasını önlemektedir!

İthalât alanında da, yüksek fiyatla ithalât yapmanın avantajlı bulunması ve rekabetin işlememesi yüzünden, tüketiciler sömürülmektedir. Bundan başka, siyasi bakımdan büyük bir güce sahip olan ve sanayicileri kontrol altında tutabilen ihalâtçılar, sanayileşmemizi baltalamaktadır. İthalât kotalarında, sanayileşmemizi önleyecek ve cılız yerli sanayinin gelişmesini güçleştirecek maddeler kolayca yer alabilmektedir. Bazı sanayinin kurulmasına, büyük ihalâtçılar, kolayca karşı koyabilmektedir. İthalâtçılarımız, halen talep yetersizliğinden durgunluk ordusuyla söylenirken, işsizlikle mücadele için ihalâtın serbest bırakılmasını, ilgili bakanlıklara kabul ettirebilecek kadar güçlüdür! Devlet ithalâtı da geniş ölçüde özel firmalar eliyle yapılmaktadır. Meselâ gübre ithalâtı, Zirai Donatım Kurumu yoluyla, çok daha ucuz fiyatla ve daha çabuk yürütülebileceği halde, bu garantili ithalâtın özel firmalar arasında paylaşılması tercih edilmektedir!

Bütün bunlar, dış ticaretin yeni baştan teşkilâtlandırılmasını lüzumlu kılmaktadır. En kestirme ve köklü çözüm yolu, dış ticaretin geniş ölçüde devletleştirilmesidir. Böylece, iktidarın kudretli bir baskı grubunun etkisinden kurtarılması, sömürücülüğün önlenmesi ve rasyonel bir kalkınma politikasının yürütülmesi sağlanabilecektir.

İdarî güçlüklerden ve sarsıntılardan örkerek, köklü çözüm yollarından kaçınırsanız, hiç değilse, devlet sektörü ithalâtının bu işte ihtisaslaşmış bir kaç devlet kurumu tarafından yaptırılması ve belli başlı zirai mahsüllerin alrıcisi olan devlet kurumlarının, bu maddelerin ihracatını tekelden yürütmesi sağlanmalıdır. Ayrıca devlet teşebbüsleri mamüllerinin ihracı için birleşik kurulmalıdır.

İçeride de, devlet teşebbüsleri mamüllerinin toptan satışı maksadıyla, gerek ihtisaslaşmış, gerek genel dağıtım satış mağazaları kurulmalıdır.

Toptan ticaret, devlet mağazaları ve kooperatifler yoluyla geniş ölçüde sosyalize edilmiş olacaktır.

Küçük sanatlar

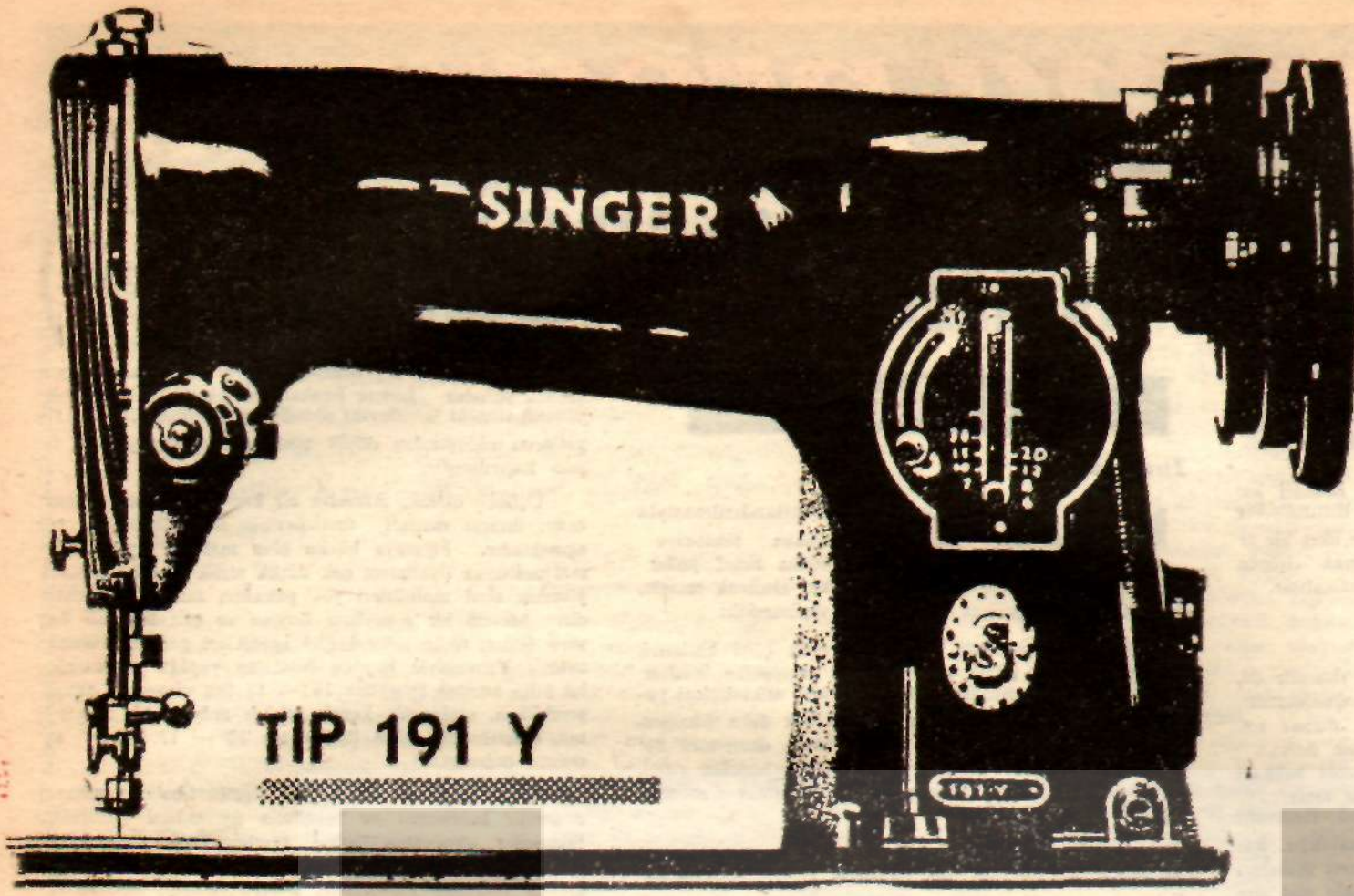
Perakende ticaretle olduğu gibi, küçük sanatlar da da, çok ufak ve ilkel işletmeler hâkimdir.

Yalnız nüfusu hızla artan ve sanayileşmenin ilk safhalarında bulunan memleketimiz, işgünü kullanabilmek ve ihtiyaçlarını karşılayabilmek için, küçük sanatların istihsaline daha çok uzun yıllar muhtaç kalacaktır. O halde bu alanda temel mesele, küçük sanatların rasyonel hale getirilmesidir. Bu maksatla, istihsalu istenince istikâmete yöneltilmesi için lisans usulüne gidilmesi, ufak işletmelerin kooperatifler halinde birleşmesini sağlayacak tedbirlerin alınması, işçilerin istihsal kooperatifleri kurmasının teşviki ve ortak mübayaa merkezlerinin teşkili düşünülebilir. Devletin toptan satış mağazalarının ve kooperatiflerin, uzun vâdeli siparişler vermesi sayesinde, bu sektörün ufak makine ve âlet kullanması ve standart mal imâl etmesi sağlanabilir.

Kısaca, küçük sanatları ve ticareti bugünkü ilkel hâlden kurtarıp, modern bir yapıya kavuşturmak sömürücülüğe son vermek için, devlet sektörünün yanı sıra, geniş bir kooperatif sektörünün teşkili şarttır. Böylece, kooperatifçilik temel yol olarak ortaya çıkmaktadır. O halde devlet, kooperatifçiliğin ferdi işletmelere üstünlüğünü tanımak ve politikasını ona göre yürütmek zorundadır. Vergi, kredi, ham madde ve enerji tevziinde kooperatifler lehine büyük avantajlar tanımak ve hattâ bu politikalar vasıtasıyla ferdiyetçiliği cezalandırmak, kooperatif sektörünün geliştilmesi için lüzumludur.

Bu teşvik tedbirlerini, iyi bir propagandayla destekliyerek yürüten azimli bir politika, kooperatif sektörün vatan sathına yayılmasını ve kökleşmesini bir kaç yıl içinde gerçekleştirebilir.

Gelecek yazı
DEVLETÇİLİK

Singer Fabrikasında Neler Gördüm?...

SINGER Atölyesinde aylarca çalışan YILMAZ İDİL, dünya çapındaki şirketin Türkiye'deki sömürgeci faaliyetini açıklıyor :

Takriben ihtilâlden bir yıl kadar evvel, gazetede gördüğüm bir ilân üzerine Singer Dikiş Makinası Kumpanyasına müracaat etmiştim. Kumpanyanın Galatadaki merkez binasında şirket müdürü Neşet Arman ile görüştüm. İkinci müracaatımda Mr. Henderson isimli bir zatla tanıştım. Konuştum, mutabık kaldık ve işe alındım. O sıralarda, kendi başıma giriştiğim bazı teşebbüslerden ağzım yanmış, epey para kaybetmiştim. Meteliksiz ve işsizdim. Bu iş tam zamanında yetişmişti. Harıl harıl çalışmaya başladım. Türkiye'de «Singer Sanaayi Şirketi» diye bir imalât şirketi kurulacaktı ve «191 Y» tipi makinalar yapacaktı. Mr. Mc. Cusker isimli mütchassis ustanın nezaretinde makinenin montajını, defalarca tekrar ederek öğrendim. Montaj esnasında çıkan, çıkması muhtemel olan meseleler, püf noktalar v.s. hakkında, sırası geldikçe her şeyi açıklardı bu sevinli İskocyalı ihtiyar. Gerçi dikiş makinası çok basit bir mekanizmadır. Ama, gene de pek çok püf noktası vardır. Zamanla öğrenilir. Onu hâlâ minnetle anarım.

Derken yeni işçiler alınmaya başladı. Benim ücretim brüt 1000 T.L. idi. Az zaman sonra 1200 yaptılar. Evvelce aldığım ücretlerden düşük olmasına rağmen, iyi bir ücret idi. Esasen para mevzuunu ince elemem pek. Zevklerin parayla elde edilir şeyler değildir. (Ama, ne de olsa paranın asgarî bir miktardan az olmaması lâzım. İnsan yaşayamaz sonra adam gibî—Hele bir de, güzel bir kız hakkında tatlı hayaller kafanızı istifâ etmeğe başladım iş büsbütün değişebilir.) O sırada bütün arzum, mükemmel bir imalât organizasyonu kurmaktı. Bunu her eğlenceden fazla severim. Bir işi en iyi şekilde nasıl yapabileceğime dair kafa patlattığım saatlerin çoğu eğlence saatleridir. Aşağı yukarı, işini seven bütün makinacılar benim kafadadırlar. Makinacılarla uğraşanların çoğu da işini sever.

İşçi nasıl sömürülür?

Fakat, gelen işçilerin şikâyetleri daha ilk günden başladı. İşe alınma ücreti ayda brüt 300 T.L. idi. Bu

ücreti «acemî ücreti» olarak tespit etmişlerdi. Öyle diyordu idareciler! Vergi ve sigorta çıkınca geriye galiba 245 küsur lira kalıyordu. İşe ilk alınan, İsmail adında, uzun boylu, çok zayıf ve genç bir arkadaşta. Terziydi. Kazanç, piyasadaki durgunluk yüzünden iyi gitmiyormuş, esasen terzi dükkânında işçilik yapıyormuş, yani dükkân sahibi değilmiş. «İş ağır kazanç az, garantisi yok. Evliyim, iki çocuğum var, bir sağlam işte çalışmak istiyorum» diyordu. Bu 300 T.L. brüt ücret başlangıç ücretiydi. İlerde artırılabilecekti, vadeden buydu ve o da bu vade güvenmişti. Bir taraftan işi öğreniyor, bir yandan da, tatbikat kabilinden, ilk «191 Y» makinalarının montajını yapıyorduk. Derken, işçiler biraz çoğaldı ve Küçükköy yolu üzerindeki Çıkvaşvili fabrikasında kiraladığımız malzeme atölyemize gittik. İmalât serisi nizamına göre plânlanmış montaj atölyesinde işimize başladık. Bir makinenin montajı, şimdi hatırımda kaldığına göre, paketten malzeme çıkarmaktan bitmiş makinaları paketlemeğe kadar, yirmi beş operasyona bölünmüştü. Fakat, bu suretle günde maksimum 170 makina yapılabildi. Oysa stokumuzda beş bin makina vardı ve günde ortalama elli makina yapılırsa, bu kadar makinayı yüz iş gününde bitirebilirdik. Asıl fabrika Maltepede inşa halindeydi ve açılışına epey zaman vardı. İş orbir operasyona bölündük ve başladık imalâta. İlk günlerin acemiliği geçtikten sonra, yavaş yavaş haftada 250 lik bir ortalama imalâta doğru ilerlemeğe başladık (haftada beş gün çalışıyoruz, günde 8 saat 45 dakika.) Fakat, işçilerin aldıkları zamlar pek azdı ve dilencî sadakası gibi, azar azar veriliyordu. Bu yüzden, işe giren kabiliyetli birkaç çocuk kısa zamanda kaçtılar. Bu imalâta tesis ediliyor, yenilerini yetiştirene kadar grafik birden düşüyordu. İmalâtı hızlandırma çaresi olarak bana verilen tavsiye, işçiyi zorlamaktır. Fakat, günde sekiz saat kırkbeş dakika ayakta çalışan adamı nasıl zorlarsınız, hele ona ayda 245 lira veriyorseniz! Ben de her operatörle beraber çalışıp hem hatalarını düzeltiyor, imalâtı geciktiren sebepler arasında teknik olanlarını izaleye çalışıyor, aletleri yanlış tutmak yüzünden

kötü çalışmaya alışmalarına mani olmağa uğraşıyor, hem de imalâta yardım edip gayret veriyordum. Fakat, maaş günleri asabım daima bozulurdu. İşçiler, zarflarını alır, sessiz bir isyan halinde bana gösterirdi. Bundan bahsettiğim zaman kızarlar ve «sen para işine karışmas derlerdi. Evet, para işine karışma! Nasıl karışmam birader, işçi bir imalât vasıtası ise, bu vasıtaya ait problem, para olsun, ekmeğ olsun, işçinin özel hayatı olsun beni ilgilendirir. İşçinin muhatabı benim. Dilinden anlamasam, ne istediğini, ne durumda olduğunu bilmesem, ona nasıl iş veririm?»

En çok para alan, (ben fabrikayı terkettiğim güne göre söylüyorum) Fahri ve İsmail isimli zeki, eliçabuk ve usta arkadaşlardı. Fakat, hatırımda kaldığına göre bu ücret brüt 526 T.L. tutuyordu. Vergi ve sigorta çıkınca ne kalır, hesap ediniz. İsmail evliydi. İki çocuğu ve eyle birlikte, Eyüp-te bir evin tek bir odasını 90 T.L. na kiralamışlardı. Her gün, işe gelmek için en az 160 kurus otobüs parası öderler ve duraktan fabrikaya kadar olan 500 — 600 metrelik çamur deryası yolu türeye türeye yürürlerdi. Kışın, kalorifer kazanı fayrap yandığı zaman bile hararet soğuk günlerde 14 santigratı zor bulurdu. İşçiler gıdasızlık yüzünden üşürlerdi. Fabrika yemek vermiyordu. Bunun için, kanunda gösterilen «en az elli kişilik bir iş yeri olmak» durumuna gelmemiş olmamız bahane ediliyordu. Fakat, aynı kanun, şehir dışında çalışan işçileri oraya vasıtayla nakletmek mükellefiyetini de koymuştu. Oysa, ben de dahil, bütün fabrika personeli, fabrikadan Taşlıtarla yoluna kadar uzun ve çamurlu yolu yürür ve soğuk, karlı havalarda tipiden, yağmurlu havalarda ıslanmaktan imanımız gevredirdi. Birkaç arkadaş hasta oldu, bu yüzden! Sigorta kayıt muameleleri geciktirildiği için bakılmazlardı da! Bir gün, en iyi işçilerimden birinin apandisit krizi tuttu. Çocuğu derhal hastahaneye nakledecek vasıta hak getire! Derhal yanına iki adam verip soğuk havada 500 metrelik yolu yürüttük. Hastahaneye gitti. Ertesi gün, bîtkin vaziyette gene fabrikadaydı. Güreba hastahanesi ameliyat için para istemiş. İşçi

Sigortalama kayıt muamelesi de henüz bitmemiş. Çocuğun karısı da doğurmak üzereydi. Zavallı Salih, ne yapacağını şaşırmış, bir yandan ağrıdan, bir yandan ümitsizlikten ağlıyordu. 25 — 26 yaşlarında genç ve tecrübesiz bir aile reisi, ayda eline 350 lira bile geçmiyor, ölmek tehlikesi her an mevcut (apandisit bu), öte yandan da karnı burnunda, zayıf bir kadın ba doğurdu, ha doğuracak! Bir düşününüz! O anda duyduğum hiddeti tasavvur edemezsiniz. Yandaki fabrikaya gidip şirket merkezine telefon ettim. Vaziyeti anlattım. Muhasebe şefi çıkmıştı telefona. Genç ve iyi kalpli bir adamdı. Alâkadar oldu ve çocuğu İşçi Sigortaları Hastahanesine yatırtabildik. Şirket müdürüne durumu, biraz hiddetle anlattım. Çocukların maneviyatının bozulduğunu izah ettim. Çocuğun maaşı, gelmediği müddetçe ödendi. Mr. Henderson ne de olsa zeki ve medenî bir insandı. İngiltereden geleli pek fazla zaman geçmemişti. Orada, İşçi Partisinin beş yıllık iktidarından sonra yapıları biliyordu ve kendisine «Türk işçilerinin hayvan gibi muamele edilmeğe lâyık» kimseler olduğu fikrini telkin eden «eyerlilerin» etkisinde henüz pek fazla kalmamıştı. Bu «eyerliler», kraldan çok kralcı denilen tiplerdi. Doğup büyüdükleri memleketin çocuklarına, yabancılarla bir olup ziyet etmek için nasıl bir kalp taşımak lâzımdır, düşününüz. Daha önce çalıştığım şirketlerde de bu «eyerlilerden» pek çoğuna, çeşitlerine rastlamıştım. Kuvvete taparlardı. Kuvvetli olana her türlü tabahusu gösterir, zayıfı ezmeğe çalışırlardı. Bunların bir çoğunun eski irkçiler olduğunu da söylersem belki şaşarsınız. Kahramanlığı zart zurt tarzında öğrenenler, geç daha kuvvetli birinin kulu olurlar ve bu «daha kuvvetli», pek ala yabancı bir kuvvet te olabilir. Irkçıların bu milletin körpe gençlerine yaptıkları en büyük kötülük budur: «Kuvvetliye hürmete alıştırmak.» Bu psikolojik olayı inceledikten sonra, irkçilerin niçin mütegalibe ve «liberalizm» taraftarlarınınca desteklendiğini anlamak kolaylaşır.

İşçiler arasında casus

İşçileri, her şeye rağmen, disiplinli çalışmaya alıştırmak için uğraşıyordum. Yetiştilerse haklarını korumak için ellerinde daha iyi koz olurdu. Fakat, şirketten birinin tavsiyesiyle işe alınmış bir çocuk vardı ki, disiplinli dedikodu ile bozuyordu. İspirtacılıktan gelmişti iççiliğe; yakışıklı, biçimli bir çocuğa, ama hiç iyi çalışmıyordu. Bereceremediğinden değil, çalışmak istemediğinden çalışmıyordu. Asıl kradığım tarafı hile yapmasıydı. Çocukların hiçbirini onu sevemiyordu. Bana da ara sıra kafa tutardı. Kolayca kızan bir insan değildim. Fakat, hafta sonunda verilen ücretlerde, bu çocuğa zamandıktan evvel ve kendinden önce gelen daha usta işçilerden çok zam yapıldığı duyunca içlerdim. Zamlar konusunda benim fikrimin alınmaması affedilemezdi. Her Allahın günü beraber olduğumuz bu çocukları benden iyi bilen olamazdı elbette! Fakat, sebebinin az sonra öğrenince, büsbütün içlerdim. Bu çocuk, «dik işi» makinasını Kumpanyasının espionculuğuyla görevlendirilmişti. Bunun üzerine şirket müdürüne, işçilere zam verilirken bana danışılmasını ve hiçbir işçiyi hiçbir şekilde «özel durum» tanınmamasını rica ettim. Daha sıkı kontrole başladım imalâta, ve işçileri paydosta toplayıp, disiplinin önemini izah ettim. Kendi haklarını korumak için evvelâ kalifiye işçi olmaları gerektiğini, çünkü kalifiye işçi olunca «kuvvetlenmiş» olacaklarını anlattım. O hafta hiçbir gün elli makinadan az yapmadılar ve hem de hasta olup gelmediğim günde, tam yetmiş makinaya kadar çıktılar. Çıkan makinalar, namuslu bir çocuk olan İsmail tarafından dikkatle kontrol ediliyordu ve en ufak arzusu, tutukluğu, gümrüklü çıkarsa hemen geri yollanıyordu. Fakat, hafta sonu gene maneviyatları bozuldu çocukların. Zarflardan çıkan paranın azlığı asaplarını bozuyordu.

Müşteri nasıl sömürülür?

Bir gün, depo şefi Edip Bey geldi. Depo, atölye içinde ve tel örgü set ile ayrılmıştı. Depodan malzeme çıkarmak işlerine de baktım. Bu ara, masa üzerinde duran bir alay evrakı tetkik ettim. Bunlar, malzemenin FOB ve CIF fiyatlarını gösteren evrak, gümrük ve nakliye masraflarını gösteren kâğıtlar v.s. idi. Bunlar vastasıyla, gelmiş olan 5.500

REJİMİN GİZLİ HASTALIKLARI

D. P. iktidarı

YÖN'ün birinci sayısında yayınlamağa başladığım siyasî tarihimizin son yılları üzerindeki denemeyi bir çok engellerle bugüne kadar tamamlamak mümkün olmadı. Bu denemeyi üç yazı ile tamamlamak istiyorum. Aşağıda okuyacağınız inceleme, D.P. nin iktidarı yıllarına ayrılmıştır. Gelecek yazımda 27 Mayıs Devrimi üzerinde duracağım ve son yazımda da siyasî hayatımızın ve partilerimizin önürde açılan yolları kendi görüşüme göre açık lamağa çalışacağım. Bu yazı serisinin bu kadar aralıkla çıkmasından ötürü okuyucularımın özür diler, savunulan fikirleri hatırlayabilmeleri için YÖN'ün 1 inci ve 4 üncü sayılarında yayınlanınlara bir göz atmalarını rica ederim.

Bulanık isyan seli

14 Mayıs 1950 seçimleri ile iktidara gelen D.P. nin gösterdiği ilk manzara, kendisini bu mevkie iten kuvvetler gibi, bir gayrimütecans heyet manzarası olmuştur. Geçen yazımda da anlatmağa çalıştığım üzere, Devlet düzeninin kendisine dar gelen çerçevesinden bıkınmış iş adamıdan, asırlık sefaletin pençesinden kurtulmak için çırpınan köylüye kadar büyük bir seçmen kitlesinin oyları ile iktidara gelen D.P. grubunda bütün cereyanlarını mümessillerini görmek mümkündür. Bu haliyle D.P. belli bir siyaset sistemi veya fikir cereyanı olmaktan çok, sadece bir isyan selinin bulanıklığından ibaret görünüyordu.

D.P. liderleri bu isyan seline istikamet verecek bir fikir sisteminden ve basiretten uzaktılar. Bu sebeple kendilerini iktidara getiren kuvvetleri, ciddi bir tahlile tabi tutmamışlardır. Bu kuvvetlerin bir kısmını incelemişlerdir. D.P. nin başarısını inceleyenlerin öneminden bahsedeceğim.

D.P. yi iktidara getiren, onun karşısında bulunanlar tarafından da gerçekleştirildiği düşünülmüş görünmüyor. Hürriyet ve demokrasi bayrağı altında iktidara gelmiş görünce D.P. nin, bunları gerçekleştirmek şöyle dursun, aksine bunları çiğnemiş olmasına rağmen, büyük halk kitlesinin uzun zaman —hattâ 27 Mayıs'tan sonra da— onun etrafında kümelenmiş olmaları, bir çok çevrelerde hayretle karşılanmıştır. Bu bakımdan D.P. nin başarısı bir muamma gibi kalmış, veya bazılarınca büyük kitlenin cahilliği, devrimlerde yapılan tavizler ve ahlâksızlığı tevfiikle izah edilmek istenmiştir.

Oyle sanıyorum ki, iktisaden geri kalmış ülkelerde demokratik düzenin uygulanmasının ortaya çıkardığı meseleler dışında, D.P. nin başarısını halkın cahilliği ile izaha çalışanlar, bir öyükle gelişmenin içindedirler. Eğer gerçek söyledikleri gibi ise, Türkiyede demokratik düzeni yürütmek imkânsız olur demektir. Oysa bu izah tarzı geniş ölçüde demokratik düzeni savunanlardan gelmektedir. Demokrat partinin başarısını büyük seçmen kitlesinin eksikliğine bağlayanlar demokrasi taraflarının bulunmasının sosyolojik önemine gelecek yazımda işaret edeceğim. Burada bu izahın yetersizliğine ve sathillğine değinmelke iktifa ediyorum.

Kitlelerin hürriyet anlayışı

D.P. nin başarısı, yani seçmen kitlelerini kendisini uzun zaman bağlamış olmasının gerçek sebepleri, kanaatimce çok dana derinlerde bulunmaktadır. Bu derin sebepler de çok defa kendimizi çevreleyen muhitin kıymet hükümlerine göre hareket ettiğimiz için gözlerimizden kaçmaktadır.

Çözülmesi gereken ilk mesele, D.P. nin demokrasi ve hürriyetin bayraktarlığını yaptığı halde, hemen her sahada demokratik düzenin şekil unsurlarını bertaraf etmesinin vatandaşlarda beklenen tepkiyi görmemesidir.

Bu meselenin çözüm noktası, hürriyet ve demokratik düzen hakkında büyük seçmen kitlelerinin fikirleri ile, «aydın çevrelerin» fikirleri arasındaki farktır. Biz daha çok, hürriyetin ve demokrasinin şekil unsurları veya nazarı tarifleri üzerinde dur-

Turan Güneş

yoruz. Halbuki hürriyet aslında her feridin kendi hayatı için lüzumlu bir müşahhas unsurdur.

Bu bakımdan büyük kitleler demokrasiyi de hürriyeti de D.P. nin eseri saymışlardır. Memleketimizde çok partili hayata başlaması ve hele D.P. nin iktidara gelmesi ile beraber, vatandaşlar amme işlerine çok daha müessir olarak katılmak imkânını bulmuşlardır. Bürokrasinin nizamcı ve gayrişahsi tutumu yerine, bütün iyilik ve kötülükleri ile daha insancıl bir davranış hâkim olmuştur. D.P. nin muhalefet yıllarında hürriyet mefhumunun jandarma dayatması, memur ve tahsildar baskısı ile beraber söylendiği çok defa hatırlımdan çıkartıyor. D.P. liderleri demokratik bir düzeni bütün unsurları ile uygulamayı düşünmemiş olmakla beraber, büyük kitlelerin bu müşahhas hürriyet anlayışını çok iyi sezmışlerdir. Bürokrasinin kuvvetini azaltan, hattâ bunu Devlet nizamını, dürüst ve kanunî idareyi yok etmeye kadar götüren davranışların sebebi budur.

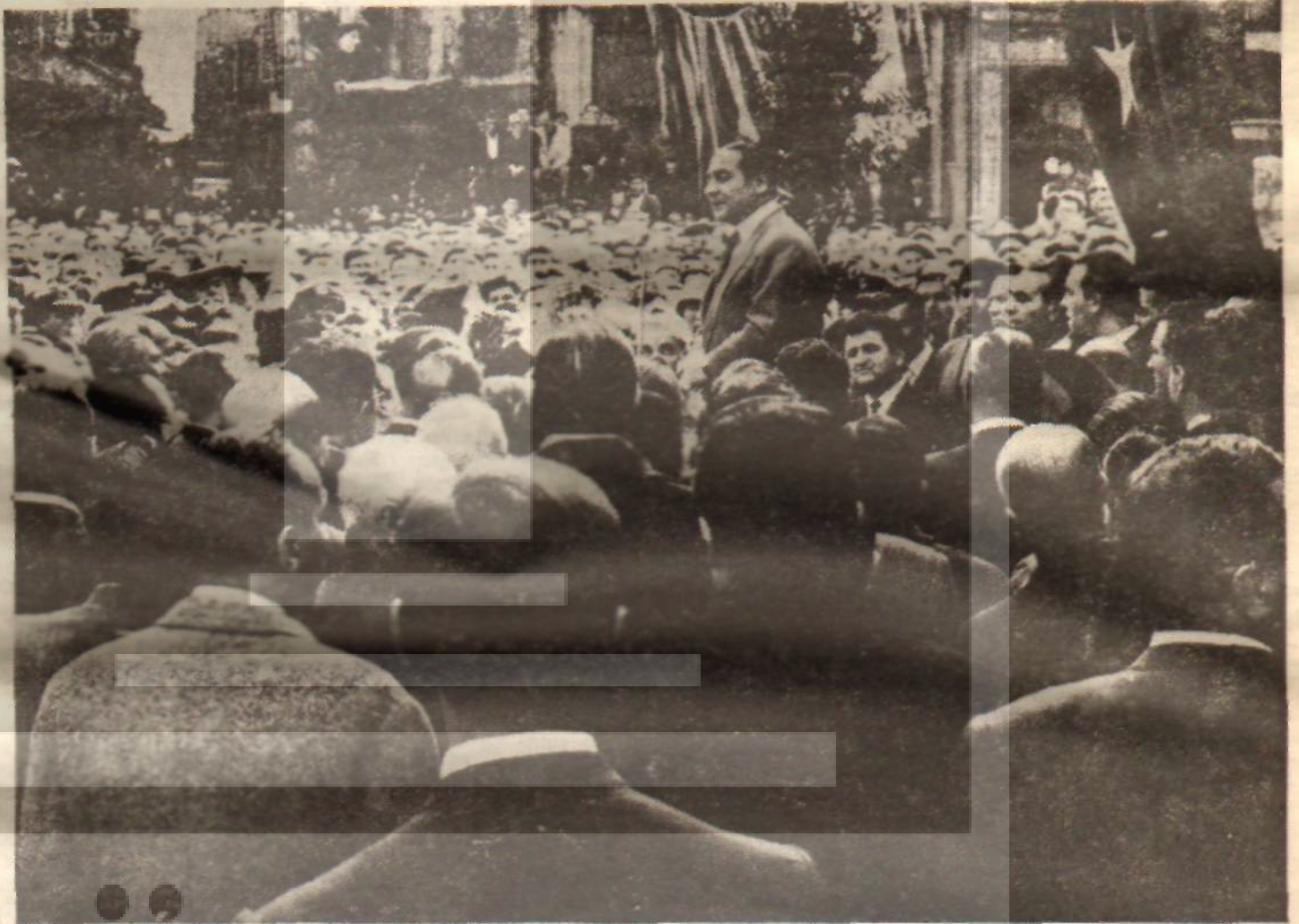
Binaenaleyh D.P., hürriyetleri çiğnediği, demokrasiyi yok ettiği yolundaki haklı iddialar seçmen kitleleri tarafından şüphe

sayılmıştır.

Burada zarurî olarak özetlemek zorunda kaldığım ve oldukça şematik hale soktuğum sebepler, D.P. ye karşı açılan demokrasi savaşını çok zor bir duruma sokmuştur. Bu savaşın açanlar da halkın birer nimet saydığı bu unsurları gerektirdi kadar kavrayamamışlar, halk idaresinin iyi tarafları ile meselâ partizanlık arasındaki ince farkı görememişlerdir.

Dinciliğin rolü

D.P. yi başarıya götüren sebeplerden biri olarak irticaya taviz ve devrimlerden fedakârlık, halkın cahilliği ile beraber ilerî sürülen sebeplerden biridir. Kanatımca bu sebep de sanıldığından çok mübalâğa edilmektedir. D.P. liderleri de aslında bu sebebe fazla bel bağlamışlardır. İrtica konusunda taviz son senelerde lıyce arttığına göre, D.P. nin seçmen plânında başarısının daha da artması gerekirdi. Halbuki, neticeler bunun tamamen aksinedir. Aslında D.P. nin din konusunda da elde ettiği üstün durumu, gene bu müşahhas hürriyet mefhumu ile izah etmek mümkündür. Din konusunda baskı kalkmıştır, ama önemli olan din değil, kanaatimce baskıdır. Burada bir psikolojik inceleme bulunduğunu okuyucularım göreceklerdir. Nitekim din alanında D.P. den daha

D.P. Genel Başkanı Adnan Menderes, iktidarı devrindeki bir go zide karşılanıyor..

ile karşılanmağa devam etmiştir.

D.P. nin halkçılığı

Bu şüphe ile karşılanmanın ikinci sebebi de, eğer yanlışlıyorsam, D.P. nin mahalli liderlerinin büyük kısmı itibarıyla siyasî hayata yeni çıkmış, halkla olan bağları henüz tamamen kopmamış şahıslardan müteşekkül olmasıdır. D.P. nin başında bulunanlar bunu da kısmen sezmişlerdir. D.P. iktidarının son yıllarına kadar liderler halkın içinde iş görmek veya iş görünmek politikasını dikkatle takip etmişlerdir. Partinin mahalli teşkilâtı seneler geçtikçe bir oligarşiye doğru gitmekle beraber, merkezin siyasî baskısı ne olursa olsun, genellikle seyyaliyeti yüksek bir açık cemiyet tipini muhafaza etmiştir. Büyük kitleler bunu haklı olarak bir nevi halkçılık gibi görmüşlerdir.

Aydın çevrelerinin «avamfırıplık» saydığı bu davranış, halk kitleleri için iktidara iştirakın en müessir ve en doyurucu şekli

ileriyeye giden tavizler, başka teşekküllere de bir şey getirmemiştir.

Kalkınma politikası

Demokratik düzen ve hürriyetler konusunda halk arzularının ve düşüncelerinin sezinsiyerek ona göre bir politika uygulayan fakat hiç bir zaman sitemli ve insicamlı bir siyasî düzen anlayışına kavuşmamış veya böyle bir ihtiyacı duymamış olan D.P. liderlerinin iktisadî ve içtimai politikaları da bir seçizliğe ve ampirik davranışlardan ileriyeye gidememiştir.

Genel olarak, tek parti devrinin nizamlı ve sınırlı siyasî hayatı yerine bu sınırları kıran ve Devlet düzenini dahi tehlikeye atan bir mübalâğa içine girilmişse, iktisadî hayat da böyle bir sınırsızlığın ve fikirsizliğin kurbanı olmuştur.

D.P. liderleri C.H.P. nin Devletçiliğine karşı olmakla işe başlamışlardır. Bu propaganda iki bakımdan tesirini göstermiştir. Bir defa, İkinci Dünya Harbinin bin türlü takyidatına rağmen oldukça geniş bir ka-

zanç imkânı sağlayın ve bu kazançlarında da enflasyondan bir hayli faydalanan kasaba esnafı ve tüccarlar bu takyitlerin kalkmasını memnulukla karşılamışlardır. Büyük kitleler ise, kendi sefaletlerini C.H.P. nin Devletçi oluşundan —veya öyle sanılmıyordan— bilmişlerdir.

D.P. nin iktidara gelir gelmez, Devlet işletmelerini satmaya kalkması işte böyle bir ruh halinin eseridir.

D.P. Türkiyenin içinde bulunduğu şartlar bakımından liberal bir iktisadî düzen uyguluyamazdı, bu sebeple de uygulamamıştır. Onun yerine bir düzensizliğin ve laür balılığın iltimasçılığın tatbikçisi olmuştur.

Bir taraftan dış yardım, diğer taraftan Kore Harbinin getirdiği konjonktürle beraber bir takım yeni toprakların işletmeye açılması, enflasyonun da katılmasıyla Türkiyeyi uzun zaman bir iktisadî sarhoşluğuna içine yatarmıştır.

Aslında büyük kitlenin gerçek menfaatleri ile bağdaşması imkânsız olan bu iktisadî gididin vehametini yukarıda söylediğim sebeplerle vatandaşın gözünden kaçırmıştır.

Bunun yanında enflasyon memurların veya bu statüye yakın kimselerin gelirlerinin de oldukça derin bir düşme husule getirmiştir. Hürriyet konusunda bu zümrenin düşünceleri de, sade vatandaşınkinden farklı olduğu için D.P. her iki sahadaki tutumunu, memurlar ve aydın kişiler daha çabuk gör-bilmişlerdir.

D.P. iktidarının sonlarına doğru Türkiyede efkârı unumiyenin durumu şöylece özetlenebilir sanıyorum: Büyük kitleler yavaş yavaş iktisadî sıkıntılarla karşı karşıya gelmeğe başladıkları için, D.P. den oylarını esirgemeye doğru meylenmiş, fakat ona karşı büyük bir husumet duymaya başlamamış

durunda idiler. Buna mukabil aydınlar ve gençlik demokratik düzen ve hürriyetler için oldukça heyecanlı ve azimli bir mücadeleye girmişlerdi. Bu mücadelenin büyük kitlelerde tesirini göstermediği söylenemez. Uzun zamandan beri devam eden basın ve muhalefet kampanyası, vatandaşlarının D.P. ye karşı itimadında ciddi azalmalar husule getirmişti. Bu bakımdan 27 Mayıs sabahı Devrim karşısında gençler, aydınlar ve memurlar muhalefet partileriyle beraber büyük sevinç duymuşlar, kitleler ise bunu tevekkülle hattâ biraz da gönül rahatlığı ile kabul etmişlerdir.

27 Mayısı herkes kabul etmiş ve Demokrat Partinin gitmesini normal karşılamış olmakla beraber, gerek devrim gerekse D.P. hakkında çok çeşitli anlayışlar toplumda yaygın bulunuyordu. Bunu 27 Mayıs inceleyen anlatmaya çalışacağım.

Biz, CHP'liler...

Öbür Partilerden Farkımız

Türkiyenin, bugün içinde bulunduğu çıkmaz sadece politik ve yalınkat değildir. Aydın çevreleri, her gün, demokratik rejimden umutlarını yitirdiklerini belirtmektedirler. Asıl mesele, «demokrasi için demokratik düzen» değildir ve olmamalıdır. İkinci Anayasa ile kurulan bugünkü parlamento, gerçekte, şimdiye kadar, ne «demokratik düzeni koruma» ne de, Türkiye'nin meselelerini çözme» konularına ilgi gösterebilecek sosyolojik ve psikolojik şartlara sahip olamamıştır. İlk defa olarak birbirlerine siyaset felsefesi, geleneği, teşkilatı ve metodu bakımından zıt iki parti bir karma hükümet kurmak zorunda kalmıştır. Hükümet programının Mecliste konuşulacağı günlerde, Başbakan İnönü ile bazı bakanların «aramızda esaslı doktrin farkları yok, hatta Devletçilik ilkimiz dahi iki partiyi birlikte çalışmaktan alışkoyacak kadar keskin değildir» demiştir. Bu sözler, oldukça politik karakterlidir ve karma bir hükümetin kurulmasını kolaylaştırmak için verilmiş bir tavizdir. Gerçekte, bütün aydın çevrelerin de belirttikleri gibi, CHP, Atatürk tarafından kurulduğu günden beri belli bir misyonu olan bir siyasi teşekküldür. İlk Anayasamıza dahi, gene Atatürk tarafından sokulan «Altı İlke»si, onun doktrinini ifade etmektedir. Bu ilkeleriyle Atatürk'ün Parisi, Avrupadaki diğer doktrinler partilerden geri kalmıyacak şekilde, rengini, yönünü ve dayanağını açıkça ortaya koymuştur.

Kırk yıllık CHP nin, bugün diğer partilerden oldukça mesafeli olan belli başlı ilkeleri ayakta durmaktadır. Memleketin ilerici, batılı, yenilik taraftarı vatandaşlarına CHP'yi sempatik gösteren ve diğer partilerden mutlak olarak farklar arzeden ilkeleri CHP nin Devletçi, Lâik ve Devrimci oluşudur. Altı ilkenin diğer üçü —ki milliyetçilik, halkçılık ve Cumhuriyetçilik'tir— bütün siyasi partiler tarafından da geniş şekilde kabul edilmiş gibidir. Bu bakımdan, biz CHP. ilker, diğer partilere nazaran farklı olduğumuz üç ilkimizle CHP nin karakterinin daha belirgin olduğuna inanmak zorundayız. CHP, muhafazakâr değildir. Olamaz da. Çünkü, Türkiye'deki geniş muhafazakâr yığınlar, CHP den daha çok sematik gelen başka partiler vardır. Biz CHP ilker muhafazakâr kuvvetlere taviz verme yarışında, meselâ, bir CKMP veya DP mirasçılarıyla boy ölçüşemeyiz. Aslında buna lüzum da yoktur. Muhafazakâr kuvvetler bu partiler arasında tercih yaparken CHP nin de Devrimci, İlerici güçlere dayanması, onların siyasi gücü olmaya çalışması hem mantıklı hem de tarihi bir zaruret. Aynı şekilde, lâik devlet felsefesini ilk defa olarak Müslüman dünyasına tanıtan siyasi teşekkül CHP olmuştur. Fakat 1946 dan sonra, demokratik devreye geçişte, klarikal devlet hasretlilerine, din istismarlarına şirin görünmek isteyen bazı CHP kodamanları, DP yle yarışa girmiş ve lâiklik ilkesinin zedelemesine göz yummuşlardır. Her şey rağmen, ve asıl garibi, bütün tavizlerine rağmen, CHP gene bilhassa 1950 den itibaren padişahçılığın, hilâfetçilerin, din esnafının belbağladığı siyasi teşekkül olarak durumunu kuvvetlendirmiştir. CHP nin diğer bütün partilerden mutlak şekilde ayrıldığı ilkesi, ekonomik görüşünü tayin eden Devletçiliğidir. Bugün parlamentoda bulunan, 5 partiden yalnız CHP devletçi ekonomiye bağlıdır. Diğerleri, derece derece liberal ve kapitalist ekonomiye inandıklarını hem de iftiharla ilân etmişlerdir. Batılı anlamda düşünülünce, siyasi partileri birbirinden ayıran başlıya nokta, ekonomik politikaları olmak bir tarafta CHP nin devletçi, devrimci ve lâik ilkeleriyle temsil ettiği ve oldukça doktriner bir hüviyette görünen tutumu, diğer taraftan da derece derece liberal, derece derece din istismarcısı, derece derece muhafazakâr tutumlarıyla diğer 4 parti mevcuttur.

Bu gerçeklerin ışığı altında, Türkiye'nin içinde bulunduğu meseleleri çözümlenmedi bu iki zıt gruptaki siyasi teşekküllerin birer metodları, birer tatbikat planları olması lazımdır.

YÖN, 30 MAYIS 1962

M. Şükrü Koç

(CHP. Aydın Milletvekili)

Alt kademeleri bakımından daha çok fakir halk tabakalarına dayandığı ve gerçek anlamıyla daha çok halka yakın oldukları halde, karşımızdaki siyasi partilerin ekonomide liberalizmi, kapitalizmi savunmalarının en basit mânası, bu partileri kuran ve yönetenlerle, partileri tutan halk yığınları arasında bir ayrıntı bulunmamıştır. Büyük servet ve sermaye sahipleri, halk yığınlarının arzu ve kaderlerinin aksine olarak, kendilerini savunabilmek bakımından doğrudan doğruya politik strüktüre sebep olmaktadır.

Milyonerler bizi sevmez

Bugün biz CHP. ilker, artık karşımızda, mutlak ilkelerle bizden farklı bulunan siyasi teşekküller bulunduğuna göre, programımıza büyük Atatürk tarafından konulmuş bulunan ilkelerimize daha büyük sadakatla bağlanmamız, bu programın felsefesine daha çok sahip çıkmamız gerektiği vakıtası ile karşı karşıya bulunmaktayız. Şunu iyice bilmemiz gerekmektedir ki CHP. yi ayakta tutan kuvvetler, aslında bizim 15 yıldır çalışmaya çalıştığımız ve hatta destek bulduğumuz umduğumuz için taviz verdiğimiz gerici, muhafazakâr, büyük sermayeci, hilâfetçi, toprak ağası gibi gruplar değildir. Bu tazyik gruplarına daha fazla taviz versek dahi, daha çok oy ve tasvip toplamamız mümkün değildir. Bu itibarla,

genç CHP. ilkerin, Atatürkçü kuşakların birleşecekleri bazı noktaların kesin şekilde tesbiti zamanı gelmiştir. Türkiye'de Devletçiliğin kurucusu CHP. dir. Bu demektir ki, CHP. ekonomik görüşünü bu ekonomik felsefe üzerine bina etmek zorundadır. Yaşayabilmesi, kendisine taraftar toplayabilmesi için bu şarttır. CHP. hiç bir zaman her mahallede 15 milyon yetiştirirken, onbinlerce vatandaşın sefaletle terk edilmesini görülmemiş kalkınma ekonomisi diye ilân eden bir zihniyeti taklid edemez. Eimeye çalışsa dahi Menderes furyalarını tatmin edemez. Öyleyse biz CHP. ilker için çıkar yol, geniş halk yığınlarının, köylüsünü, kasabasını, şehircisini işçisi ile alt tatta bulunanların sefaletini, istismarını öleyip, sosyal adalet ölçülerini uygulayabilecek bir düzeni bulmaktır. Bu yol zengini daha zengin fakiri daha fakir kılan kapitalist düzen değildir. Biz CHP. ilker için hedef, fakiri daha müreffeh kılmak, fakirin, işçinin sırtından vurgunlar yaparak, açıktan, avantadan milyonlar kazanmaya alışık olan sınıfın karşısına dikilmektir.

Türkiyede bugün 5 milyona yakın insan açlıkla, işsizlikle kucak kucaktadır. Nüfusun yüzde 80 ni köydedir. Köylülerimizin milli gelirden hissesi yılda 400 lira civarındadır. Kazançlar arasındaki nisbetin bire karşı 22.000 olduğu söylenmektedir. Dünyada kazançları, daha doğrusu menfaatlar çalışması böylesine uğurlu başka bir toplum bulmak zordur. 3500 toprak ağası tarım arazimizin yarısından çoğunu elinde tutmaktadır. Bir kaç bin ticaret ve sanayici, milli gelirimizin kay-

mağını yemektedir. Biz CHP. ilker böyle bir ekonomik düzeni tasviple karşılayamayız. 17 bin köyde anayasaların mecbur kıldığı ilkokul yoktur. 30 bin köy ve semt içme suyundan, sağlık hizmetlerinden, yoldan mahrumdur. Tarımın kısır ve mahdud ölçülü ekonomik imkânlarıyla artan nüfusu beslemek ve uygar toplum haline getirmek mümkün değildir. Süratle, ağır sanayi devrine girmek zorundayız. Bunu ise, Vehbi Koç'lar, Kazım Taşken'tlerden bekliyoruz. Bu hedefe ancak devletçi bir ekonomi ile gidilebilir. Milyonlarca topraksız köylüyü mülk sahibi yapmak ve teknik tarıma geçmek işini Adana, Urfa, Aydın, Güllüce, Diyarbakır ağalarından bekliyoruz. Bunu ekonomide devletçiliğe inanan siyasi teşekküllerin iktidarı ile sağlamak mümkün olacaktır.

Bütün bu gerçeklerin önünde biz CHP. ilker, önce, felsefemizi belirten Altı İlke'yi yeniden inceleyip, yorumlamak, sonra, kuruluşumuzu, metodlarımızı, zihniyetimizi, teşkilatımızı, hedeflerimizi yeniden tasfiye edip, dâri, hareketli bir parti haline gelme zorundayız. Bunu yapamazsak, artık CHP. tarihi misyonu tamamlanmış bir teşekkül olarak bir kenara itilecektir. İşin asıl kötüsü, Türk milletinin kaderinde rol oynaması gereken en önemli buhran günlerinde, bu hareket yapılmazsa, Bayar — Menderes kalıntıları yeni maceralara atılmak için ortamı uygun bulacaklardır. Şimdiye kadar, bunların ağzlarından hiç bir memleket meselesinin lâfı çıkmamıştır. Programı AF ile haylayıp AF ile biten partilerin hâkimiyeti, Türkiye'nin kaderini karartabilir. Kayseri edebiyatçılarının karşısına daima, sosyal—ekonomik istraplarımızı süreceğiz. Unutulmasın ki bugünün en önemli konusu 400 kişinin affı değil, 1,5 milyonların, 10 milyonların istraplarının sona erdirilmesidir. Biz bu istraplara sahip çıkacağız.

Esat Çağa ile bir konuşma

Yazarlarımızdan İLHAN TARUS, konuşma ve düşünceleri ile dikkat çeken Senatör Esat Çağa ile bir konuşma yaptı. İşte sorular ve cevapları:

Soru — Parliamento'nun açıldığı günden bu yana memleket işlerine hemen hiç vakit ayıramamasının sizce sebepleri ve neticeleri nedir?

Cevap — Parliamento'da temsil edilen partilerimizin birer fikir partisi olmaktan ziyade hisse dayanan, sempati ve antipatiler etrafında kümelenmiş topluluklar olması, kanaatimce parliamento'nun memleket işlerine biran evvel el koymasına engel olmaktadır. Bunun neticesi, halkta demokrasiye olan inancın zayıflaması ve binnetice bir anayasa buhranının doğması olabilir.

Soru — Bugünkü Anayasamızın getirdiği şartlar dairesinde, milletçe fedakârlığı gerektiren tam ve hızlı kalkınmanın mümkün olabileceği sanırız da mısınız?

Cevap — Ben bu soruyu şu şekilde anıyorum: Acaba devlet bugünkü Anayasaya sadık kalmak şartıyla halkın milliyet ve çalışma haklarını sınırlamak suretiyle mülki fedakârlığa zorlanabilir mi? Bu sorunun cevabını Anayasamızın muhtelif maddelerine dağılmış hükümlerde bulabiliriz. 36. Maddenin son fıkrasında «mülkiyet hakkının kullanılmasında toplum yararına aykırı olamaz» hükmü vardır. 37. Madde, icabında toprak mülkiyetinin tahdit olunabileceğini deriş etmiştir. 39. Madde, kamu hizmeti niteliği taşıyan özel teşebbüslerin devletleştirilmesine müsaaitir. 40. Maddenin son fıkrasında «Devlet, özel teşebbüslerin milli iktisadın gerçeklerine ve sosyal amaçlara uygun yürümesini, güvencilik ve kararlılık içinde çalışmasını sağlayacak tedbirleri alması hükmü vardır. 42. Maddenin son fıkrası ise, memleket ihtiyaçlarının zorunlu kıldığı alanlarda vatandaşlık ödevi niteliğinde iş mükellefiyeti tesisine müsaade etmektedir.

Kanaatimce memleket şart ve realitelerinin icabettirdiği hallerde devlet, toplum yararına olarak mülkiyet, hususî teşebbüs ve çalışma haklarını tahdit suretiyle halkı fedakârlığa zorlanabilir. Bu hâl Anayasaya aykırı olmaz.

Soru — Planlama teşkilâtının bugüne kadar ortaya attığı düşünce ve görüşler hakkındaki fikriniz nedir? Yu-

karıdaki soruların ışığı altında yılda yüzde 7 kalkınma hızı sağlanabileceği kanısında mısınız?

Cevap — Planlama teşkilâtının düşünüldüğü tedbirler hakkında bir bilgi sahibi değilim. Plan henüz düzenlenip yasa meclislerine gelmemiştir. Yalnız her türlü kalkınma planının köye yönelmiş olması lüzumuna inanırım. İktisatçı olmadığım için yüzde 7 oranında hız sağlama imkânları üzerinde de bir şey diyemem.

Soru — Nüfus artışının bugünkü gidişine bakılarak, planlamanın tasavvurları gerçekleşse dahi, yakın yıllarda genel bir refah umar mısınız?

Cevap — Sorunuzdan planlama teşkilâtının yüzde 7 oranında bir milli gelir artışı âzami miktar olarak kabul ettiği anlaşılmaktadır. Eğer böyle ise bu oran yüzde 3'ü artan nüfusa isabet edeceğine göre gerçek artış yüzde 4 den ibaret kalacaktır. Zaten bugün pek düşük olan milli gelirin her yıl yüzde 4 oranında artış kaydetmesi, bugünkü şartlar devam ettiği müddetçe, nisbi bir refah dahi sağlayamaz. Kaldı ki özel istihlaktaki artış daha da düşük olacaktır. Bununla beraber, milli gelirin âdilâne ölçülerle dağıtılması sağlanırsa, bu oran içinde bile, halkımızın genişçe bir nefes alması beklen-

bilir.

Soru — Devlet sermayesi ile özel sermayenin yararlı şekilde işbirliğine gideceklerine, bundan da netice alınabileceğine inanır mısınız?

Cevap — Özel sermaye kâr ihtimalinin yüzde yüz olması ister. Kârın şüpheli görüldüğü işlerde pek yatırma yapmaz. Özel sermayenin bu temayülü dolayısıyla onunla devlet arasında rızaya dayanan bir işbirliği kurulabileceğine ihtimal veremiyorum.

Bununla birlikte bütün üretim, dağıtım ve değişim araçlarını devlet emrine verilmesine, hürriyetleri ortadan kaldıracığı için, taraftar değilim. Esasen böyle bir tutum memleket gerçeklerine de uygun düşmez. O halde Senatoda ileri sürdüğüm gibi özel sermayenin genel kalkınma planı içinde, idaresi ve kârı kendisine ait olmak şartıyla, yatırım yapmağa z orlanmasına taraftarım. Bu suretle özel sermayede teraküm de sağlanmış olacaktır.

Soru — Toprak ya da tarım davası dedikleri şey size ne anlama geliyor? Çözüm yolları hususunda ne düşünüyorsunuz?

Cevap — Toprak veya tarım davası adı altında topraksız köylünün topraklandırılması, onu işleyecek araçlarla donatılmasını, kendisine yeni istihlal metodlarının öğretilmesini ve Anayasamızın direktifi dairesinde istihlal kooperatifleri şeklinde toplu istihlakta bulunacak tarzda teşkilatlandırılmasını anlıyorum. Yalnızca toprak dağıtarak öteki hususların ele alınmaması, bizi en çok yirmi beş yıl içinde hareket ettirmiş noktaya döndürür.

Soru — Köylerden şehirlere göç meselesini nasıl anlıyorsunuz? Önüne geçilmesi lâzım ve mümkün müdür dersiniz?

Cevap — Toprak dağıtım, toprağın verim kabiliyetinin artırılması, toplu istihlal için köylünün teşkilatlandırılması, bir süre sonra köylünün köyde çalışarak geçimini sağlamasına yardım edeceğinden bu tedbirlerle köyden şehire göç nisbeti geçici olarak düşürülebilir. Fakat ne toprak miktarı, ne de verim kapasitesi son sınırdır! Nüfus da durmadan arttığına göre köyden şehire göç problemi her zaman için karşımızda olacaktır. Şu halde artan köylü nüfusun şehirlerde yerleştirilmesi için gerekli tedbirleri şimdiden düşünmek lâzımdır. Ben bu tedbirler dâimiyetinden olarak memleketin şimdiki onbey — yirmide yeraltı servetlerini işleyecek, istihlal araçlarını yapacak ağır emekli merkezlerini kurmasını için planlamamız, şimdiden de uygulamaya başlamamız başta görüyorum.

Dış Ticaret Dolapları

İhanet belgesi

Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana milyonlarca yurttaşımızın kanını iltihâz eden Dış Ticaret Dolabının nasıl döndüğünü anlatmadan önce vaktiyle kulağımıza gelen küçük bir olayın hikâyesiyle söze başlayalım.

Yıl 1943. İkinci Dünya Savaşının bütün insanlığı kasıp kavurduğu günler. Yurdumuz döviz sıkıntısı içinde kıvrılıyor. 123 kuruşa ithal edilen bir tüp Ültra-septilin bazı gözü kanlı Eczacılar elinde satış fiyatı 50 lira.. Kızın, Enülin atış pahasına, işte bu günlerde İzmirde Milli Korunma Kanunu uygulanmasına gözcülük eden bir Müfettişe önemli bir ihbar yapıyor. Şehrin en ünlü ve en saygı değer tüccarlarından birisi yurd dışına ihraç ettiği yaş deri balyaları arasında üzerindeki yünleri kırılmamış deriler de kaçırıyor diye haber veren bir ihbar mektubu.

O günlerde bu deriler Gümrüklerde ihraçat kontrolörlerince konrolleri yapıp temiz kağıtları verilmiş bile. Görevine namus borcu olarak bağlı bulunan Müfettiş kolları sıvayıp işin üzerine atılıyor. Bir Cumartesi günü, saygı değer tüccarın hem evinde ve hem yazibhanesinde aramalar yapılarak ticari yazışmalarına el konuyor. Gümrükteki balyalar açılıyor. İhbar edilen konu dosdoğru ortaya çıkıyor. Üstten bir dizi yünü kırılmış yaş deri.. Denklemin orta kısımları silme yünü deri. Bizim derilerimiz çok ince ve sakat olduğundan dışarda para etmez. Ama üstündeki yün harp yıllarında altın değerinde. Tabii ihraçat beyannamesine yaş deri fiyatı üzerinden çok az bir değer konmuş. O kadarlık döviz yurda sokulacak. Yün paraları ise dışarda kalacak. Daha da önemlisi bu sayın tüccarın Fransızca mektupları arasında bir İhanet belgesi ele geçiyor. Bu belgede aynen şu satırlar yazılı:

«Aziz Baylar, son olarak gönderdiğimiz şu kadar balya yaş deri üzerindeki şu kadar kilo yün bedelinin aramızdaki anlaşmaya göre falan Bankadaki hesabımıza dolar olarak transfer edilmesi, bugünlerde sayın firmanızı ziyaret edecek olan Mösüyü X'e döviz temini konusunda gerekli kolaylığın gösterilmesi...» dendiikten sonra «aramızdaki müşterek menfaatların devamı için bazı bilgilerin sizlere ulaştırılmasını faydalı gördüğümüzden bu günlerde memleketinize gelecek olan Türk Ticaret Heyeti ile yapacağımız temaslarda aşağıdaki hususların gözönünde tutulması lazım geldi. Ticaret Odası ve Borsa kayıtlarından aldığımız inanılır bilgilere göre memleketimizde geçen yıl ürünlerinden ... Kilo Tütün, ... kilo fındık ve ... ton incir ve üzüm stoku bulunduğunu harp yıllarının doğurduğu mallı güçlükler dolayısıyla bu stokların Hükümetçe bir an önce elden çıkarılması kaçınılmazdır. Türk Ticaret Heyetiyle temaslarda bulunsak resmi makamlara bu hususların duyurulması ve bu bilgilerin derlenmesi için yapmağa mecbur olduğumuz masraf karşılığının falan Bankadaki hesabımıza transfer edilmesi...» Üstün saygı ve iyi dostluk dilekleriyle bildirilmek-

Halim Köylü

tedir.

Bu mektubu okuyunca görevini namus bilen genç Müfettişin tepesi atıyor. Türü rica, tavsiye ve tazyik denemelerine boş vererek gerekli raporunu yazıyor. Bekliyor ki, bu döviz kaçakçısı hakkında Savcılık koğuşturma yapacak, Bakanlık ihraçat belgesini elinden alacak ve bu vatansız sahtekârın başına türlü belâlar gelecek. Halbuki bilmeyerek esmayı üstüne sıratmıştı. Teftiş görevleri bitmeden hemen oradan kaldırılıp başka bir bölgeye gönderiliyor. Ve arkasından çeşitli sebeplerle bir yığın zılgıt mektupları yazılıyor. Bu iş böyle yüzüstü kalıyor. Olayın geçtiği tarihlerde İzmir C.H.P. Teşkilâtının önemli kişilerinden biri olan bu adam evinde ve yazibhanesinde yapılan aramalar yüzünden ticari şerefinin çöğündüğü ileri sürerek Partisine küsüyor ve bir yıl sonra kurulan Demokrat Partinin kodamanlarıyla anlaşarak bu Partinin kuruluş masraflarına büyük yardımlarla katılıyor. Demokrat İktidar zamanında bu şereflî iş adamımıza ne gibi kolaylıklar sağlandığını, ne dolaplar döndürüldüğünü ayrıca anlatmamız gerekli olmasa gerek.

Bu işler neden böyle oluyor: İthalât ve İhraçat ürünleri üzerinde milyonlarca liralık işler yaparak yüzbinlerce liralık kârılar sağlayan Özel Teşebbüs kodamanları neden bu hileli yollara sapıyorlar. Bilmem hiç düşündünüz mü? İşlerin doğal zorunluğu «eski terimce tabiatı eşya» bunu gerektiriyor da ondan. 19 ncu yüzyılın kurnaz İngiliz Liberalleri geri kalmış milletleri sömürmek için Manchester Bezirganlarıyla el ele vererek böyle bir düzen kurmuşlar ki, her memleketin Dış Ticaret Dolabı sayıları çok az kişilerin elinde bulunsun ve bu mutlu kişiler kendi aralarında anlaşarak kârıları rahatça bölüşsülsünler. Giderek daha da ince metodlarla gelişen bu sistem her memleket, te Dış Ticaret Piyasasını elinde bulunduran Yahudi Kurmayların yardımıyla böyle çapraşık bir makine haline almıştır ki, en iyi niyetli Devlet adamlarının bile bu düzeni kavramasına ve hile yollarını tikayabilmesine imkân kalmamıştır. Şimdi bu düzeni ana çizgileriyle açıklayalım:

İhraçat dolabı

İhraçat düzenindeki dalaverenin çeşitli yolları vardır. Bu hilelerin uzun boylu izahı bir makale çerçevesine sığmayacağından küçük mäsaller vermekle yetineceğiz:

1 — En çok kullanılan hile yolu, dışardaki alıcı ile anlaşarak fiyatın düşük gösterilmesi ve gerçek fiyatla faturada gösterilen fiyat arasındaki farkın döviz olarak dışarda tutulması. Bu sistem çok ilgi görmüş ve kullanılmıştır. İhraçat mallarının fiyatları tüccarların kendileri tarafından kurulan Ticaret Odalarında kontrol edildiğinden bu Odalardaki sayın meslekdaşlarına istedikleri fiyatı kabul ve tescil ettirebilmektedirler. Bu suretle dışarda biriken dövizler bazan resmi makamların da bilgisine ulaştığından bu

paralar karşılığında yurda mal gelebilmesini sağlamak için zaman zaman serbest ithal rejimleri çıkarılmakta ve tüccarın «hediye ve hibe» adıyla yurda soktuğu milyonlarca liralık malın karşılığı aranmamaktadır.

2 — Bilhassa doların resmi kuru ile karaborsa kuru arasındaki farkın çok yüksek olduğu yıllarda bu sistem geniş çapta uygulanmış olup İhraçatçı dışarıya sattığı malın dövizlerini dolar başına Merkez Bankasına 200 kuruştan satacağına bu doları karaborsada 9-10 liraya satmak suretiyle normal kazancının 3-4 misli kâr sağlamaktadır. Karaborsa farkının çok yüksek olduğu 1947-57 yılları arasında 8 milyar liralık İhraçat yaptığımızı nazaran bu malların fiyatları % 25 nisbetinde noksan gösterilmiş olsa 2 milyar Türk Lirası karşılığında dövizler dışarda bırakılmış ve binlerce bu dövizler doların Karaborsa fiyatı olan 9.— liradan satılarak 6 milyar liralık gayrimüserri bir kâr sağlanmıştır. Bu yıllarda İhraçat işleriyle uğraşan İhraçatçı firmalar sadece 1200 mutlu kişi tarafından idare edildiğine göre bunların arasında en geniş çapta iş yapan 200 ana firmanın yıllık ortalama kazançları ikişer milyondan aşağı düşmüştür.

Bu tüccarlar elbette ki Demokrat Partiye büyük bağışlarda bulunurlar, Vatan cephesi ocaklarını kurarlar ve aksaklı muhalafet liderine protesto telgrafları çekerler.

İthalat dolabı

Bu dolap daha geniş bir örgüte dayanmakta ve daha karışık bir sistemle çalışmaktadır. İhraçat tüccarı dışarıya çıkardığı malın değerini noksan göstermeye çalışırken İthalât tüccarı aksine bu değeri yükseltmeğe ve bu mal için ödeyeceği paradan daha fazla dövizin dışarıya çıkmasına çalışmaktadır. Bunun için Dış memleketlerde Özel Bürolar kurulur, sahte ve şişirilmiş faturalar düzenlenir, türlü yollarla İthalat malının fiyatı yükseltilir. Kısaca anlatılması çok zor olan bu konuyu özetlemeye çalışacağız.

Evvelâ Ticaret Odası kayıtlarına göre İthalâtçı tüccar sayısı toplamı 14.000 kişiye yükselmekte ise de bunların % 70 bir kaç voli vurabilmek için bu işe giren ve fakat sonradan piyasadan çekilmeye mecbur kalan kapı kaçtı serilencilerdir. Onun için son 10 yılda devamlı olarak İthalâtçılıkla uğraşan firmalar elenecek olursa toplamı 3-6 bin kişiyi geçmez. Bunların da % 80 ni büyük firmalar tarafından bazı dolaplar döndürmek için kurulmuş ve el altından ana firmaya bağlı ikinci plândaki «İş evleri» olup Türkiye'deki İthalâtın % 90 nı en geniş bir tahminle 700-800 ana firma eliyle yapılmaktadır.

O halde bu dağılım ve üreyiş neden? Çünkü, Devlet Baba aldığı bazı tedbirlerle piyasada kontrol sağlayacağını, yolsuzlukları önleyeceğini sanmışdır da ondan. Halbuki bu gün dahi sürüp giden bir İsans ticareti vardır ki bir damla alın teri dökmekten kazanılan bu paralar malların fiyatına binmekte ve bunun yü-

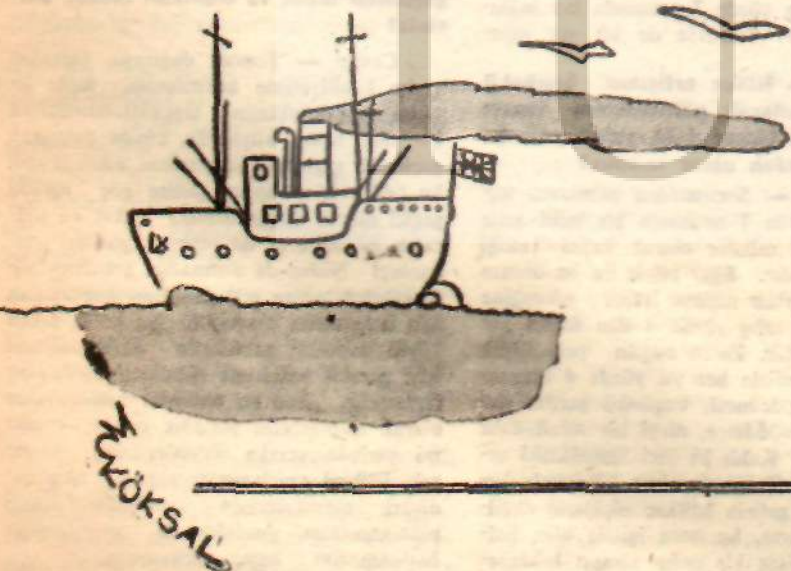
künü de fakir halk yığınları çekmektedir. Yürürlükte olan İthalat rejimine göre her firma Yüksek Bakanlıktan aldığı İthalat İsansını başkasına satabilir. Bunun kârını defterine yazar ve bu İsans elden ele doluşarak en son İthalatın üzerinde kahr. Bu adam da getirdiği mala bu İsansı almak için ödediği primleri ekleyerek % 15 İthalâtçı kârını, % 20 toptancı kârını ve % 7 stü payını ilâve eder ve bu dolsuz müllete 5—10 misli fiyatla satır. Bu iş liberal ekonomi düzeninde çok normaldir. Özel Teşebbüs anlayışına göre permi ticaretinin hiç bir hileli yünü yoktur. Zaten Devlet Baba da İsansı alana sormaz ki, mademki kendin bu malı İthal etmeyeceksin, neden İsans aldın ne adam?.. Sorsa da öyle cevaplar alır, öyle mazretler dinler ki sormaması da daha doğrudur. İşte bu İsans ticareti yüzünden sulak yerlerdeki mantarlar gibi binlerce İthalât firması türemekte ve bunları üretene ana tavuk üzerine oturduğu yüzlerce yumurtanın çıkıp çıkamaması için elinden gelen yardımı esirgememektedir.

İstanbul'da Talimhane semtine yolu düşenler görüp şaşırırıldır, bütün apartmanların bodrum katları yedek parçacı. Her küçük dükkânın bir köşesinde oturan kuşku bakışlı bir adam sabahın akşama kadar elindeki gazetelerin çapraz kelime oyunlarını çözer durur. Ama altı ayda bir kere line bir İthalat İsansı geçirip de onu tıllayıp pulayıp bir satılını, yahut piyasada bulunmayan bir yedek parçanın karaborsasını yaptımı, sadece bir tek işten dükkânın kirası da çıkar apartmanın kirası da, Büyükdada ki villanın kirası da...

Bunlar çok alçak gönüllü ve becerikli kişilerdir. Kapıdan uğrayıp «Şu parça var mı?» diye sorunca ne var, ne yok derler... Aziz Nesin'in Y.P. TAŞ da çok güzel anlatıldığı gibi «Arayalım Beyceğim, bulmaya çalışalım beyceğim» diye gülümseyerek «Gönderiniz için bukarlar. Tabii o parça tanımadığı Trakyalı bir soför tarafından kendisine bırakılmış, 300.— liradan aşağı satma denmiş, zaten piyasada da mevcudu yokmuş, masallar, masallar. Böylece her kuytu semtine hamam böcekleri gibi kaynaşan bu ikinci el simsarları kendi İtiraflarına göre ne kara borsa, ne ak borsa adını alır. Sadece alaca borsa da çalışıp bir kaç lokma ekmeği yerler okadar.

Her firmanın bolca miktarda İthalat İsansı alabilmesi için de bir takım hileli yollar vardır. Bu gün yürürlükte olan İthalat rejimine göre bir maddeden her tüccara verilecek en yüksek İthalat İsansı, en son kota'da o maddeye ayrılan dolar miktarının % 20 sini geçmez. Devlet Baba herkese karşı adil ve tarafsız olmak için hiç olmazsa bu hakkı beşe bölmeyi düşünebilmiş? Ama gerçekte İsans almak için baş vuran beş firmanın da, 500 firmanın da İpleri bir kaç kodaman firmanın elindedir. Haddi ise ortaya yeni bir firma çıkarsa. Ne yapıp ne edip İsans almasını önlüyorlar. Alsa bile o malın yurda sokulmasına engel olurlar.

Her maddeye ait İthalat İsansının satış fiyatına gelince, bunun ölçüsü çok değişiktir. O mala karşı duyulan ihtiyacın az veya çok oluşuna, dışardan getirilemeye imkânına, kotada o maddeye ayrılan

dolar miktarına ve yurd içindeki stok durumuna göre, bu prim çıkar. Çok acı çekmeye alışmış olan zavallı Millet'in karabibere olan ihtiyacı çokmuş ki son zamanlarda en yüksek lisans primi bu madde üzerinde işlemektedir. Bu gün memlekette 10 dolarlık karabiber ithal edecek bir tüccar sadece ithal lisansını alabilmek için 90.— İhrak resmi kur fiyatı üzerine 3.000.— lira da lisans primi ödemek zorunludur.

Da prim yükseldikçe çekilmiş karabibere karıştırılan güvercin gübresinin miktarı artmakta ve zavallı millet hiç olmazsa acı yemekten kurtulmaktadır. O halde Milletçe yediğimiz çeşitli gübrelerin miktarı ithalâtçı tüccarlarımız elindeki ithal lisansının prim fiyatına göre azalır, çoğalır. Sayın büyüklerimiz Liberal Ekonomi sistemine rağbet ederek Özel Teşebbüsün namuslu kişilerine el uzattıkça zavallı milletimiz de gübre yemekten kurtulamayacaktır.

Geçen yazımızda beş milyarlık milli gelirin 5.000 toprak ağası, büyük tüccar, Bankacı ve sanayici arasında nasıl bölüşüldüğünü anlatırken bunun % 20 nisbetinde bir milyanın sadece 1000 firmasının elinde bulunduğuna dokunmuştu. İşte bu bir milyar 1000 firma arasında bölüşülürken hiç kavgaya dövlüş olmaz. Çünkü villardan beri her firmasının eşindiği cöplük avrılmuş, hangi firmaların neler ihraç edip neler ithal edebileceği bazı müsevî kurumların yardımıyla çok güzel tesbit edilmiştir. Meselâ önemli ihraç maddelerimizden Bakır cevheri sadece 4, Balmumu 3, Gülyağı 6, Krom 5, keten kendir tohumu 2, kursun 3; Mangenz 2; kışbe 6, palamut hülâsası 2 ve susam 2 firmasının elindedir.

İhracatçıların en çok rağbet ettikleri ve düşük fiyat hilelerinin en kolay işleyebileceği maddeler bakliyat, yağlı tohum, hububat, tütün, incir üzüm ve frudk gibi nitelikleri standart olmayıp fiyat kontrolü müşkül olan maddelerdir. Devletin gözü önünde âdeta meşrulaşan yollarla yapılan bu ithalât ihracat hilelerinden başka hiç kayıtlara uğramadan gangsterlik metodlarıyla kaçırılan bazı mallar da vardır. Nitekim 1959 yılında bazı Demokrat kodomanların da adını karıştırdıkları büyük motorlarla yapılan fındık kaçakçılığı olayı bunlardan biridir.

Kooperatiflerde dolap

Ne kadar acıdır ki evvelki yazlarımızdan birinde kısaca dediğimiz gibi bu işleri yapan bazı Devlet Müesseseleri bile serbest piyasa ile sürülme yerlerinden çürüyerek hile ve dalavera yollarına sığınmışlardır. 27 Mayıs Devriminden sonra yapılan tahkikatlar İstanbul'da yeş meyva ve sebze T.S. Kooperatifleri Birliği ve Giresun'da Fındık T.S. Kooperatifleri Birliği Umum Müdürlüğünün de ihracat ve ithalât işlerinde liberal ekonominin hile metodlarını kullanarak kendi çıkarlarına çalıştıklarını ve kısa zamanda zengin olduklarını ortaya koymuştur. Bu adamlar başlarında buldukları Kooperatiflere kayıtlı binlerce ortağın Kooperatifçilik inancını yıkıp giderken kendilerini kalındırmaştılar ve Özel Teşebbüsün mutlu kişilerini olmuşlardır. Ve yine üzülerek söylemeye mecburuz ki bazı Devlet işletmelerinin başlarında bulunan sorumlu kişiler dahi Devletçiliğe inanmamakta ve namuslu bir adam olarak inanmadıkları bu işten ayrılmalrı lâzım gelirken; şahsî çıkarları için bu müesseseleri sömürmektedirler. Bu gün Özel Teşebbüsün savunan ünlü kişiler incelenecek olursa bunların çoğunun Devlet kapsamında yükünlü tutarak piyasaya atılmış oldukları anlaşılır. Yurdumuzun en büyük ekonomik teşebbüslerinden bir kaç kendi sahalarına Devlet Sektöründen memur çababilmek için yarışa girmiş durumdadır. Bunlar peyledikleri Müdürlere daha masa başında iken bazı yolsuz işlemler yaptırarak ve sonra daha yüksek paralar vererek kendi aralarına almaktadırlar. Böylece sabote edilen Kamu İktisadi Teşebbüsleri, iş alanında başarı sağlayamıyor diye yapılan propaganda'nın kökü buradan gelmektedir.

Sorumlu olduğu için heyecanını duymadan sadece kâğıt insalamakla gününü dolduran idareciler başta durdukça veya kişisel çıkarları için bu müesseseleri sömürenler buldukları Devletçilik tabikata elbette iflas edecektir. İvzim çağımız aydın, namuslu ve feragatli kişiler içindir. Üst yarı boş...

HALKÇILIĞIN HİKÂYESİ: I

Kuvvayı Milliye Devri

— Sayın milletvekilleri ve sanatörlere sunulur —

Dr Turhan Tokgöz

Halkçılık programı, çok defa sandığı gibi Halk Partisinin kuruluşu ile sosyal hayatımızda yer almış değildir. Cumhuriyet Halk Partisinin kurucuları halkçılık programını Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisinden devralmışlardır. Halkçılığı bir sosyal görüş halinde ortaya çıkaran 1920 yıllarının büyük buhranıdır. Tam ifadesine kavuşmayan, gerçekleştirilmesi için uygun yolları bulamayan ve daha fenası büyük bir fikir adamının elinde ideoloji haline gele-miyen bu program Anadolu'nun kan ve barut kokuları arasında, idare edenlerle edilemlerin cepheye omuz omuza beraber çarpıştığı devrede yürülmüştür. Bunun için parça parça tedbirler ve temenniler halinde kalmasına rağmen açık bir hedefi, belli ve aydın bir yönü vardır. Birinci Büyük Millet Meclisinin dahill icraat programını teskil etmiştir. Fakat nedense biz, Birinci Büyük Millet Meclisini ve ona hâkim olan Kuvvayı Milliye ruhunu sadece dış düşmana karşı girişilmiş kahramanca bir mücadele devri olarak hatırlarız. Onun memleket idaresi için düşüncülerine pek dikkatimiz çekilmemiştir. Halbuki Kuvvayı Milliye ruhunu diri tutan heyecan dış düşman kadar memleketi içinde bulundu-ğu sefillikten, zulümden kurtarmak heyecanıdır da. Bunlardan ikincisini unutmak Kuvvayı Milliye ruhunu yanlış tanımak demek olur.

Hedef sosyalizmdi

Ankaraya düşman süngülerinin ve emperyalist devletlerin kurduğu akla hayale gelmez tuzakların içinden geçerek gelen mebuslar daha ilk gündenden itibaren iki büyük soru ile karşılaşmışlardır. Bunlardan biri Yunanı nasıl denize döküceğiz, ikincisi bu memleketi nasıl idare edeceğiz sorusudur. Birinci soru için gelenler hazırlıklıdır. Dış düşmana karşı nasıl davranılacağı hususunda fikir ayrılığı yoktur. Ancak ikinci soru karşısında gelenler hazırlıklı değildir. Çoğu meclise ayaklarını daha yeni basmışlardır. Parlamento oyunlarıyla kaşarlanmış kimseler değillerdir, heyecanlı ve idealist insanlardır. Daha güzel, büyük sanayi ve ticaret âlemini temsil eden kimseler aralarında yoktur. Bunlar İstanbulda sarayla ve ıssal kuvvetleriyle işbirliğine girişmişlerdir. Meclisin beşte birini hacılar, hocalar ve muhtelif din adamları teşkil etmektedir. Fakat mensup oldukları sınıf bakımından bunlar orta halli kimselerdir. Bunlardan sonra subaylar ve memurlar gelir, onları da küçük kasaba tacirleri takip etmektedir. Meclisin bu bünyesi ortak bir program üzerinde anlaşmayı kolaylaştırmıştır. Meclisin memleket idaresindeki tutumu 1 nci Anayasa metninin hazırlanmasında büyük ölçüde münakaşa ve tesbit edilmiştir. Meclisin her komisyonundan seçilen üçer üyenin katılmasıyla hazırlanan Anayasa lâyihasındaki temel görüşü, Büyük Millet Meclisi 21 Teğrinievvel 1920 (1336) da bir beyanname ile millete ilân eder. Bu beyanname Ankara İhtilâlinin

millete taahhüdüdür. Bu bakımdan pek önemlidir. Kısaca şöyle özetlenebilir:

«Emperyalist devletlerin, devlet ve milletimizin hayatına açıkça kastetmeleri karşısında Meclisimiz en haklı müdafaa için toplanmıştır. Meclis Türkiye halkının hayat ve istiklâlini birlik gâye bilir. Bu gayeye Türkiye halkını, emperyalizmin ve kapitalizmin zulmünden ve baskısından kurtarmak, kendi irade ve hâkimiyetinin sahibi kılmakla varabileceği kanaatinde-dir.»

Büyük Millet Meclisi, halkın öteden-beri maruz bulunduğu sefalet sebeplerini yeni icraat ve teşkilâtla kaldırmayı, yerine refah ve saadeti getirmeyi başlıca hedef addeder. Binaenaleyh toprak, maarif, adliye, maliye, iktisat ve evkaf işlerinde ve diğer meselelerde SOSYAL ADALET ve YARDIMLAŞMAYI (metindeki asıl kelimeler içtimai uhuvvet ve tevâdüdür, bugünkü dile ancak böyle çevrilebilir) hâkim kılarak halkın ihtiyacına göre teşhizat ve tesisatı vücude getirmeye çalışacaktır.»

Meclis beyannamesinde böylece ifade edilen dahilli icraat programını, anayasa komisyonu adına, Meclise karşı İsmail Suphi Soysalhoğlu savunur. Onun konuşmasından aldığımız kısımlar, Komisyonun «Halkçılık Programı» adını verdiği esasları daha iyi tanıtmamıza yardım edecektir. Soysalhoğlu diyor ki:

«... Türkiye köylüsü Meşrutiyetten evvel ne ise yine o halde kalmıştır. Köylünün başında yine jandarma, bitmez tükenmez vergiler başlamış ve devam etmiştir. Türkiye köylüsü yine Balkanda, Karadağda, Şark Cephesinde, Yemende ölmüştür.»

Dahilde Türk köylüsü jandarma kurbacı altında, memurun baskısı altında, öküzü-nü satarak, teknesini satarak ezilmiş, harap olmuştur. Binaenaleyh 1908 de şaşaalarla ilân ettiğimiz Meşrutiyetten köylü ve halk yine bir şey anlamamıştır. Biliyor-sunuz meşrutiyet devrinde vakit vakit teğebbüsler oldu. Halka doğru sözleri bazan işitildi. Yukarı tabakalar aşağı tabakaya doğru inerek halkı anlamak, dinlemek, birlikte yükselmek emelleri baş gösterdi. Fakat bunlar ihtilâl gürültüleri, harp topları arasında gürledi gitti. Efendiler, bugün dünyanın pek az yeri vardır ki, bizim üzerinde yaşadığımız zulüm vurgunu topraklar kadar harabiyeye uğramış olsun. Çine gitseniz, Japonya'ya gitseniz, Afrika'ya gitseniz, ancak vahşi kavimlerin oturduğu topraklardan gayri hiçbir toprak bulamazsınız ki, bu memleket kadar küllük, harabe ve baykuş yuvası olsun.»

Halkçılık programı

Mahmut Esat Bozkurt aynı müzakereler sırasında «Halkçılık Programı»nın gerçekleştirilmesi için şart gördüğü mesleki temsil esası üzerinde konuşurken bize Birinci Büyük Millet

Meclisinde halkçılığın nasıl anlaşılması gerektiğini açıklayıcı unsurlar verir: Diyor ki:

«Parlamento usulü bir milleti doğrudan doğruya iş başına getirecek yollar-dan değildir. Yalnız parlamento usulünü kabul etmekle millete hürriyetini bahsetmiş olmuyoruz. Çünkü parlamentoların kabulüne ve kanunları esasın alışıyla tasdikına rağmen, bir tabaka var ki, memleketi omuzlarında taşıyan bir tabaka var ki, o daima esaret altında inletsmiştir. Efendiliğe nall olamamıştır. Ve o sefalet içinde inlerken burjuva tabakası onun önüne çıkmış, elindeki Kanun Esası ile o zavallı tabakanın önünde istihza etmiştir. Bizim memleketimizde de bu böyle olmuştur.»

Bu memleketi asırlardan beri omuzunda taşıyan köylü tabakasıdır. Yani daha ziyade sanatları temsil eden tabakalardır. Fakat bunlar gündüze kadar iş başına gele-memiştir... Efendiler, memleket demek o memleketin iktisadiyatı demektir. Hiçbir zaman o memleketin yalan yanlış politikacıları demek değildir. Fakat o memleketi elinde sabağı ile, mübarek çekici ile çalışan demircisi ve ciftesi temsil eder. Memleket onlardan tesekkül eder. Memleketimizde şayet mesleki temsil esasını kabul etmezsek, emperyalist memleketlerde mesrutivetsiz geçiren tabakanın halkı aldarak, Kanun Esasından, hürriyetten bahsetmesine benzeriz. Halk buraya gel-medikçe, buradan mukadderatını idare etmedikçe hiçbir zaman hakkına kavuşamayacaktır.» (1)

Gerek Meclis Beyannamesinin gerek onun izahı mahiyetinde olan yukarıdaki konuşmaların ortaya koyduğu gerçek, gayet açıktır. «Halkçılık programı» icerde kapitalizme, aşarâra ve eşraf idaresine karşıdır. Halkın doğrudan doğruya, çalışan sınıfları ile iktidarı ele almasını istemektedir. Bu görüşüne o vakit verilen İctimai Uhuvvet ve Tevâfü kelimelerinin buzdüğü karşılığı SOSYALİZM'dir.

Milletvekiller' nasıl yaşadılar?

Birinci Büyük Millet Meclisi bu esaslara bağlı kaldığı icraatı ile de göstermiştir. Milletvekilleri muallim mektebinin salonunda yerlere serilmiş yataklarda yatmışlar, aralarında kurduğu bir tablodan 70 kuruşa yemeklerini yemişlerdir. Milletvekillerinin yediği ile cephedeki askerın karavanası ve subayın yiyeceği arasında büyük farklar yoktur. Vekillerin maaşı yüz liradır, orta öğretimin maddürü de 80 lira maaş almaktadır ki sende Meclis 2 gün tatil yapmamıştır, bazı gün işiğında sabahlara kadar süren geceli gündüzlü çalışmıştır. Top sesleri Ankaradan duyulunca Kayseriye taşınmayı reddetmiş, icabında cepheye, çadır içinde faaliyetine devam etmeye karar vermiştir. Vekillerin sırtında ancak bir kat elbiseleri vardır. Bir yabancı misafir gelirse arkadaşlardan hangisinin elbiseli yeni ise, onu sıra ile giyerek misafir karşısına çıkmaktadırlar. Maarif Vekili bir «eşraf» in oğlunu halk çocuklarına tercih ederek yatılı mektebe kaydettirdi, eşrafa iltimas etti diye kürsüde terler dökmüş ve istifaya mecbur edilmiştir. Zenginlerin az vergi verdiğini, fakirlerin haksız yere daha çok vergiye bağlandığını yazan bir gazeteyi kapattığı için Dahiliye Vekiline kürsüde tövbe ettirilmiş ve gazete yeniden intişara başlamıştır.

Bu programın, Meclisteki komünist, milliyetçi, Türkü, batıcı ve dinci fikir cereyanları tarafından kabul edildiğini belirtmekte fayda vardır.

Sonradan Halk Partisinin Programına giren ve zamanla kuru bir ok halinde donup kalan Halkçılık aslında Ankara ihtilâlinin temeli, «Hukuku Beşer Beyannamesi» dir. Ve anlatılmaya çalışılmış, diri, ileri ve memleketin gerekten halkın idaresine geçmesini isteyen bir görüşür. Halkçılığın Cumhuriyetin ilânından sonraki hikâyesini ikinci bir yazıda anlatmaya çalışacağız.

(1) Mahmut Esat Bey bu konuşmayı yaptığı zaman ayığındaki çoraplardan biri ötekine benzemiyor ve ayakbaşısının öksesinden yırtıkları görünüyordu.

VATAN
İlerici
Aydın
Gazetesi

GÜNEYDOĞU ASYA

Laos'tan ötesi

Laos kralık hükümetinin başkanı Prens Bun Um ile Başbakan yardımcısı ve Savunma Bakanı General Fumi Nosavan'ın, Birleşik Amerika'nın baskısına rağmen, Laos'un tarafsız lideri Prens Suvanna Fuma ve komünist eğilimli lideri Prens Sufanuvong ile bir koalisyon hükümeti kurmaya yanaşmamasından doğan buhran devam ediyor. Kilit noktaları olan İçişleri ile Savunma Bakanlığını tarafsız lidere bırakmak istemiyen Bun Um - Fumi Nosavan'ı yola getirmeğe, Birleşik Amerika'nın Laos kralık hükümetine her ay ödediği üç milyon doları kesmesi bile yetmedi. Güneydoğu ve Uzakdoğu ülkelerinde bir yardım toplama gezisine çıkan Bun Um-Nosavan öte yandan, Cenevre'deki ateş kes anlaşmasına rağmen, stratejik noktaları, bu arada Nam Ta'yı takviyeye devam ettiler. Nam Ta, Komünist Çin sınırına otuz kilometre kadar yakındaydı. Birleşik Amerika bile, Nam Ta'nın takviyesinin bir "kıskırtıcılık" olduğunu bu iki lâf dilemez lidere anlatmağa çalıştı, fakat başaramadı. Bunun üzerine Komünist eğilimli Prens Sufanuvong'un yönettiği Patet Leo kuvvetleri 7 Mayıs'ta Nam Ta'nın üzerine yürüyerek bir kaç gün içinde bu "takviyeli" şehri ele geçirdiler. Kralık ordusu o kadar kolaylıkla plâskürtüldü ki, bir ara, Mekong Irmağı üzerinde Tayland sınırının tam karşısındaki Hüey Say'ın da ele geçeceği düşüncesiyle boşaltılmasına başlandı. Komünist kuvvetlerin Tayland sınırına gelmesi üzerine de, Birleşik Amerika, yedinci filosunu harekete geçirdi ve Tayland hükümetinin isteği üzerine bu ülkeye asker çıkardı. Patet Lao'lular ise, inatçı ve lâf anlamaz sağcı liderlerden daha anlayışlıydılar, tahminlerin aksine Hüey Say'ı ele geçirmediler, sadece Nam Ta'ya yerleşmekle kaldılar, askeri harekâta da son verdiler. Öyle anlaşıyordu ki niyetleri, inatçı Bun Um - Nosavan'ı yeniden müzakereye zorlamak, aynı zamanda, kendialeyhlerine olarak ateş kes anlaşmasının gerisinde sağcıların kuvvetlenmesine set çekmekti.

Nitekim, siyasi bakımdan olduğu kadar askeri bakımdan da "hoşlukta" sallandıklarını gören Bun Um-Nosavan ötesini, yeniden "müzakerelere girişmeğe" hazır olduklarını söylemeğe başlamışlardır. Hatta Paris'te bulunan tarafsız lider Prens Suvanna Fuma'nın Laos'a dönüp yeniden müzakereye katılması için el altından davette bulunmuşlar ve İçişleri ile Savunma Bakanlıklarının tarafsızlara verilmesini kabul ettiklerini bildirmişlerdir. Bunun üzerine Prens Fuma, Laos'a dönmüştür. Anlaşıldığına göre müzakereler, Laos'lu sağcı liderler daha zayıf, daha yıpranmış bir duruma düşmüşken yeniden başlayacaktır. Hatta Birleşik Amerika, General Nosavan'ın bütün görevlerinden uzaklaştırılması için kralık hükümetine baskı yapmağa başlamıştır. Öte yandan, gerek Sovyetler Birliği, gerekse Birleşik Amerika, Laos çatışmasını genişletmek niyetinde olmadıklarını, Sovyet Başbakanı Kruşçev ile Başkan Kennedy'nin 1961

Fumi Nosavan

Bun Um ve Kral Vathana

Haziranında Viyanada vardıkları anlaşma temelinde göre bu meseleyi çözmek istediklerini açıkça belirtmektedirler. Viyana anlaşması, Laos'ta tarafsız lider Prens Suvanna Fuma'nın başkanlığı altında, solcu ve sağcı eğilimlerin de katılacağı bir koalisyon hükümetinin kurulması, Laos'un bağımsızlık ve tarafsızlığının korunması temelinde dayanıyordu. Bu anlaşmaya, sağcı liderlerden başka karşı koyan olmadıkları, onların vaziyeti de gün geçtikçe kötülediğine göre, Laos meselesinin bu anlaşma çerçevesinde çözümü güç olmayacaktır. Fakat mesele bununla bitmiyor.

Asıl hedef

Asıl mesele, Güneydoğu Asya'nın geleceğidir. Bu gelecekte en şüpheli nokta Güney Vietnâm'dır. Zira bölgenin öbür iki ülkesinden Kamboçya, şimdi Laos'a verilmeğe istenen "bağımsız ve tarafsız" durumu zaten öteden beri korumakta, Tayland ise her hangi bir komünist sızmasına ve faaliyetine karşı simdilik oldukça dayanıklı ve sağlam görünmektedir. Gerçi Güney Vietnâm da "sathi" bir bakışla, komünist çeteciler karşısında kuvvetli gibi görünmektedir: Vietkong'un 20 bin kişilik mevcuduna karşı, Ngo Dinh Diem hükümetinin 170 bin kişilik bir ordusu, 100 bin kişilik bir milis kuvveti vardır. Ayrıca "uzman" kisvesiyle Güney Vietnâm'a gelen, fakat gerektiğe çarpışmalara katılmaktan kaçınmayan 7 bin kişilik bir Amerikan kuvveti de bulunmaktadır. Fakat Güney Vietnâm'daki şartlar karşısında bu rakamlar nam'daki şartlar karşısında bu rakamlar Yunanistan'daki komünist çeteler İngiliz-Amerikan ordusunun yardımıyla temizlenebilmiştir ama, ~~ama~~, Mareşal Tito,

Stalin'le bozuşup da Yugoslavya sınırını kapadığı vakit, Filipin ve Malaya'daki komünist çeteciler de, ancak bu ülkelerin komünist bir ülkeyle ortak sınırı olmaması sayesinde temizlenebilmiştir. Oysa Güney Vietnâm'da durum böyle değildir. Bir kere, ikiye bölünmüş ülkenin kuzeyinde komünist Kuzey Vietnâm vardır, Kuzay Vietnâm'ın gerisinde de Komünist Çin yer almaktadır. Ayrıca, Laos'un komünistler elinde bulunan bölgeleri ile Güney Vietnâm arasında da ortak sınır vardır. Fakat Güney Vietnâm'ın asıl zayıflığı, baştaki idarecilerinden ileri gelmektedir. Eski Çin Hind'inden artakalan hemen bütün ülkelerde olduğu gibi Güney Vietnâm'da da bir "kukla" lider işbaşındadır. Amerikalıların desteklediği bu lider, yani Ngo Dinh Diem, polis rejimi, bütün siyasi muhaliflerini ezme metodu, hapis haneleri dolduran 50 bine yakın siyasi mahkûm, Diem ailesinin bütün fertlerinin karıştığı suistimaller yüzünden halkın hiç istemediği bir idarenin başındadır. O halde Amerika'nın Laos'ta olduğu gibi Güney Vietnâm'da da tarafsız bir hükümet formülü üzerinde niye durmadığı sorulabilir? Buna karşılık olarak, bir yandan Kuzey Vietnâm'ın varlığı dolayısıyla böyle bir tarafsız ülkenin er geç komünistleşeceği, bir yandan da Ngo Dinh Diem'in yerini alabilecek başka bir kimsenin bulunmadığı ileri sürülmektedir. Fakat her vakit bir dünya gerginliğine yol açabilecek bir "çıban başı" konusunda, bunlar tatmin edici cevaplar olmaktan uzaktır. Kaldı ki, Birleşik Amerika Laos'ta olduğu gibi Güney Vietnâm'da da, Eisenhower idaresinden devralınan bir çıkmaz içindedir. Amerika, Güney Vietnâm'da demokratik bir idare kurulmadığı, esaslı islahat yapılmadığı takdirde, komünist çetecilere ve Kuzey Vietnâm'ın Güney Vietnâm köylüleri üzerindeki etkisine karşı koyulamayacağı biliyor ve Ngo Dinh Diem'i buna zorluyor. Diem ve etrafındakiler ise, ancak askeri bir zaferden sonra böyle bir islahata girişilebileceğini ileri sürmektedir. Öte yandan, Diem'giller, kendi varlıklarının ancak şimdiki durumun sürüp gitmesine bağlı olduğunu da biliyorlar. Böylelikle Güney Vietnâm'da tam bir "fasit daire" ortaya çıkmaktadır. Bundan dolayıdır ki, Güney Vietnâm zivarelerini son iki ay içinde sıkıştıran Amerikan Savunma Bakanı Mc Namara iki hafta önceki ziyaretinden sonra "durumu çok iyi gördüğünü" söylemekle birlikte, Güney Vietnâm'daki çatışmanın yıllarca sürebileceğini belirtmekten de geri durmamıştır.

FRANSA

V. Cumhuriyette adalet

Cezayir'deki "Gizli Ordu Teşkilâtı" adlı tehdit çetesinin başkanı General Salan 15 Mayıs'ta yargıçların önüne çıktığı vakit, kısa bir yargılanma sonunda ölüme mahkûm edileceğinden kimse, hattâ sanığın kendisi bile şüphe etmiyordu. Yardımcısı General Jouhaud ölüme mahkûm edildikten sonra, amiri

General Salan haydi haydi ölüme cezalandırıldı. Fakat dokuz gün sonra mahkeme kararını açıkladığı vakit, sanığın kendisi de dahil olmak üzere herkesin ağız bir karışık kaldı: Salan, müebbet hapse mahkûm olmuştu. Olay, sanki Chaplin'in "Monsieur Verdoux" filminin sonundaki sözlerini doğrulamak için düzenlenmişti. Ne diyordu, M. Verdoux. "Bir kaç kişiyi öldürürseniz kaatil, bir kaç yüz kişiyi öldürürseniz kahraman sayılırsınız." Salan'ın "Gizli Ordu Teşkilâtı" başında olduğu süre içindeki "kahramanlık bilançosu" oldukça parlaktı: Anayurtta ve Cezayir'de 7000 plastik bomba patlatılmış, 2000 suikast yapılmış, 415 kişi öldürülmüş, 1145 kişi yaralanmıştı.

Saveri Gavalda'nın teferruatıyla sıraladığı, bazı korkunç tiksinti verici cinayetleri de içine alan bu bilanço karşısında Salan'ın savunma taktiği susmak oldu. Fakat, yargılanmasına başlanırken uzun bir yazılı savunma yaptı ki, Salan'ın başını kurtaran da bu oldu. Salan'ın savunması, V. Cumhuriyet'in içyüzüne ışık serpiyordu; rejimin kirli çamaşırları "ensantane" olarak da olsa gözler önüne seriliyordu. Salan, Çin Hind'indeki bozgun dan sonra ordunun psikolojisini, Cezayir'in elden çıkarması için nasıl uğraşıldığını, General De Gaulle'ü Cezayir'in kaybedilmesini önleyebilecek tek insan olarak nasıl desteklediğini, 13 Mayıs 1958 de eğilimli hükümet darbesi ile De Gaulle'in iktidara geçmesini nasıl sağladığını açık açık anlattı. Peki sonra ne olmuştu? Sonra, "Fransız Cezayir" parolasıyla işbaşına getirilen General De Gaulle, "Cezayir'i Cezayirilere satma" siyasetine dönmüştü. Salan, De Gaulle tarafından aldatılmıştı. İki Generalin yolları ayrılmıştı. Durumların ve kişilerin yerleri öylesine değişmişti ki, "arapsaçı" deyimini bunun yanında zayıf kalırdı: General Salan'ı "De Gaulle"cü, cumhuriyetçi, bağımsız Cezayir' taraflısı sanarak öldürmek için hazırlanan meşhur "bazuka suikastı" nde kendisine hazukayı yönelten kimse ile Salan sonradan "Gizli Ordu Teşkilâtı" nda birlikte çalışmağa başlamışlardı. Bazuka suikastının yargılanan tek sanığı Dr. Kovacs'ı tahliye ettirip, kaçmasını sağlayan avukat Tixier-Vignancour şimdiki Salan'ın savunmasını üzerine almıştı. Bazuka suikastının örtbas edilmesini sağlayan o zamanki Adalet Bakanı, bir ay önceki Başbakan Michel Debré, şimdi Salan'ın kellesini isteyen rejimin mensubuydu. Görüldüğü gibi, Salan savunmasını, doğrudan doğruya General De Gaulle'ün bütün Cezayir siyasetine, şahsına, rejimin temellerine hücumu dayandırmaktaydı.

Rejimin vargılanması

De Gaulle ve adamları bu hücumu önceden tahmin etmiyor değillerdi. Nitekim bunun için bazı tedbirler de almışlar, savunmanın gösterdiği 113 tanıktan çoğunun dinlenmemesini sağladıkları gibi, sivil ve asker tanklar üzerinde baskıda da bulunmuşlardı. Fakat savcının bir kaç tanığına karşılık mahkeme önüne gelen elliye yakın siyasetçi,

YÖN, 30 MAYIS 1962

Laos'ta çeteciler

NASIL ÇILDIRILIR?

Almanya buhran içinde

Hitler'in sevgilisi ölüyor

Hitler'in, Geli'ye evlenmediği ciddi olarak düşünülmesi muhtemeldir. Hitler'in Geli'ye çılgınca aşık olduğu şüphe götürmezdir. Ama Geli'nin Hitler'e karşı hisleri pek belli değildi. Amcasının sevgisine mukabele edip etmediği bilinmiyordu; etmemesi de daha çok akla yakındı, üstelik sonraki olaylar da bunu doğruluyordu. Aradan çok geçmeden, Hitler ile Geli arasında hangi sebepten İleri geldiği ve nasıl olduğu bilinmeyen bir uçurum belirdi. Bu konuda çok farazyeler İleri sürülüyordu ama hiçbirine inanamak mümkün değildi. Görünüşte ikisi de birbirlerini kıskanıyorlardı. Geli Hitler'in öbür kadınlarla, bu arada Winifred Wagner'le ilgilenmesini çekemiyordu. Hitler de Geli ile Emil Maurice arasında bir macera olduğunu sanıyordu. Emil Maurice adı bir suçtan mahkûm olmuş, Hitler'in muhafızlığına geçmiş biriydi. Geli amcasının tahakkümüne de tahammül edemiyordu; Hitler, Geli'nin kendisinden başka bir erkekle yanyana olmasına tahammül edemiyordu. Nitekim, Geli'nin şan dersi almak için Viyana'ya gitmesine de izin vermemişti. Bundan başka, Hitler'in mazohistçe eğilimlerinin de genç kıza ondan soğutduğu kulaktan kulağa söylenmekteydi. Siyasette korkunç bir müstebit olan bu adamın, bu tip insanlarda çok kere raslandığı gibi özel hayatında bir kadının kölesi olmağa can attığı İleri sürülmekteydi. Nitekim Heiden, Hitler'in bu konudaki en gizli duygularını 1929 da yeğenine yazdığı bir mektupta açıkladığından söz açmaktadır. Bu mektup Hitler'in evsahibinin oğlunun eline geçmişti. Bu olay, sonradan birçok kimsenin ölümüne sebep olduğuna göre, bu söylentilerde bir gerçek payı olmak gerekir. Bu mektup, «Mein Kampf» in redaksiyonunda Hitler'e yardım eden, yahudî düşmanı katolik rahip Bernhard Stempfle'nin yardımıyla Hitler'in evsahibinin oğlunun elinden geri alınmıştı. Mektubun satın alınması için gerekli parayı, parti'nin muhasebecisi Franz Sehnwald sağlanmıştı. Rahip Stempfle, bu konuda her halde çok şey biliyordu, ama bu da onun hayatına mal oldu. Zira Hitler İktidara geçmez, eski dostlarından çoğuyla yaptığı «hesaplaşma» ya Stempfle'yi de dahil etti.

Amca ile yeğen arasındaki eski gölgeleyen sebep ne olursa olsun, Hitler ile Geli'nin kavgaları gittikçe sıklaşmaya ve şiddetlenmeye başladı. 1931 yazı sonunda Geli, şan derslerine başlamak üzere Viyana'ya gideceğini Hitler'e bildirdi. Hitler, Geli'nin Viyana'ya gitmesine izin vermedi. 17 Eylül 1931 de Hitler Münich'teki apartmanından çıkıp Hambourg'a hareket ederken amca ile yeğen arasında bir tartışma oldu ve apartmandakiler şu konuşmaya şahit oldular: Genç kız, amcası so-

mesini sağlamsa, Dawes ve Young planlarını gerçekleştirmişti. 1925 de, bir nesilden beri devam eden savaşlardan yorgun düşmüş Batı Avrupa milletlerine ilk barış ümidini sağlayan Locarno paktının başlıca yaratıcılarından biri de Stresemann'dı.

Fakat Stresemann'ın ölümünden üç hafta sonra Wall Street'te borsa altüst oldu. Amerika Birleşik Devletlerinde başlayan buhranın Almanyada, hem de feci bir şekilde etkisini göstermesi gecikmedi. Almanyanın refahının kilit noktası, yabancı ülkelerden, özellikle Birleşik Amerikadan alınan borçlar, ayrıca dış ticaret meydana getiriyordu. Yabancı ülkelerden alınan krediler kesilince ve bunların ilk taksitlerini ödemek zamanı gelince, Alman maliyesi bu ağır yükü dayanamadı. Büyük buhran dolayısıyla bütün dünyayı saran durgunluk yüzünden Almanyada, dışardan getirdiği kendisi için gerekli ham maddeleri ve besin maddelerini bedelini ödeyebilecek kadar ihracat yapamadı. Bu olmayınca, Alman endüstrisi de artık fabrikalarını çalıştıramaz hale geldi ve Alman istihsalı 1929 ile 1932 arasında hemen hemen yarı yarıya azaldı. Binlerce küçük teşebbüs iflâs durumuna geçti. 1931 Mayısında Avusturyanın en büyük bankası Kreditanstalt kapılarını kapadı, bunu 13 Temmuzda Alman bankalarından en büyüklerinden olan Darmstädter und Nationalbank'in iflâs izledi. Bu da Berlin hükümetini, bütün bankaları geçici olarak kapatmak zorunda bıraktı. Başkan Hoover'ın bütün savaş tazminatları, bu arada Almanyanın ödemesi gereken tazminatlar için moratoryum ilân etmesi olayların akışını değiştirdi. Bütün batı dünyası, idarecilerinin bir türlü içyüzünü anlamadığı, bundan dolayı da insanların kontrolü dışında bulunduğu sanılan kuvvetlerin darbesine uğramıştı. Bu kadar büyük bir boğulmuşluk içinde bu kadar büyük bir sefalet, bu kadar büyük bir acı birdenbire nasıl ortaya çıkıvermişti?

Hitler, felâketin geleceğini önceden haber vermişti. Fakat o da, öbür siyasetçiler gibi bu felâkete yol açan sebebi anlamıyordu. Belki de bu konuda başkalarından daha da anlayışsızı, çünkü cahilli ve ekonomik politikte hiç ilgilenmemişti. Fakat buna karşılık, buhranın birden bire yarattığı fırsatlarla çok yakından ilgileniyordu. Alman halkının sefaleti Hitler'de hiç bir acıma duygusuna yol açmamıştı. Aksine, bu devrenin en karanlık günlerinde, fabrikaların sesi işitilmediği, işsizlerin sayısı altı milyona vardığı, bütün Almanyada fırınların önünde sonu gelmez Nazi gazetelerinde şu satırları yazmağa eli varıyordu: «Hayatımda hiç bir vakit kendimi şu andaki kadar memnun ve rahat hissetmedim. Zira, halkı aldatan marksistlerin eşi görülmemiş düzenleri, iftiralari ve ihanetleri, acı gerçek sayesinde milyonlarca Almanın gözleri önüne serilmişti.»

1929 da bütün dünyada etkisi görülen büyük buhran Adolf Hitler'e aradığı fırsatı verdi. Hitler, bu buhrandan faydalanmasını bildi. Hemen bütün büyük ihtilâlciler gibi, Hitler de ancak felâket devrelerinde belini doğrulatabiliyordu. Önce kitle halinde işsizlik, açlık ve ümitsizlik başlayınca, sonra da savaşın etkisi duyulunca. Yalnız, Hitler bir noktada öbür ihtilâlcilerden ayrılıyordu, çünkü önce iktidarı ele geçirmek, ihtilâlî sonra yapmak istiyordu. Yoksa devleti ele geçirmek için ihtilâl yapmağa niyeti yoktu. Ona göre bu amaca, seçmenlerin oyuyla ya da idarecilerin rızasıyla, kısacası anayasa yollarından varılmalıydı. Hitlerin oy alabilmesi için de, 1930 yılının başlangıcında Alman halkını bir kere daha ümitsizliğe düşüren buhrandan faydalanması yetecekti. İktidarda bulunanların desteğini sağlayabilmesi için, Almanyayı bu acı durumdan ancak kendisinin çekip çıkarabileceğine onları inandırması gerekliydi.

Hitler, 1930 dan 1933 e kadar süren karışık devrede bu iki amaca varabilmek için yeni bir gayretle işe girişti. Sonradan bakıldığı vakit, gerek olayların, gerekse demokratik cumhuriyeti savunmak için andığımız olan kimselerin çekingenlik ve şaşkınlığının da Hitlerin ekmeğine yağ sürdüğü ortaya çıkmaktadır. Ama 1930 yılının başında henüz bunu görebilmek imkânı yoktu.

Büyük buhran başlıyor

Gustav Stresemann 3 Ekim 1929 da öldü. On yıl içinde, yenilmiş Almanyayı büyük devletler arasına sokmak ve Alman halkını siyasî ve iktisadî istikrara kavuşturmak için Dışişleri Bakanı olarak sarfettiği gayretler Stresemann'ı çökertmişti. Stresemann'ın başarıları büyüktü: Almanyanın «Uluslar Derneği» ne gir-

Nazilerin seçim başarısı

Weimar Cumhuriyetini destekleyen demokrat partilerin koalisyonu üzerine kurulan hükümetin başkanı ve Almanyanın son sosyal demokrat başbakanı Hermann Mueller, 1930 Martında, işsizlere yardım fonu konusunda koalisyonda ortaya çıkan anlaşmazlık üzerine istifa etti. Yerine, Merkez Katolik Partisinin parlamento grubu başkanı Heinrich Brüning'in Reichstag'taki muhafazakâr tutumu, ordunun ve özellikle Kurt von Schleicher adındaki bir generalin dikkatini çekmişti. Kurt von Schleicher o vakit Alman halkı oyuna hiç tanımıyordu. Kendisi kibirli, ihtiras sahibi ve kabiliyetli bir «bakanlık subayı» idi, askerî çevrelerde de usta bir entrikacı olarak tanınıyordu. Cumhurbaşkanı Hindenburg'a Brüning'in adını veren de General Kurt von Schleicher'dir. Yeni başbakan, kendisi pek farkına varamadığı halde, ordunun adayı idi. Sağlam karakterli, dürüst, görevine bağlı, mütevazı bir kimse olan Brüning, Almanyada istikrarlı bir parlamento hükümet kurmayı, memleketi durgunluktan ve siyasî karışıklıktan kurtarmayı umuyordu. Bu iyiniyetli ve gerçekten demokrat olan yurtsever adamın trajedisi şu oldu ki, yukarıdaki amaçlara varmağa çalışırken, istemediği halde Alman demokrasisinin mezarını kazdı, böylelikle elinde olmadan Hitler'in iktidara geçmesine yol açtı.

Brüning, mali programında yer alan bazı tedbirler için Reichstag'da gerekli çoğunluğu sağlayamadı. Bunun üzerine Hindenburg'un Anayasanın 48 nci maddesine göre, olağanüstü yetkiler almasını, böylelikle mali tasarıların cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle kanunlaşmasını istedi. Reichstag ise, bu kararnamenin geri alınmasını isteyen bir teklifin lehinde oy kullanarak başbakanı cevap verdi. Böylece, iktisadî buhranın kuvvetli bir hükümeti her zamandan daha çok gerekli kıldığı bir anda parlamenter hükümet yıkılıyordu. Brüning, çıkmazdan kurtulmak için son bir teşebbüs olarak, 1930 Temmuzunda Cumhurbaşkanından Reichstag'ı feshetmesini istedi. Yeni seçimlerin 14 Eylül 1930 da yapılması kararlaştırıldı. Brüning bu yeni seçimlerde parlamento istikrarı sağlayacak bir çoğunluğu elde edebileceğini nasıl ummuştu? Bu sorunun cevabı hiç bir vakit verilmemişti. Fakat Hitler, beklediği anın düşündüğünden de çabuk geldiğini anladı.

Alman halkı bu umutsuz durumdan kurtulma çarelerini aramaktaydı. Milyonlarca işsiz iş istiyordu. Küçük esnaf kendisine yardım edilmesini istiyordu. Oy kullanmak çağına gelmiş 4 milyon kadar genç, kendilerine hiç olmazsa yaşama imkânı sağlayacak bir geleceğin teminat altına alınmasını istiyorlardı. Hitler, bütün bu milyonlarca ümitsiz insana, güdümlü bir propaganda kampanyası içinde, o zamanın şartları içinde umut verici gibi görünen vaatlerde bulundu: Almanyaya eski gücünü kazandıracak, savaş tazminatını ödemeyecek, Versailles andlaşmasını reddedecek, yolsuzluklara son verecek, büyük sermaye sahiplerini hele Yahudiyeler diye getirecek ve her Almanın iş ve ekme sahibi olmasını sağlayacaktı. Bu vaatler, yalnız bir istikrarın peşinde değil aynı zamanda yeni bir inancın ve yeni bir Tanrının peşinde olan bu aç ve umutsuz insanlar üzerinde etkili yapmaktan geri kalmadı.

Hitler, seçimlerin sonuçları hakkında büyük umutlar beslediği halde 14 Eylül 1930 gecesi ilk sonuçlar gelmeğe başladığı vakit yine de şaşmaktan geri kalmadı. İki yıl önce partisi 810 bin oy almış ve Reichstag'da 12

üyelik kazanmıştı. Bu defa ise Hitler, Nazilerin dört misli oy alıp parlamento 50 kadar üyelik elde edebileceklerini umuyordu. Oysa ki, Nazi Partisi 6.409.000 oy topladı ve Reichstag'a 107 temsilci gönderdi. Parlamento'daki dokuzuncu ve en son sıradaki partiden ikinci sıradaki parti durumuna geçti. Nazilerin tam aksi ucunda yer alan komünistler de 1928 deki 3.265.000 oya karşılık 4.592.000 oy almışlar ve Reichstag'taki temsilcilerinin sayısını 64 ten 77 ye yükseltmişlerdi. Merkez Katolik Partisi dışındaki bütün mütedil partiler ise bir milyondan fazla oy kaybetmişlerdi. Hugenberg'in sağcı milliyetçilerinin aldığı oy da 4 milyondan 2 milyona düşmüştü. Açıkça görülmüyordu ki, Naziler, öbür burjuva partilerinin aleyhine olarak milyonlarca taraftar kazanmışlardı. Yine açıkça anlaşıyordu ki, gerek Brüning'in gerekse bir başkasının Reichstag'da sağlam bir çoğunluk elde etmesi gittikçe güçleşiyordu. Peki bu çoğunluk olmaksızın, Cumhuriyet nasıl yaşayabilirdi?

Hitler orduyu ve iş adamlarını avlıyor

1930 seçimleri üzerine Alman toplumunun iki büyük desteğini, yani ordu ile büyük sanayicileri ve milliyetçileri ilgilendiren soru buydu. Seçimdeki başarısından cesaret alan Hitler, derhal bu iki güçlü grupe kendi davası için kazanma işine girişti. Bazı generaller, eski Almanyayı yeniden kurmak, orduya eski büyüklük ve gücünü yeniden kazandırmak, millîti Versailles Andlaşmasının küçültücü zincirlerinden kurtarmak için Alman halkını birleştiricek düşüncenin sosyalizm olup olmadığını kendi kendilerine sormaya başladılar.

Başta Hitler olmak üzere Nazilerin orduyu kazanmak için giriştikleri yoğun propaganda sonunda, bazı generallerin o vakte kadar ordu için bir tehlike sandıkları bu hareket karşısındaki düşünceleri değişti. Nitekim İkinci Dünya Savaşında Silâhli Kuvvetler Yüksek Komutanlığı harekât başkanı olan General Alfred Jodl, Nuremberg askeri mahkemesinde, Hitler'i o devrdeki konuşmalarının yüksek rütbeli subaylar üzerindeki etkisini şöyle anlatıyordu: «O vakte kadar, yüksek subaylar Hitler'in orduya baltalamaya çalıştığını sanıyorlardı. Hitler'in demecileri üzerine endişeleri yatıştı. Bizzat General von Seeckt bile, 1930 seçimleri üzerine bir zaman için Hitler'i açığa tuttu, hattâ 1932 de Cumhurbaşkanlığı seçimleri sırasında kendi ablasını, eski komutan Hindenburg yerine Hitler için oy kullanmağa zorladı.»

Serüvenin sonunda kendileri için o kadar feci sonuçlara yol açan Alman ordusu subaylarının siyasî körlüğü yavaş yavaş kendisini göstermeğe başlamıştı.

NOT: Dergimizde «Nasil Çildirilir?» başlığı altında yayımladığımız sergiye esas olan ve Amerikalı yazar William L. Shirer'in kaleme aldığı «The Rise and Fall of the Third Reich» adlı kitabın, Amerikan cep kitapları arasında 15 Mayıs'ta yayımlandığını okuyucularımıza bildirmeği bir görev sayıyoruz. Bütün dünyada büyük bir ilgi toplayan «The Rise and Fall of the Third Reich», aynı zamanda şimdiye kadar yayımlanan cep kitaplarının en büyüğü olmak niteliğini taşıyor. 1600 sayfaya ulaşan bu cep kitabı, kitapçılık alanında da ilgiyle karşılanmıştır.

Gelecek sayıda
Hitler, iş adamlarının
desteğini sağlıyor

Cannes Festivalinde

XV Milletlerarası Cannes Film Festivali geçen hafta, başladığı şekilde «hâdiseli» sona erdi. Başlangıçtaki olay, daha önce bildirdiğimiz gibi «Boccaccio 70» adlı filmin çevresinde kopan gürültüydü. 7 Mayıs günü festivali açan bu film, Federico Fellini, Tuhino Visconti, Vittorio de Sica, Mario Monicelli'nin ayrı ayrı çevirdikleri dört «hikâye»den meydana geliyordu. 3,5 saat süren filmi, 2 saat 45 dakikaya indirmek için Monicelli'nin son-daki hikâyesinin gösterilmemesi kararlaştırılınca kıyamet koptu. Monicelli mahkemeye başvurdu, festivali başlatılacak olan filmin gösterilmesi saatlerce durduruldu ve film, Monicelli'nin hikâyesi kesilerek gösterildi. Bunun üzerine ertesi günü, jüri üyelerinden romancı ve rejisör Mario Soldati durumu protesto için istifasını verdi. Filmin tamamının sonradan jüriye görüleceği sözünün verilmesiyle güçbelli yeniden jüriye döndü.

Sondaki olay ise, bu yılki film sayısının kabarmışlığı yüzünden her zamankinden iki gün fazlasıyla yapılan festivalin 23 Mayıs'ta açıklanan sonuçlarından doğdu. Gerçekte, her festivalde, ödüllerin dağıtılışında herkesi memnun etmek mümkün değildi. Bundan dolayı, her festivalin ödül dağıtımını «hâdiseli» olurdu. Ama XV Milletlerarası Cannes Festivalinin sonuçları bu çeşit «hâdiseli» sonuçların hepsini bastırdı. Ödül alması beklenen bazı filmler (örneğin İtalyan rejisörü Gualtiero Jacopetti'nin «Mondo cane - Pis dünya-sı, Luis Bunuel'in Meksika adına gönderdiği «Lange extarminateur - Yok edici melek») ödül alamadı. Bazı ödülleri jürinin kararlarında isabetsizlik ya da tereddüt olduğunu ortaya koyuyordu (örneğin iyi bir film olan, büyük bir sürpriz uyandıran Brezilya'nın «O Pagador de Promessas - Adaklar duası»nın daha «küçük» bir ödül alacakken büyük ödül alması, bunun yerine geçmesi beklenen Mihail Kakoyannis'in «Elektra»sının ya da Michelangelo Antonioni'nin «L'eclisse - Güneş tutulması»nın başka ödüllere geçiştirilmesi, oyuncu ar-

mağınınındaki hiçbir festivalde görülmemiş tutum... gibi).

Sürprizler

Kısacası, ödüllerin çoğu sürprizli; fakat teslim etmeli ki, filmlerin bazıları da sürprizdi. Sürprizlerin başında «Adaklar duası» geliyor. «Adaklar duası», her halde «Elektra»ya ya da «Güneş tutulması»na tercih edilecek bir film değildi ama, ödüllü bırakılacak bir film de değildi. Şaşılacak yön, 50 den fazla filmin katıldığı, Bunuel'lerin, Bresson'ların, Antonioni'lerin çarpıştığı festivalde, Brezilya gibi sinema alanında pek parlak sayılmıyacak bir ülkenin dikkati çeken bir başarı göstermesiydi. «Adaklar duası»nın, genç bir rejisör olan Anselmo Duarte'nin ikinci filmi olması büsbütün şaşırtıcıydı. «Adaklar duası», bir köylünün, adağını yerine getirmek üzere harekete geçtiği vakit uyandırdığı tenkil yoluyla Brezilya'daki kilise çevrelerini sert bir eleştirmesini yapıyordu. Hasta merkebinin iyileşmesi üzerine adağını yerine getirmek için, İsa'nın taşıdığı büyüklükte bir haçı Bahis'deki Ste-Barbara kilisesine taşımaya kalkışan, top raklarını fakir köylülere dağıtmak isteyen yüreği saf köylü Ze, dar görüşlü bir rahibin, resmi makamların anlayışsızlığıyla, olayı bir seçim mücadelesi için sö-mürmek isteyen bazı gazetelerin «oyun-larıyla karşılaşır. böylece önce yumuşak, tatlı bir hava içinde başlayan film, sonunda din adamlarına karşı sert eleştirmelerle sona eriyordu.

İkinci sürpriz, Yunan rejisörü Mihail Kakoyannis'in «Elektra»sı oldu. Nikos Kunduros ile birlikte Yunan sinemasını ayakta tutmağa çalışan Kakoyannis festivallerin yabancıları değildi. «Kiriakatiko Xypnima - Pazar sabahı» 1954 Edinburgh festivalinde, «Stella» 1955 Cannes festivalinde Kakoyannis üzerine dikkati çekmiş, ertesi yıl yine Cannes Festivaline «To Koritsi me ta Mavra - Siyahlı kız-la kalmıştı. Bütün bu filmlerde bir çok zayıf yönler rağmen, emekleyen bir sinema için umut veren sahneler de yer alıyordu. «Elek-

Kakoyannis'in «Elektra»sından bir sahne

tra» ise, Kakoyannis'in artık «ustalaşmağa» başladığını gösteren ilk çalışmasıydı. Euripides'in ünlü oyununu çağdaş Yunanistan'a uygulayan Kakoyannis, folklorları yararlanış, sahne eserini sinemaya başarıyla aktarış, metne sadık kalmasına rağmen herhangi bir zorlamaya başvurmadan Euripides'in «hava-sı»nı sinemaya başarıyla sündür-mesiyle dikkati çekiyordu. Oyuncuların, özellikle İren Pappas'ın başarısı; festivale katılan Fransız bale filmi «Les amants de Ternel - Teruel aşıkları»nın müziğini de hazırlayan Mikis Teodorakis'in başarılı müziği; Kakoyannis'in filmlerini büyük ölçüde değerlendiren İngiliz kameracı Walter Lassally'nin nefis fotoğrafları «Elektra»nın başarıya ulaşmasına yardım ediyordu. Cannes festivali jürisi, Kakoyannis'in bu çalışmasını, «en iyi uyarılma» adı altındaki özel bir ödülle değerlendirdi.

Amerikan fiyaskosu

Sürprizlerin hepsi olumlu yönde değildi. «Büyük»lerden Birleşik Amerika'nın gönderdiği üç filmi de başarı kazanamaması bu çeşit sürprizlerdendi. Genç, Otto Preminger'in, Amerikan siyasetinin kirliliğini açığa vuran «Advice and Consent - Washington'da fırtına», Amerikan kongresinde dönen dalavereleri, bir Dışişleri bakanı tayin edilirken çatışan menfaatleri, homoseksüelliği ele alması bakımından ilgiyle seyredildi. Ama konusunun çekiciliği bir yana bırakılırsa film olarak başarılı sayılamazdı. William Inge'nin senaryosuna dayanan ve genç rejisör John Frankenheimer'in çevirdiği «All Fall Down - Herşey çöküyor» da ortalama bir Amerikan ailesinin yaşayışını veren ortalama bir «toplumsal» filminden öteye geçmiyordu. Amerikalıların üçüncü filmine, Eugene O'Neill'in oyunundan aktarılan «Long Day's Journey into Night - Günden Geceye» adlı filme gelince o kadar ağır aksak yürüyen, o kadar buram buram tiyatro kokan bir film ki, seyircilerin çoğu sonuna kadar seyretmeğe tahammül etmediler ve salonun şurasından burasından ısıkladı. «12 Angry Men - 12 Kızgın adam» la teknik başarısını ortaya koyan Sidney Lumet'in «Günden Geceye» filmiyle bu kadar acemice bir uyarılma yapması büyük bir hayret uyandırdı. Bununla birlikte, festivallerdeki «ödül dağıtım» siyaseti, büyükleri kol-lamak alışkanlığının burada da ortaya çıkmasına yol açtı, hem öyle ki, şimdiye kadar hiçbir festivalde raslanmayan şekilde: Bir ödülün iki oyuncu arasında paylaştırıldığı görülüyordu. bir ödülün, toplu olarak başarılı oyun

çıkarılan oyunculara verildiği de görülüyordu ama, bir ödülün bir-birinden ayrı iki filmdeki altı oyuncuya verilmesine ilk defa rastlanıyordu. Bu «eseli» armağanın alanlar, «Günden Geceye»nin dört oyuncusu (Katharine Hepburn, James Robards Jr., Ralph Richardson, Dean Stowell) ile İngiliz rejisörü Tony Richardson'un Shelagh Delaney'nin oyunundan aktardığı «A Taste of Honey - Bal tadı»nın iki oyuncusuydu (Rita Tushingham, Murray Melvin). Oysa eleştirmecilerin hemen hepsi, erkek oyuncu için İtalyan filmi «Divorzio all'Italiana - İtalya usulü boşanma»nın oyuncusu Marcello Mastroianni, kadın oyuncu için de «Bal tadı»nın oyuncusu Rita Tushingham ya da «Elektra»nın oyuncusu İren Pappas'ı aday görüyorlardı.

Antonioni'nin durumu

Pietro Germi'nin çevirdiği «İtalyan usulü boşanma» en iyi oyuncu ödülünü almadı ama, en iyi komedi ödülünü kazandı. Hatta bazı eleştirmeciler Germi'nin filmi Altın Palmiye'ye bile layık görüyorlardı. Germi, filminde komedi kışesini altında İtalya'nın en büyük toplumsal derlerinden birini, boşanmadaki güçlükleri anlatıyordu. Öyle ki, seyircileri sık sık güldüren film, sonunda insanı acı acı düşündüren bir hiciv kırığına bürünmüştü. Baron Cefalu'nun öyküsü, gerçekte binlerce İtalyan'ın her gün karşılaştığı bir «mecele»yi ele alıyordu. Boşanma, katoliklere günahı, İtalyan mevzuatı görülmemiş güçlükler çıkarıyordu. Bu durumda, evli olan Baron Cefalu'nun boşanabilmesi için tek yol kalıyordu: Eşini ortadan kaldırarak. Ama etnaammüden öldürme cezasından yakasını kurtarmak için, bu cinayete bir «namus mevesi»le kılıfını vermesi gerekiyordu. Böylelikle Baron Cefalu, karısını kendine ihanete sürükleyiyor, işlediği cinayete yüzünden bütün tanıdıklarının gözünde «namusunu kurtaran bir kahraman» oluyor ve sevdiği kızı kavuşuyordu.

Germi'nin filmi İtalya'ya bir ödül kazandı, ama festivalin büyük bir merakla beklenen öbür filmi, Michelangelo Antonioni'nin «L'eclisse»si seyircileri de jüriyi de ikiye böldü. Eleştirmecilerin bazılarını göre «L'eclisse», son yılların en gözde rejisörünün, festivallerde en çok başarı kazanan sinemacısının en büyük filmiydi. Bazıları ise tamamiyle karışık görüyorlardı: «L'eclisse», ağır, sıkıcı, kalıplaşmış bazı mizansen görüntüleriyle «yeni dalga» özentesi sahnelerin birbirine karıştığı bir film. Öyle anlaşılıyor ki, «L'eclisse», festivallerden sonra, halk önüne çıkarıldığı vakit de bu iki

karşıt görüş çarpışacaktır. Buna rağmen Cannes jürisi, her zaman ki ihtiyatlığı ile, kendi özel ödülünü, «L'eclisse» ile Fransız rejisörü Robert Bresson'un «Le procès de Jeanne d'Arc - Jeanne d'Arc'ın yargılanması» arasında paylaştırdı. Jeanne d'Arc da yine seyircileri ve eleştirmecileri ikiye bölmüştü; filmi büyük bir eser olarak bulanlar kadar sıkıcı bir görüntüler dizisi olarak sayanlar da vardı.

Cannes festivalini kısa filmlere verilen büyük ödülünü de, Robert Enrico'nun daha önce Tpus festivalinde de büyük ödülü kazanan «La riviere du Hibou - Baykuş armağı» aldı. Amerikan yazarı Ambrose Bierce'in bir öyküsüne dayanan bu Fransız filmi, bir «triloji»nin ilk eseri idi. «Elektra»nın başarısı nasıl Kakoyannis'in Euripides'in öbür iki oyunu daha perdeye aktarılmasını kolaylaştırıcaksa, «Baykuş armağı»nın bu başarısı da Enrico'nun yine ayrı ekiple, Bierce'in öbür iki öyküsünü daha perdeye aktarılmasına yol açacaktır.

SİNEMA ve ORTAK PAZAR

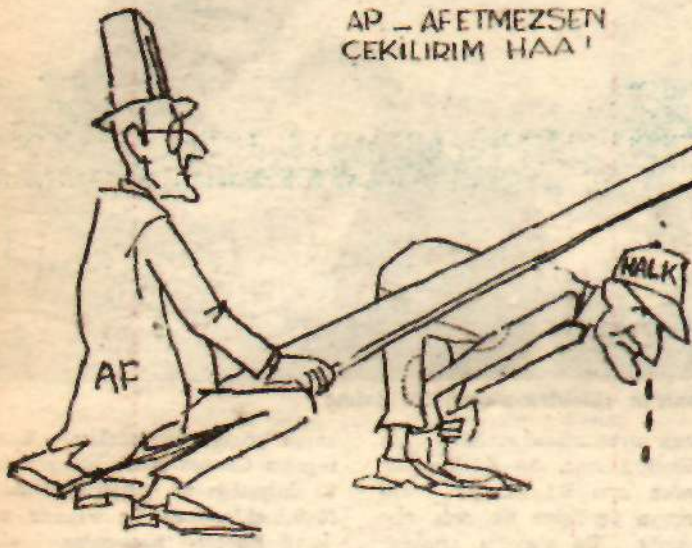
Cannes festivali bu inişli çıkışlı, tartışmalı çekimeli yolunu izlerken, kerli ferli yirmi beş adam, aynı şehirde sinemanın başka bir meselesini incelemekteydiler. Ele alınan konu, Ortak Pazar karşısında sinemanın durumuydu: Fransız, Alman, İtalyan, Belçikalı, Hollandalı temsilciler ve sendika temsilcileri bir yandan Ortak Pazar ülkelerindeki sinema piyasasının durumunu gözden geçirdiler, bir yandan da Ortak Pazar anlaşmasının sinema alanında nasıl uygulanması gerekeceğini kararlaştırdılar. Vardıkları sonuç şuydu: Alman pazarı çok kötüydü, Fransız pazarı kötüydü, İtalyan pazarı iyiydi, geri kalanlarda iş yoktu. Toplantıda varılan ikinci önemli sonuç da şuydu. Ortak Pazar'ın dayandığı Roma Andlaşması sinema alanına uygulanmamalıydı. Zira bu andlaşmanın hükümleri olduğu gibi uygulanmağa kalkılırsa, filmi de tıvki bir radyo, televizyon, otomobil ya da konser gibi basit bir istihlak maddesi saymak, bütün fabrika mamullerine uygulanan işlemlerle de uygulamak gerekecekti. Oysa film, bu şekilde ele alınmazdı.

Cannes'da toplanan jüri beş kişi, aynı zamanda «mükemmel» Bruxelles'de olan ikinci bir sinema bilimsel konferansını, bu hafta, Ortak Pazar yetkilileriyle birarada geçerek yukarıdaki görüşleri kabul ettirmeğe çalışmasını kararlaştırdılar.

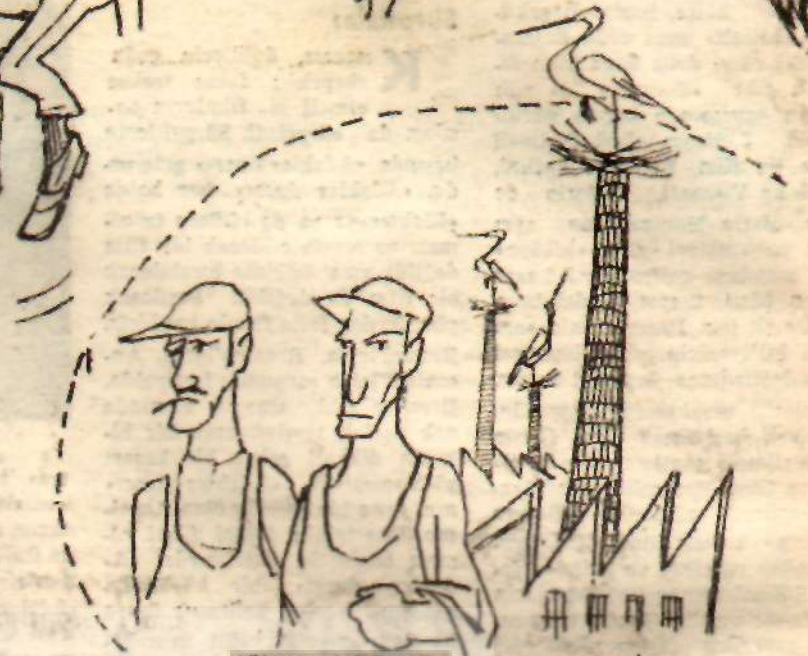
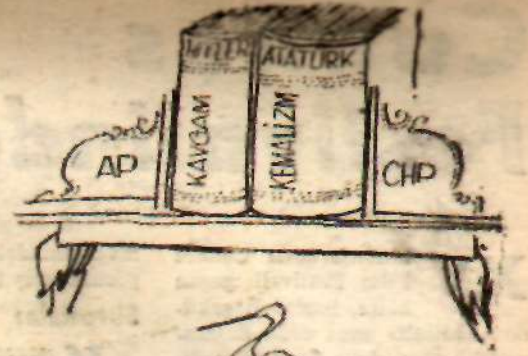

Rita Tushingham, kendisini «en iyi aktris» seçtiren rolde

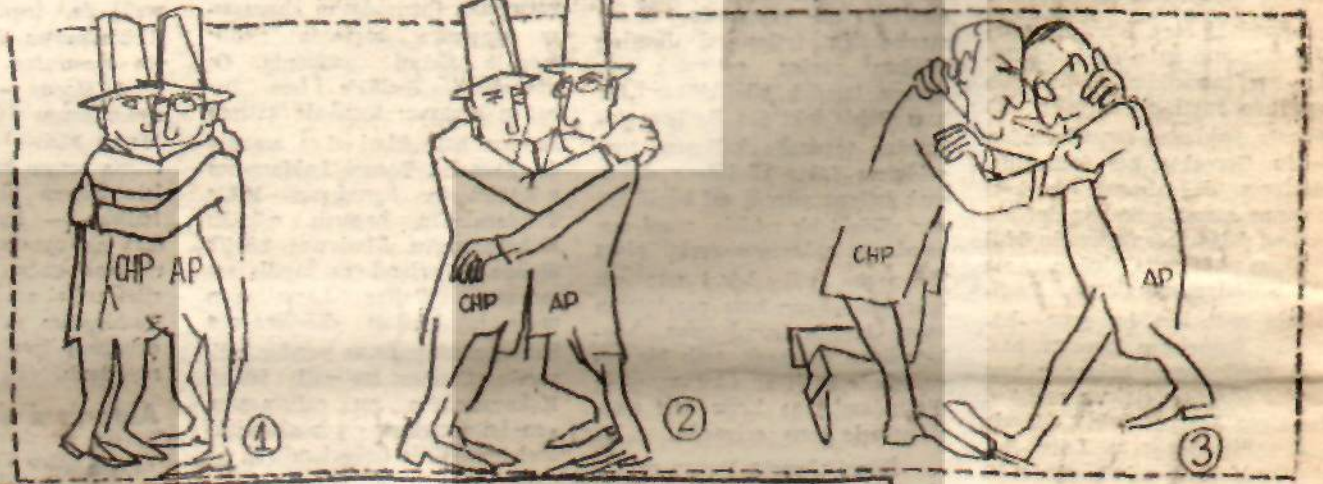
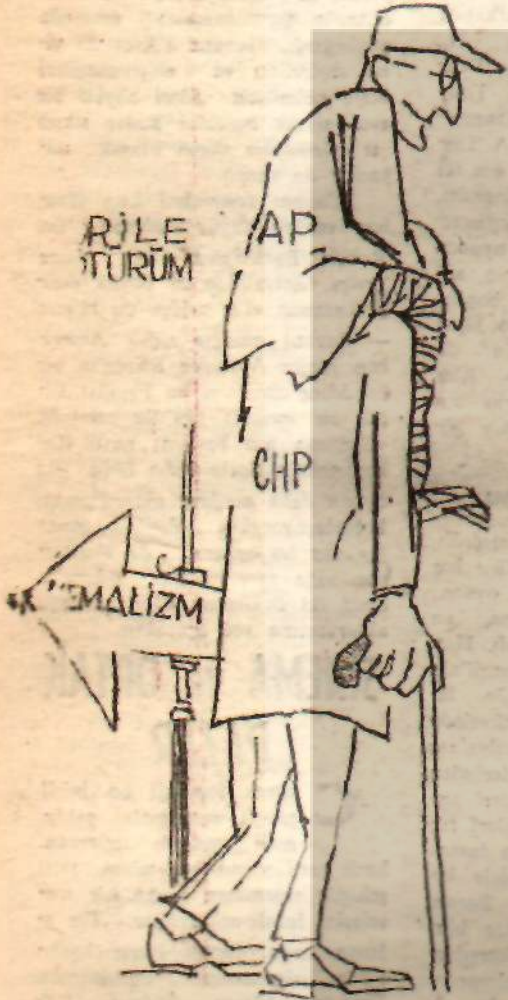
KOVALİSYON

AP - AFETMEZSEN
CEKILIRIM HAA!

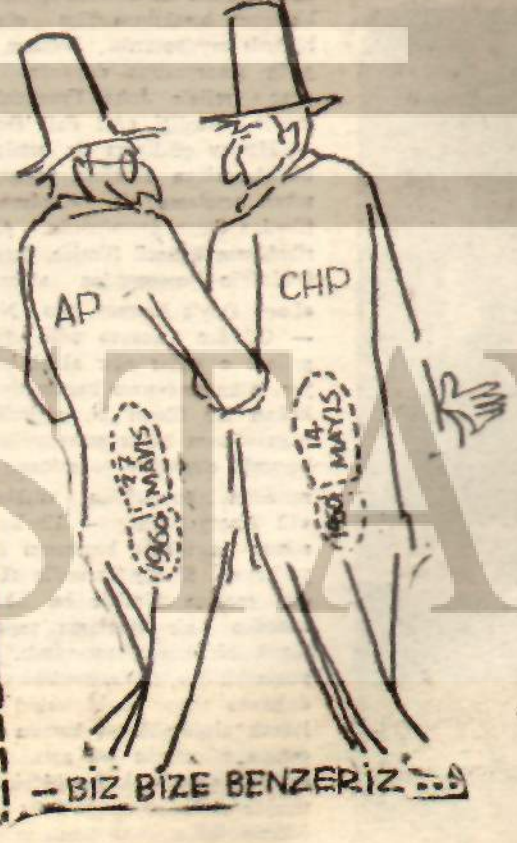
—ESKİDEN TEKER TEKER TEPEMİZE
ÇIKARILARDI, ŞİMDİ ÇİFT ÇİFT BİNİYORLAR.

15 Ekim 1961 seçimlerinde hiç bir parti hükümet kuracak çoğunluğu sağlamadı ve CHP. ile AP koalisyonla mecbur kaldı. Az zaman sonra bu düşman kardeşlerin ortaklığında çatlıkıar oldu Koalisyonu Kurtarma Komisyonu kurularak yama tutturulmaya çalışıldı. Yama tutar mı, tutmaz mı? Bilinmez. Ama koalisyon artık kovalisyon oldu..

—SKİ K... YENİ ÂDET >>

—BİZ BİZE BENZERİZ...>

—HER ŞEY İHTİDAD İÇİN >>